

Габдуллин Н.И.

САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫ

Оқу құралы

Алматы, 2021

«Қайнар» Академиясы

Габдуллин Н.И.

САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫ

Оқу құралы

Алматы 2021

ӘОЖ 336.1; 336.22

ББК 65.261.4

Г17

Рецензенттер:

Давлетова Майра Турысбековна – Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті «Экономик және менеджмент» кафедрасының меңгерушісі

Сапарбаев Әбдіжапар Жұманұлы – э.ғ.д., «Қайнар» академиясының профессоры, «Экономика және бизнес» кафедрасы

Г 17 Габдуллин Н.И. Салықтық есеп саясаты: Оқу құралы. – Алматы: «Нур-пресс» басылымы, 2021. – 110 б.

ISBN 978-601-212-087-5

Оқу құралының мақсаты - студенттердің салықтық есеп саясаты жүйесіндегі теориялық және тәжірибелік білімдерін қалыптастыру. Оқу құралында салықтық есеп саясатының негізгі түсініктері, мәні, қағидалары мен міндеттері, Қазақстан Республикасының Салық Кодексінің талаптарына сәйкес салық төлеушінің (салық агентінің) бухгалтерлік құжаттаманы жүргізу үдерістерін, сондай-ақ салықтар мен бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерін салықтық есеп саясатында көрсету туралы негізгі түсініктер берілген.

Оқу құралының тәжірибе бөлімінде оқырмандарға арналып өзін өзі тексеру тапсырмалары және сауалнамалары ұсынылған. Берілген дәрістердің мазмұны қабылдауға жеңіл болу үшін оқу құралында түрлі кестелермен сызбалар және құжаттамалар келтірілген.

Оқу құралы жоғары оқу орындарының экономикалық мамандықтарының студенттеріне, сондай-ақ экономика саласында мамандарды кәсіби даярлау және қайта даярлау жүйесіндегі экономикалық пәндерді жүргізетін оқытушыларға арналған.

ӘОЖ 336.1; 336.22

ББК 65.261.4

ISBN 978-601-212-087-5

©Габдуллин Н.И., 2021

© ЖШС «Нур-пресс» басылымы, 2021

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ.....	6
I ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ НЕГІЗДЕРІ.....	8
1.1 Салықтық есеп саясатының нарықтық экономикадағы негізгі міндеттері.....	8
1.2 Салықтық есеп саясатының құру негіздері.....	10
1.3 Тимді есеп саясаты мен салықтық есеп саясатының сапалық сипаттамалары.....	12
II. ТАРАУ. ШАРУАШЫЛЫҚ СУБЪЕКТІЛЕРДЕ САЛЫҚТЫҚ ЕСЕПТІ ЖҮРГІЗУ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТӘРТІБІ.....	17
2.1. Салықтық есеп түсінігі, мақсаты мен міндеттері, функциялары.....	17
2.2. Салықтық есепті жүргізу тәртібі.....	18
2.3 Салық есептілігі, салықтық есеп саясатының құрамы.....	21
III ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНЫҢ ЖАЛПЫ БӨЛІМІ.....	25
3.1 Салықтық есеп саясатында көрсетілетін салық элементтеріне жалпы түсінік.....	25
3.2. Салықтық есеп саясатында бейнеленетін салық салу механизмі.....	28
IV ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА КОРПОРАТИВТІК ТАБЫС САЛЫҒЫН КӨРСЕТУ	31
4.1 Жылдық жиынтық табыс сомасын белгілеу.....	31
4.2. Жиынтық жылдық табысы бойынша шегерімдерді салықтық есеп саясатында көрсету..	35
4.3 Корпоративтік табыс салығы бойынша есеп айырысулар.....	40
V. ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА ҚОСЫМША ҚҰН САЛЫҒЫН ЕСЕПТЕУ ТӘРТІБІН КӨРСЕТУ.....	43
5.1. ҚҚС-ын салақтық есеп саясатына енгізуде қойылатын мақсаттар.....	43
5.2 ҚҚС құрылу ерекшелігі мен есептеу тәртібін салықтық есеп саясатында көрсету.....	48
5.3 Қосымша құн салығының шаруашылық субъектілердің экономикалық әрекетіне әсері....	51
VI. ТАРАУ. ЖЕКЕ ТАБЫС САЛЫҒЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК САЛЫҚ БОЙЫНША САЛЫҚ ЕСЕБІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТӘРТІБІН САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА КӨРСЕТУ.....	55
6.1 Жеке табыс салығын салықтық есеп саясатында көрсету негіздері.....	55
6.2. Қазақстан Республикасындағы жеке табыс салығы бойынша салықтық есептілік тапсыру.....	59
6.3 Әлеуметтік салықтың салықтық есеп саясатында белгілеу негіздері	63
6.4 Әлеуметтік салықты есептеу, салық декларациясын тапсыру.....	66
VII ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА АКЦИЗ САЛЫҒЫН КӨРСЕТУ ТӘРТІБІ.....	68
7.1 Акциздерді салықтық есеп саясатында көрсету қажеттілігі.....	69
7.2 Акцизді төлеуші салық резиденттері және акцизделетін тауарлар түрлері	71
VIII ТАРАУ. КӨЛІК ҚҰРАЛДАРЫ САЛЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫ САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА КӨРСЕТУ ТӘРТІБІ.....	78
8.1 Көлік құралдары салығын есептеу ережелері, салықтық мөлшерлемелер.....	78
8.2 Көлік құралдары бойынша салықтық есеп саясатында бейнеленетін салық есептемелері.....	82

IX ТАРАУ. ЖЕР САЛЫҒЫ ЕСЕБІН САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА КӨРСЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	85
9.1 Жер салығының құрылу ерекшеліктері.....	85
9.2 Әртүрлі жер санаттары бойынша жер салығын есептеу ерекшеліктері.....	86
X ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА МҮЛІК САЛЫҒЫ ЕСЕБІН КӨРСЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	92
10.1 Мүлікке салық салудың экономикалық мәні.....	92
10.2 Салықтық есеп саясатында мүлік салығын есептеу тәртібін бейнелеу.....	93
Тест сұрақтары.....	96
ГЛОССАРИЙ.....	106
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР.....	110

КІРІСПЕ

Салық кодексі мемлекеттік органдарының міндеттерін белгілеп, Қазақстан Республикасы салық заңдарының орындалуына бақылау бойынша міндеттерді, сондай-ақ салықтық тәртіп бұзушылықпен күресте міндеттерді орындауына әсер етеді.

Қазіргі уақытта барлық әлемде салық жүйесін жеңілдету тенденциясы байқалады. Салық жүйесі қарапайым болса, экономикалық нәтиже оңай анықталады. Салық органдарында жұмыс істейтіндер санын азайтуға мүмкіндік береді.

Біздің елімізде салық жүйесі өте күрделі құрылымды иеленеді. Онда бір-бірінен мәні жағынан еш айырмашылығы жоқ әртүрлі салықтар, аударымдар, акциздер және алымдар бар.

Осындай төлемдердің көптігі кәсіпорындар бухгалтериясында үнемі қателіктерге әкелсе, нәтижесінде кәсіпорын салықты уақытында төлемділігі үшін өсім төленуіне тура келеді. Сонымен бірге, салық ставкалары мен олар төленетін табыстар өте қажетті салық элементтерінде әрқелкі көрсетіледі. Сондықтан Заң шыққан соң біраз айлар өткеннен кейін нұсқаулар шығарыла бастайды. Біздің еліміздің салық жүйесінің тағы бір кемшілігі — оның тұрақсыздығы болып табылады. Салықтар төңірегіндегі осындай жағдайлар біздің экономикамыздың тұрақсыздылығына әкеледі. Сондықтан, дағдарыс жағдайынан шығу үшін салық жүйесін жөнге келтіру, кәсіпорындарға қалыпты жағдайда жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Жоғарында айтылғанды талдай келе мәселелер қазіргі жағдайда төмендегі әдей проблемалық сұрақтарды бөлуге болады:

салықтарды есептеу мен жинаудың, салық төлеушілерді есепке алудың, бақылау жұмысының және салық тәртібін бұзушылықпен күрестің тиімді жүйесін құру, тиімсіз салықтарды жүйеден алып тастау арқылы салық жүйесін жеңілдетіп салық ауыртпалығын азайту, өзін ақтамайтын салықтық жеңілдіктерді алып тастау арқылы салық бағасын кеңейту, салық ауыртпалығын аудару;

салық органдары қызметтерін жүзеге асыру үшін жаңа технология мен процедураны өңдеу мен енгізу;

салық заңының тиімділігін арттыру үшін ақпараттық-аналитикалық жұмыстар мен ғылым болжамдар әдістері мен нысандарын қолдану;

құжаттық тексерістер мен оларды өткізу үшін салық төлеушілерді іріктеу мен әдістемені өңдеу мен қолдану;

халықаралық және мемлекеттік стандарттарды салық органдарын ақпараттандыру үшін қолдану;

салықты есептеу мен алудың «дербес есептеу» жүйесін іске қосу;

салық органдары мен салық төлеушілердің өзара әрекеттестігінің «мейірбандық» жүйесін қалыптастыру мен ұйымдастыру;

салық органдарында құжат айналысын оңтайландыру.

Салық жүйесін жетілдіру сұрақтарын қарастыра отырып салықтардың жиналымдалығын арттыратын механизмді іздеуге аса көңіл бөлу керек.

Қазіргі уақытта салық жүйесін жетілдіруді төмендегідей бағыттарда жүргізу керек:

бюджетке қаржы ресурстарының түсуінің толықтығын қамтамасыз етуге кедергі кемшіліктерді жою;

салықтар жүйесін санды есептік-бақылау аспектісінде жеңілдету;

әрбір өндірушінің шаруашылық қызметінің мақсатын, стратегиясын таңдау әдісі мен құралын қалыптастырушы тұтас және белсенді әрекет етуші экономиканы реттеу жүйесін құру;

салықтық қатынастарды реттеудегі заңның ролін арттыру есебінен құқықтық нысанды жақсарту.

Салықтарды тиімді қолданудың маңызды бағыттары болып шағын кәсіпкерлікті ынталандырудағы оның рөлін арттыру болып табылады. Нақ осы бәсекелестік аяны қалыптастырып, қосымша жұмыс орынын ұсынып, озық жетістіктерді жедел енгізеді, сұраныс пен ұсынысқа байланысты өндірісті бейімдей алады, жоғарлатылған алғашқы шығындарды талап етпейді.

Шағын кәсіпорындардың санын өсіру, олардың тиімділігін арттыру мақсатын, өзі емес нарықтық ортаның қалыптасуының, экономикалық өсу шарттарын қамтамасыз етудің шынайы қадамы, соның негізінде біздің азаматтарымыздың тұрмыс тіршілігін арттырады.

Шағын кәсіпкерлікті қолдау мен дамыту механизмнің бірден-бір шешуші буыны болып салық жүйесі табылады.

Нарықтық экономикасы дамыған елдердің тәжірибесі шағын кәсіпкерлікті нығайту мен қолдауға бағытталған салық жүйесін құрудың мақсаты бағытталған бағдарламасын құрудың қажеттігіне куәлік етеді.

Салық саясаты салық базасын кеңейтуге бағытталған болу керек. Салық базасын кеңейту салық ауыртпалығын күшейтпей-ақ, бюджетке тапсырыстардың шынайы түсуін арттырады.

Осы проблеманы шешпей экономикалық өсудің, қаржылық базасын қамтамасыз ету мүмкін емес. Салық салатын базаны кеңейтудегі шынайы қадам болып шағын кәсіпкерліктің дамуын барынша ынталандыру болып табылады.

Салық жүйесі нарықтық экономиканың бірден-бір басты элементтерінің бірі болып табылады. Шаруашылықты дамытуға экономикалық және әлеуметтік дамудың басымдылығын анықтағанда салық жүйесі мемлекеттің әсер етуінің басты аспабы болып қатысады. Осыған байланысты Қазақстанның салық жүйесі жаңа қоғамдық қатынастарға бейімделіп, әлемдік тәжірибеге сәйкес болуы керек.

Міне осы мәселелер тобын шешу үшін Қазақстан Республикасының Салық Кодексінде салық төлеушілерді салықтық есеп саясатын дайындау жұмысын атқаруға міндеттеді.

Салықтық есеп саясатын дайындау барысында шаруашылық субъектінің бас есепшісі немесе салықтық есеп жүргізетін есеп маманы аталмыш құжатта келесі жағдайларды міндетті түрде ашып көрсетуі қажет: салықтық есепке алу жөнінде жалпы түсінік, кәсіпорынның шұғылданатын қызмеі түрлері, - салықтық есеп саясатында қолданатын салық элементтері және осы элементтердің түсініктемелері, кәсіпорын төлейтін салықтар тізімі, кәсіпорын төлейтін салықтар тізіміне сәйкес оларды есептеу барымында қолданатын ақпарат көздері.

Оқу құралында сонымен қатар салықтық есеп саясатының үлгісі бейнеленген, шаруашылық субъектілер төлейтін негізгі салық түрлері бойынша оларды есептеу тәртібі жазылған, салықты есептеу операцияларына байланысты мысалдар келтірілген.

I ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Салықтық есеп саясатының нарықтық экономикадағы негізгі міндеттері

Кәсіпорындарға есептік және салықтық есеп саясаты, есепті пайдаланатын әр түрлі топтың баланстық мүддесін, ең аз салық салуды және басқада міндеттерді қажет етеді, есептіліктің ақпараттық мәліметін және жоғарғы қажеттілігін қамтамасыз етеді.

Кәсіпорынның есептік және салық саясатын жүргізу ХҚЕС-на сәйкес қатаң уақыт тәртібіне, нақты ережеге бағынады.

Сондықтанда нарықтық экономика жағдайында орталықтандырып, реттеудің негізіне қаржылық есептілікті жүргізу ережесі мен мақсаты жатады, осының негізінде жасалған есептік және салық саясаты кәсіпорынның қаржы есептілігін тәжірибеде жүргізуге тікелей байланысты.

Нарықтық экономиканың жағдайында кәсіпорындардағы бухгалтерлік есепті ұйымдастырудың жетілдіру бағыттарының бірі оның есеп және есеп берудің халықаралық стандарттарға қарай бағыт алуы болып табылады.

Нарық қатынастарында әркімнің жеке әрекеті әр түрлі қайшылықтар мен кедергілер арқылы орын алып отырады. Кәсіпорындағы есептілікті құру әдістемесін таңдау салықтық есеп саясатының құрылуына байланысты сұрақты зерттеушілерді көптен бері мазалап жүрген сұрақтарының бірі екені аян. Есептік және салық саясатын жүргізуге арналған тұтас ереже жиынтығы бар.

Кәсіпорындағы қызметте қаржы нәтежесі мен салық салу базасын анықтауда, бұл ережелерден ауытқу қаржылық және салықтық есептілікте қауіпті қателікке ұрындырады.

Есептік және салықтық саясаты есеп жүйесінің негізгі қызметі болып табылады, ал нақты айтатын болсақ қаржылық есеп жүйесіндегі негізгі құнды ақпараттық жүйесінің базасын құрайды, сонымен қатар салық төлемдерін төлеу кезінде де қолданылады.

Салықтық есеп саясатының нарықтық экономикадағы негізгі міндеттері мыналар жатады:

- мемлекетті өз функциялары мен міндеттерін орындау үшін қажетті қаржы ресурстарымен қамтамасыз ету;
- жалпы ел шаруашылықтарын реттеуге жағдай жасау;
- нарықтық қатынас процесінде пайда болатын халық табысы деңгейіндегі теңсіздікті деңгейлестіру (тегістеу);
- кәсіпорындарда есептік саясаттарының халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына сәйкес жұмыс жасалуын қадағалау;
- кәсіпорындардың жағдайларының жақсаруы мен нарықтық экономикаға сәйкес дамуылары;
- мемлекеттік қаржылардың ұлғаюы;
- кәсіпорындардағы ақша, тауар ағындарында тепе-теңдікке қол жеткізу;
- кәсіпорында салықтық және есептік тұрақтылықтың қамтамасыз етілуі.

Халықаралық қаржылық есептілік стандарты (IAS) №8 «Есеп саясаты, есептік бухгалтерлік бағалаулардағы өзгерістер және қателіктер» сәйкес есеп саясаты - бұл ұйым қаржы есептілігін дайындау және ұсыну үшін қолданатын нақты қағидаттар, негіздер, келісімдер, ережелер, жолдар және мүмкіндіктер жиынтығы.

Стандарт ұйымның қаржы есептілігінің маңыздылығын, сенімділігін, сондай-ақ қаржы есептілігін уақыт бойынша және басқа ұйымдардың қаржы есептілігімен салыстыруға арналған.

Қаржылық есеп берудің ескертулер бөліміндегі есептік саясатта қаржылық есеп беруді дайындау үшін пайдаланған бағалау негізі және қаржылық есеп беруді дұрыс түсіну үшін маңызды қажеті бар есептік саясаттың әрбір нақты мәселесі туралы ақпараттар ашылады.

Бухгалтерлік есеп жүйесін және оны жүргізудің жалпы қағидасы мен ережесі нормативті-құқықтық құжаттарда белгіленген. Осыған орай кәсіпорындардың салықтық есеп саясаты келесідей жорамалдардан алынғаны дұрыс болады:

- кәсіпорынның өз мүлкімен өзімен-өзі болушылығы (кәсіпорынның өз балансында тек заң бойынша танылған мүліктердіғана көрсетеді, ал қалған барлық құндылықтар мен міндеттемелер баланстан тыс шоттарда есепке алынады);
- талассыз қызметі(есеп саясатының мәселесі бойынша қандай да бір қабылданатын шешім кәсіпорынның өз қызметін болашақ кезеңде тоқтатпайтындығы немесе қызмет масштабын қысқартпайтындығы басшылығы алынуы керек);
- салықтық есеп саясатын пайдаланудың жүйелілігі(шаруашылық операциясын көрсету әдісінің тұрақтылығы, есеп беру жылының барысында міндеттеме мен мүлікті бағалау, сондай-ақ бір есептік жылдан басқасына өткен кезде де);
- шаруашылық қызметіндегі фактілердің мерзімділік анықтылығы (эр фактілердің түскен немесе төленген кезіне қарамастан, олар өзінің орындалған немесе орын алған кезеңіне жатқызылуы керек).

Қаржылық есеп берудің халықаралық стандарттарына сәйкес есепті саясат ұйымдардың қаржылық есеп беруді дайындау және ұсыну үшін пайдаланылатын нақты принциптер, ережелер, жолдар, мүмкіндіктер жиынтығы деп анықталады.

Салықтық есепті саясатты құрастыру үшін негіз ретінде бухгалтерлік есептің стандарттары алынады, олар шаруашылық операциялардың активтердің меншікті капиталдың, міндеттемелердің, қызмет нәтижелерінің альтернативті тәсілдеріне мүмкіндік береді.

Салықтық есеп саясатты құрастыру әрбір стандартта ұсынылған тәсілдерді таңдау, оларды кәсіпорын қызметінің жағдайына қарай негіздеу және бухгалтерлік есепті жүргізу қаржылық есеп беруді ұсыну үшін негіз ретінде қабылдау болып табылады.

Салықтық есеп саясатты тіркеу кезінде келесі талаптарға негізделеді:

- салықтық есеп саясат барлық құрылымдық бөлімшелермен қолданылады жеке балансқа бөлініп шыққандарды қоса. Оның негізінде өз қызметін жақын болашаққа жалғастыру жорамалы жатыр;
- шаруашылық қызметінің жағдайлары қай кезде болса, сол есептік мерзімде есепке алынады.

Кәсіпорынның салықтық есеп саясатын таңдауы мен негіздеуіне келесі негізгі факторлар әсер етеді:

- меншік нысаны мен құқықтық-ұйымдастырушылық нысаны (жауапкершілік шектеулі серіктестік, ашық акционерлік қоғам, жабық акционерлік қоғам, өндірістік кооператив және т.б.);
- салалық қызметінің түрі (өнеркәсіп, құрылыс, сауда, көлік, ауыл шаруашылығы және т.б.);
- салық салу жүйесімен арақатынасы (эр түрлі салық түрлері бойынша жеңілдіктер немесе салық төлеуден босату, салық мөлшері және т.б.);
- қаржы-шаруашылық қызметін дамыту стратегиясы (ұйымның экономикалық дамуының ұзақ мерзімдік перспективасының мақсаттары мен міндеттері, инвестициялардың жұмсалыу бағыты, келешектегі мәселелерді шешудің тактикалық тәсілдері);
- ұйымның ақпараттық қамсыздандыру жүйесі (оның тиімді әрекетіне қажетті барлық бағыттары бойынша);
- - материалдық базасының болуы (компьютерлік техника мен басқа да оргтехника жабдықтарымен қамсыздандырылуы, бағдарламалық-әдістемелік қамсыздандыру және т.б.);
- - кәсіпорындағы бухгалтер мамандарының (қаржы бөлімі қызметкерлерінің) біліктілігі және басшылардың экономикалық батылдылығы, ынталылығы мен тапқырлық деңгейі.

1.2 Салықтық есеп саясатының құру негіздері

Салықтық есептік саясат кәсіпорында бірнеше жыл бойы қолданылады. Кәсіпорынның қабылданған салықтық есеп саясатының тағайындалуы бірінші кезекте оның жұмысы туралы толық, объективті, нақты ақпарат алуға арналған.

Мұндағы ақпарат оған қызығушылық танытатын субъекті мен шаруашылық байланысы бар және байланыс орнатуды қалайтын барлық пайдаланушыларға қажет. Осыған байланысты есептік саясатты таңдау кезінде басшылыққа алатын талаптарға келесілер жатады: толықтық, сақтық, мазмұнның формадан артықшылығы, қарама-қайшы еместігі рационалдық және т.б. осы талаптарға сәйкес қабылданған есептік саясат кәсіпорындағы бухгалтерлік есеп жүйесінің бүтіндігін қамтамасыз етеді.

Салықтық есеп саясатын қалыптастыру жауапкершілігі ұйымның бірінші жетекшісіне жүктеледі.

Бірінші жетекшінің бұйрығы салықтық есеп саясатын және оған енгізілген өзгерістерді бекітетін құжат болып қызмет етеді.

Кәсіпорынның есеп саясатының құрылымы оның салықтық есеп саясатының негізі болып табылады.

Есеп саясаты келесі ақпарат жүйесінің қамтиды.

- Кәсіпорынның толық атауы.
- Қашан, қайда тіркелді және тіркеу номері.
- Өз қызметін неге негіздеп жүзеге асырады. Дербес балансының, банктегі есеп айырысу шотының, тауар белгісінің болуы.

- Филиалдардың болуы.
- Қызмет мақсаты.
- Құрылтайшылар және акционерлер атаулары.

Есеп саясатының жалпы ережесі.

- Қаржылық есеп берушілік және салық есебін ұйымдастыру саласында кәсіпорын нені басшылыққа алады.

- Есеп саясатын айқындайтын негізгі принциптер: есептеу, үздіксіз қызмет, олардың сапалық сипаттамалары: түсініктілік, орындылық, сенімділік, салыстырушылық.

- Қаржылық есептің ақпараттарын пайдаланушылардың әртүрлі топтары үшін есеп берушілік мерзімдері.

Бухгалтерлік есеп әдістемесі.

- Еңбек құралдарын негізгі және айналым құралдарына жатқызу түсініктері.
- Қызмет мерзімі бір жылдан аз уақытты құрайтын еңбек құралдарының құнын өтеу тәсілдері;

- Материалдық емес активтер бойынша амортизацияларды есептеу тәртібі.
- Негізгі құралдар есебі мен амортизациялық саясат ерекшеліктері, негізгі құралдардың алуан түрлеріне амортизациялар есептеу әдісін негіздеу және негізгі құралдардың қызмет мерзімін анықтау, оларды жөндеуді қаржыландыру тәртібі (6 «Негізгі құралдар есебі» бухгалтерлік есеп стандарты негізінде).

- Өндірістік өзіндік құн құрамы және кезеңдегі өзге шығындар.
- Тауарлық-материалдық қорларды есепке алу және бағалау ерекшеліктері, топтастыру тәсілдері және өндіріс шығындарын есептеп шығару, дайын өнімдерді және аяқталмаған өндірісті бағалау, өндірістегі шығындарды есепке алу әдісі және жекелеген есепке алу объектілері арасында үстеме шығындарды бөлу тәсілі; (7 "Тауарлық-материалдық құндылықтар есебі" бухгалтерлік есеп стандарты негізінде).

- Қаржылық инвестицияларды есепке алу және жүргізу ерекшеліктері, инвестицияларды өзге категорияларға ауыстыру (8 "Инвестициялар есебі" бухгалтерлік есеп стандарты негізінде).

- Кассалық және валюталық операцияларды есепке алу және есебін жүргізу ерекшеліктері (9 «Шетел валютасымен операциялар есебі» бухгалтерлік есеп стандарты негізінде).

- Тауарларды өткізуден, қызметтер көрсетуден түскен кірістер және пайыздар, роялтилер және дивидендтер түріндегі кірістерді тану (5 "Кірістер" бухгалтерлік есеп стандарты негізінде).

- Алдағы кезеңдер шығыстарын өтеу мерзімдері.
- Алдағы шығыстар мен төлемдер үшін құрылатын резервтер тізімі;
- Күдікті борыштар бойынша резервтер құру тәртібі. Күдікті борыштар резерві дебиторлық берешектерді түгендеу нәтижелерін талдау негізінде жасалады. Резерв мөлшері (көлемі) берешектің төлем қабілеттілігіне және толық немесе жартылай сомада борышты өтеу ықтималдығын бағалауға қатысты әрбір борыш (қарыз) бойынша анықталады.

- Өзге ерекшеліктері, әрбір нақтылы кәсіпорынға тән болып саналады.

Бухгалтерлік есепті жүргізу техникасы.

- Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есепке алу шоттарының үлгі жоспары негізінде әр ұйымның есеп шоттарының өзіндік жұмыс жоспарын әзірлеу. Есеп шоттарының жұмыс жоспары кәсіпорынның шаруашылық қызметі процесінде нақты қолданылатын шоттардан құралады. Қажет болған жағдайда негізгі есеп шоттарына субшоттар ашылуы мүмкін;

- Есепке алу тізімдік жүйесі. Ұйымда қолданатын бухгалтерлік есеп формалары негізінде анықталады.

- Бухгалтерлік бақылау жүйесі. Мүліктің, заңдылықтардың және қаржылық-шаруашылық қызметтің, сондай-ақ есеп және есеп беру мәліметтерінің сенімділігін қамтамасыз ету үшін ішкі бақылау жүйесі қажет.

- Түгендеуді жүргізу жиілігі. Активтер мен міндеттемелерді түгендеу жоспары кем дегенде жылына бір рет болып бекітіледі.

Бухгалтерлік есепті ұйымдастыру.

- Бухгалтерлік есеп қызметінің құқығы мен міндеттері.

- Құрылымы және міндеттерді бөлу [3, б.19].

Қазақстан Республикасының "Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" Заңына сәйкес мекеменің қаржылық есептілігінің құрамына есеп саясаты туралы ақпарат кіреді. Онда мекеменің есеп саясатының негізіне алынған бухгалтерлік есепті ұйымдастырудың негізгі ережелері ашылуы керек.

- Негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің амортизациясын және құнсыздануын есептеу тәртібі және олардың құнын өтеу тәсілдері;

- Негізгі құралдарды жөндеуді есепке алу және қаржыландыру тәртібі;

- Тауарлық-материалдық қорларды бағалау әдістері (ФИФО) және орташа өлшемді күн және оларды есепке алу;

- Тауарлық-материалдық қорлардың өзіндік құнына енгізілмейтін және мерзім шығындары есепті кезеңде жасалған шығындар ретінде танылған шығындарды анықтау тәсілдері және әдеттегідей енгізілетін;

- Өнімдерді сату және қызметтер көрсету бойынша шығындар;

- Әкімшілік шығындар;

- Сыйақылар бойынша шығындар;

- Тауарлық материалдық қорларды сатудан және қызметтер көрсетуден алынатын табыстарды анықтау әдісі (төлеу сәті бойынша не, жөнелту және сатып алушыға төлем құжаттарын төлеуге ұсыну сәті бойынша);

- Сатып алушылар мен тапсырысшылар, жабдықтаушылар мен мердігерлермен, әртүрлі дебиторлар мен қарыз (несие) берушілермен және тағы басқа есеп айырысу нысандары;

- Жарғылық, төленбеген және резервтік капитал, эмиссиялық табыстың қалыптасу тәртібі, резервтердің құрылуы, есепті жылдың пайдасын бөлу, дивиденттерді төлеу және т.б. тәртібі;
 - Несиелік саясат;
 - Қаржылық инвестицияларының құнын анықтау және оларды бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілікте көрсету тәртібі, қаржылық инвестицияларды бір категориядан басқа категорияға ауыстыру және олардың құнын қайтарымсыз түсу тәртібі;
 - Ақша қаражаттарының қозғалысын және шетелдік валютадағы операцияларды есепке алу әдістемесі, шетелдік валюталар бойынша оң және теріс бағамдық айырманы тану;
 - Келешек кезеңдердің шығындарының түрлері мен өтеу мерзімін анықтау және оларды есепке алу әдісі;
 - Алдағы (келешектегі) шығындар мен төлемдердің резервтерінің тізімін (санын) анықтау тәртібі және оларды есепке алу әдістемесі;
 - Бухгалтерлік есеп шоттарының жұмыс жоспарын жасау;
 - Қажетті есептік тіркелімдерінің тізімін таңдау, оларға жүргізілетін жазулардың дәйектілігі мен техникасын айқындау;
 - Активтер және міндеттемелерді түгендеу жүргізу тәртібі мен жиілігі;
 - Есепті жыл бойына есеп саясатымен қабылданған мүліктерді, операцияларды және оқиғаларды көрсету әдістемесін сақтау;
 - Кәсіпорынның құрылымына, қызмет түріне және шаруашылықты жүргізудің нақты жағдайларына қарай бухгалтерлік қызметтің ұйымдастырылу нысанын белгілеу;
- Бухгалтерлік қызметтің қызметкерлерінің бухгалтерлік есепті ұйымдастыру мен жүргізу бойынша құқықтары мен міндеттерін бөлу және белгілеу.

Атап айту керек, егер есепті жылы қабылданған есеп саясатында өзгерістер болса, онда оларды терең ашып, өзгері негіздемелерін көрсету керек, ал қажет болған жағдайда осы өзгерістерді бағалау керек, егер олар елеулі материалдық және қаржылық зардаптар әкелсе «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер» Қазақстан Республикасы Салық кодексі тарауларының талаптарына сәйкес есептік және салықтық есеп саясаттарын төлеушілер өз қызметі бойынша салықтық есепке алуды жүргізуге, сонымен қатар өз бетімен салықтық есепке алу саясатын әзірлеуге және бекітуге міндетті.

Кез-келген кәсіпорынның өзінің қызметін іске асыру үшін таңдап бекіткен есеп саясаты толықтылық, уақыттылық, сақтық, қарама-қайшылықсыздығы мен орындылық талаптарына сай болу қажет.

1.3 Тиімді есеп саясаты мен салықтық есеп саясатының сапалық сипаттамалары

Салық саясаты - мемлекеттің салық салу аясындағы жүргізіп отырған шараларының жүйесі.

Салық саясаты - мемлекеттің қаржылық қажеттіліктерін мемлекет пен салық төлеушілердің экономикалық мүдделері тепе-теңдігінің сақталуы негізінде қамтамасыз ету мақсатында жаңа салықты және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді белгілеу және қолданыстағыларының күшін жою, салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер бойынша ставкаларды, салық салу объектілері мен салық салуға байланысты объектілерді, салық базасын өзгерту жөніндегі шаралар жиынтығы.

Салықтық саясат үкімет органдары мен басқарманың ғылыми негізделген және экономикалық мақсатқа сай тактикалық және стратегиялық құқықтық қызметтерінің жиынтығы ретінде анықталады.

Салық саясатының мазмұны қоғамның әлеуметтік-экономикалық құрылуымен, экономикалық саясатының жалпы бағытымен, сондай-ақ есеп саясатының нақты әдістерімен сипатталады.

Салықтық саясатты жүргізудегі бастапқы нұсқама болып тек қана құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету, салық төлеушілерден салықтық төлемдерді төлету емес, сонымен қоса салық салудың ықпалының астында жиналған шаруашылық - экономикалық қатынастарды бүкілжақты бағалауды жүргізу. Сондықтан, салықтық саясат - бұл салықтық заңдардың ұйғарымның автоматикалық орындалу тиіс, оларды жетілдіру.

Есеп саясаты мен салықтық есеп саясатының негізгі алға қойған мақсаттары: мемлекет қажеттілігін қаржы ресурстарымен қамтамасыз ету болып табылады, бухгалтерлік есеп операцияларын орындау барысында қателер жібермеу, фактілерді бұрмаламау, ұйымдардың қаржы жағдайын бағалау, шаруашылық қызметінің үзіксіздігін қамтамасыз ету, материалды активтерді бағалау мен есептен шығару, таза пайда резервін құру бағытындағы мейлінше жоғары дәрежедегі икемді есеп ақпараттарын қалыптастыру болып табылады.

Егеменді еліміздің салық саясаты жөнінде әртүрлі пікірлер бар. Әрине, бұл түсінікті де, өмірге жаңа құрылымдар келді, кәсіпкерлердің түрі көбейді, меншіктің алуан түрлілігі пайда болды.

Осының бірі салық саясатына ұдайы өндірістер енгізіп отыруды алға тартары сөзсіз. Қалай дегенде де қазір қолданылып жүрген заңдылықтарға сәйкес салықтарды толық көлемде уақытылы жинау - басты міндет. Салықтардың толық көлемде, уақытылы аударылуы және алынуы бюджет қорының толығын айқындайтын фактор болып табылады.

Салық төлемдерінің бюджетке толық көлемде түсуінің алуан әдістерін қолданып, қадағаланбайынша, енді-енді құқықтық мемлекет болуға бағдар ұстап отырған еліміздің бұл бағытта табысты қадамын қамтамасыз ету мүмкін еместігін байқатады. Өркениетті елдердегідей кәсіпорынның, ұйымның кәсіпкердің қарапайым салық төлеушінің ең бірінші кезектегі міндетін салықтан құтылу екенін түсінетіндей жауапкершілікке жете қоймағанымыз бәрімізге аян болса керек.

Әлі де салықтан жалтарушылар, табысын кемітіп көрсетушілер, қайтсем заңдылықты айналып өтем деушілер баршылық осыдан келіп ортақ қазан - бюджет қоржыны толмайды. Бұл өз кезегінде зейнетақы мен бюджеттік мекемелер қызметкерлеріне еңбекақының кешіктіріліп берілуіне соқтырады.

Департаменттің міндетті фискалдық және макроэкономикалық саясат саласында мемлекеттік стратегияны жүзеге асыру, қолданылып жүрген салық және кеден заңдарын талдау, оларды жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Салық саясатын жүргізу нәтижесінде заңды және жеке тұлғалардың табысының бір бөлігі жалпы мемлекеттік шығыстарды жабуға тартылады, яғни салық саясатын жүргізу нәтижесінде заңды және жеке тұлғалардың табысы реттеледі.

Сонымен қатар салық саясаты ұдайы өндіріс процесін қамтамасыз етуге бағытталуы қажет. Бұл ұлттық табыс көлеміндегі салықтардың үлесін, салық салудың шегін белгілеуді білдіреді.

Қазақстан Республикасындағы кәсіпорындардың есеп саясатын және салық саясатын жетілдірудің негізгі бағыттары болып: отандық тауар өндірушілерді мемлекет тарапынан қолдау, мемлекеттің ішкі экономикалық дамуына ықпал ететін саясат жасау, жеке секторлардың жедел дамуына жағдай жасау, шетел инвестициясын тартуда кедергілердің алдын алу, яғни мемлекет пен салық төлеушілердің талап-тілегін ортақтастыру.

Салық есебі саясаты жөніндегі ақпараттар мен мәліметтер қаржылық қорытынды есеп мазмұнын толық түсінуге бағытталуы қажет.

Салық саясатының ережесі, дербес бөлім немесе дербес құжат түрінде жаңа қаржылық жылға жасалатын есеп және салық саясаты туралы бұйрықпен бекітілуі тиіс.

Таңдап алынған құжаттың үлгісіне (формасына) қатыссыз, салық саясатының мазмұны, есеп саясатының бөлімдеріне қосымша ретінде, келесі тармақтар мен үлгіге ие болуы тиіс (№1 кесте).

Есептік және салық саясатын қалыптастыру қаржылық өндірістік және салық есебін жүргізу үшін негіз ретінде қабылдау және субъект қызметінің жағдайы негізінде оларды негіздеуден тұрады.

Тиімді болу үшін, есептік және салық саясаты, бухгалтерлік есеп пен салық салудың ағымдағы, сол сияқты болашақтағы міндеттерін жүзеге асыру үшін, есеп шешімдерін әзірлеуі тиіс.

Салық салу мен бухгалтерлік есеп бойынша қазіргі заңнамалық актілердің қолданылуы мен нарықтық қатынастар жағдайында шаруашылық жүргізуші субъектілердің есепті ұйымдастырудың қандай да бір нұсқасын, амортизациялар есептеудің әдістерін: тауарлар өткізуді, жұмыстарды, қызметтер көрсетуді, кірістер мен шығыстарды және т.б. есепте көрсетуде оларды кеңінен таңдау мүмкіндіктері бар.

Кәсіпорындарда есептік және салық саясатын қалыптастырудың тәртібін (ортақ құжат ретінде) қарастырып көреміз.

Халықаралық стандарттар ұсынған және дербес таңдап алатын төмендегі тәсілдер, әдістер мен есеп рәсімдері оның негізі болып қалануы тиіс:

- нақтылы кәсіпорындардың жағдайларына таңылған (байланған) шоттардың жұмыс жоспары;
- кадрлардың біліктілігін және компьютерлік техникалардың болуын ескерген бухгалтерлік есеп үлгісі;
- кірістер мен шығыстар есебінің әдістері, амортизация есептеу әдістері, әртүрлі есеп объектілерін бағалау әдісі;
- шығындар есебі мен өнімдердің өзіндік құнын калькуляциялау әдістері;
- салық есебінің әдістері;
- аванстық төлемдердің мөлшерлері және әртүрлі салықтар мен алымдарды төлеу мерзімдері.

Есепті ұйымдастыру нұсқаларының тізбесін одан әрі жалғастыра беруге болады, ұлттық бухгалтерлік стандарттарын енгізумен байланысты олардың саны әлі де көбейе түседі.

Есеп нұсқаларын таңдаудың кейбір құқықтары Салық Кодексында берілген, мысалы, кәсіпорын салық мақсаттары үшін, Кодексте ұсынылғанмен салыстырғанда амортизацияның өзге салық нормаларын (бірақ та Кодекстегіден жоғары емес) қолдануы мүмкін.

Кәсіпорында қабылданған есеп және салық саясаты ұзақ уақытты (5 жылды) қамтуы тиіс. Ол кәсіпорынның нақты экономикалық жағдайына, өндірісті ұйымдастыруға, есепті компьютерлендіру дәрежесіне негізделуі қажет. Негізделген есеп және салық саясатын акционерлер жиналысы, кәсіпорын құрылтайшылары мақұлдап, салық органдарына және өзге мүдделі тараптарға дейін жеткізілуі тиіс.

Жоғары дамыған нарықтық қатынастар жағдайында есеп саясаты және салық саясатының ел экономикасына әсері тікелей болып табылады. Мемлекет өндіріс құрылымын өзгерту, аумақты экономикалық дамыту, халықтың табыстылық деңгейін көтеру мақсатында ұлттық табысты қайта бөлу үшін пайдаланады. Сонымен қатар салық деңгейі бекітіп, оның нәтижесінде ұлғаймалы өндірістің инвестициялық мүмкіндіктері кеміген жағдайда және тұтыну деңгейінің төмендеп, өнім өндіру мен сату көлемі кеміген жағдайда айқын байқалады. Ақша саясатының құрамдас бөліктеріне эмиссиялық саясат және ұлттық валютаның тұрақтылығы жатады.

Есеп және салық саясатында мемлекетті салыстырмалы дербестігі көрінеді. Сонымен қатар Салық Кодексі, халықаралық қаржылық есептік стандарттары арқылы салық саясатын және кәсіпорындардағы есептік саясаттарын өзгерте отырып, мемлекет экономикалық дамуды ынталандыруға, жетілдіруге немесе оны ырықтандыруға мүмкіндік алады.

Кәсіпорындарда есепті саясатты және салықтық саясатты реттеу елдің шаруашылық өмірін қамтиды, өйткені салықтық шаралар базистік қарым-қатынасты қондырмаға ықпал ететін басты әмбебап құрал болып табылады.

Мұндай реттеудің мақсаты-компанияның ішкі және сыртқы, әсіресе инвестициялық қызметі үшін жалпы есептік және салықтық ахуалды жасау және кәсіпорын қозғалысының

басыңқы салалық және аумақтық бағыттарын ынталандыру үшін есептік және салықтық жағдайын, қамтамасыз ету болып табылады.

Есеп саясаты кезінде кәсіпорында бекітілген талаптар мен ережелердің сақталуына баға беру керек. ҰҚЕС олардың жабық тізімін бекітеді. Салық есебін жүргізу қағидалары Қазақстан Республикасы Салық кодексінің нормаларынан келіп шығады. Салық есебін жүргізу қағидалары келесідей жүйеленеді: құжаттау, негіздеу, үздіксіздік, таңдап алынған есепті жүргізу тәсілдерінің бірыңғайлылығы мен реттілігі. Салық есеп саясатын құрастырған кезде ұстанатын басты қағида: бекітілген ережелер Салық кодексінің талаптарына қайшы келмеуі тиіс.

Кесте 1.1 - Тиімді есеп саясаты мен салықтық есеп саясатының сапалық сипаттамалары

Тиімді есеп саясаты	
Есептік саясат	Салықтық есеп саясаты
<ul style="list-style-type: none"> • ұйыммен таңдап алынған бухгалтерлік есепті жүргізу тәсілдерінің толық ашып көрсетілуі; • шаруашылық операцияларды есепте тіркеу тәртібі Қазақстан Республикасының іс жүзіндегі заңдарына қайшы келмейді; • бухгалтерлік (қаржылық) есептіліктің мәліметтері пайдаланушылар үшін қол жетімді, шынайы; • есеп және есептілік үшін маңызы бар барлық операциялар есепте көрсетілген; • ішкі бақылау жүйесі қасақана заң бұзушылықтарды шектейді; • есеп жүйесі ұйымның даму стратегиясына сәйкес келеді. 	<ul style="list-style-type: none"> • ұйыммен таңдап алынған салық есебін жүргізу тәсілдерінің толық ашып көрсетілуі; • есептік жұмыстың қызметі салық есептілігінің уақытылы, толық қалыптастыруға ықпал ететіндей ұйымдастырылған; • салық есебі жүйесі қол жетімді және шынайы болып табылады; • Қазақстан Республикасы заңдылықтарының шегінде салықтарды азайтудың негізгі бағыттарын қарастыратын салық есебінің онтайлы жүйесі; • фискалдық органдар тарапынан мүмкін болатын айыппұлдар санкцияларымен байланысты тәуекелділіктер азайған.

Таңдап алынған есеп саясатына, оны қолдану әдістеріне және (немесе) қаржылық есепте ақпаратты ашып көрсету орындылығына қатысты басшылықпен келіспеушіліктер болған жағдайда аудитор шартты немесе теріс пікір білдіруі мүмкін.

Есеп саясаты және салықтық есеп саясат тиімділігі есеп саясатының толықтығы, ережелерінің нормативтік-құқықтық актілерге сәйкестігі, және ұйыммен таңдап алынған есеп әдістерінің нәтижелілігі мен үнемділігі туралы объективті мәліметтерді алудың жүйелі және мақсатты үрдісі деп анықталуы мүмкін. Есеп саясаты ережелерінің белгіленген критерийлерге сәйкестігі дәрежесін анықтайды, бұл оған есеп саясаты ережелерінің тиімділігі туралы пікір білдіруге және оларды жақсартуға бағытталған нұсқауларды ұсынуға мүмкіндік береді.

Есеп саясаты мен салықтық есеп саясатының тиімділігінің негізгі мақсаты - бағалаудың белгіленген критерийі бойынша аудиттелетін тұлғаның есеп саясаты мен салықтық есеп саясатының тиімділігі туралы пікір білдіру деп көрсетілген. Сапалық және сандық бағалаудың критерийін таңдау ашық және бірінші кезекте жүргізілетін аудиттің мақсаттарымен, аудиттелетін тұлғаның қажеттіліктерімен анықталады. Сондықтан есеп саясаты тиімділігінің сапалы аудитін жүргізу үшін мақсатты тексерулерді жүргізуге, оның тиімділігіне баға беруге мүмкіндік беретін тиісті өлшеу стандарттарын бекіту қажет.

Сонымен есеп саясатын қалыптастыру процесінде ұйымдар өз таңдауы бойынша және нақтылы жағдайды ескере отырып, есеп саясатын құраушы объектілер мен операцияларға тән басқа да әдістерді бухгалтерлік есеп жүйесінде қолдануына болады.

Өзін өзі бақылау сұрақтары:

1. Салық саясаты дегеніміз не?
2. Тиімді есептік саясат ұғымына сипаттама беріңіз.
3. Тиімді салықтық есеп саясаты ұғымына сипаттама беріңіз.
4. Есептік саясатының құрамы не бөлімдерден құралады?
5. Салықтық есеп саясатының мазмұны не не бөлімдерден құралады?
6. Кәсіпорында есептік саясатты дайындайтын кім?
7. Кәсіпорында салықтық есеп саясатын дайындайтын кім?
8. Шаруашылық субъектіде есептік саясаттың орындалуын кім бақылауға алады?
9. Шаруашылық субъектіде салықтық есеп саясатының дұрыс деңгейде орындалуын кім бақылауға алады?
10. Салықтық есеп саясаты есептік мезгіл аралығында өзгерілуі мүмкін бе?

II. ТАРАУ. ШАРУАШЫЛЫҚ СУБЪЕКТИЛЕРДЕ САЛЫҚТЫҚ ЕСЕПТІ ЖҮРГІЗУ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТӘРТІБІ

2.1. Салықтық есеп түсінігі, мақсаты мен міндеттері, функциялары

Салықтық есеп түсінігі 1995 жылы «Салықтар және бюджетке басқа да міндетті төлемдер туралы» заң күші бар Жарлықты қолданысқа енгізілуімен байланысты шаруашылық тәжірибеде кеңінен тарады.

Қазақстан Республикасының салық жүйесін реформалауға байланысты бухгалтерлік есепті екі түрге бөлуге қажеттілік туды: бухгалтерлік және салықтық. Салық есебінің анықтамасы мен мазмұнын бюджетке төленуге тиісті шаруашылық субъектінің салықтық міндеттемесін есептеу процесімен тығыз байланыста қарастыру қажет.

Салықтық міндеттемелерді есептеу үшін тек бухгалтерлік мәліметтер жеткілікті емес, өйткені салық есебін енгізетін ережелермен және нормалармен реттелеуші тәртіп және жағдайлар салық заңымен анықталады. Егер бухгалтерлік есеп мәліметтері салық салу базасын анықтау үшін қолданылмайтын деп қарастырсақ, онда салық есеп жүйесі іске асады.

Салық есебі, салық төлеушінің шаруашылық операцияларды және оның салық салу базасы мен объектінің анықтау үшін, нәтижелерін жүзеге асыру мақсатында, оның мүмкін тіркеу үрдісі ретінде қарастырылады.

Қазіргі жағдайдағы шаруашылықты жүргізу бойынша салық есебін бухгалтерлік есептің ішінде ерекше орын алатын түрі ретінде қарастырылады.

Салық есебінде бухгалтерлік есептің қатысу деңгейіне байланысты салық есебінің 3 түрін атап көрсетуге болады:

1. Бухгалтерлік салық есебі
2. Аралас салық есебі
3. Абсолютті салық есебі

Салық төлеушінің бағыты бойынша салық есебін, салық алу объектінің бар болуымен тиісті, міндетті салық есептеуге мәліметтерді көрсететін мәліметтері ретінде бухгалтерлік есептің негізгі бөлімі ретінде қарастыруға болады.

Салық қызметінің бағыты бойынша салық есебін салық салу базасын анықтайтын салық әкімшілігінің құралы және сәйкесінше мемлекеттік фискалдық саясатымен жүргізіледі.

Салықтық есепке алу – салық салу объектілері және (немесе) салық салуға байланысты объектілер туралы ақпаратты қорыту және жүйелендіру, сондай-ақ салықты және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді есептеу және салық есептілігін жасау мақсатында салық төлеушінің (салық агентінің) салық кодексінің талаптарына сәйкес есепке алу құжаттамасын жүргізу процесі.

Салық есебінің мақсаты - салық салу мақсаттары үшін қажетті ақпаратты алу.

Салықтық есеп бухгалтерлік есеп негіздеріне негізделеді.

Салық есебінің міндетті: салық салымы үшін қажетті салық кезеңі ішінде өткізілетін шаруашылық- операциялар есебінің тәртібі туралы толық және нақты ақпараттарды қалыптастыру мақсатында, сондай- ақ бюджетке салық төлемінің дұрыс толық және уақытында есептелуін бақылау үшін ішкі және сыртқы пайдаланушыларды ақпаратпен қамтамасыз ету.

Салық есебінің пәні болып шаруашылық субъектінің өндірістік және өндірістік емес қызметі болып табылады, нәтижесінде салық төлеу міндеттері мен есеп айырысу міндеттері пайда болады.

Салықтық есептің негізгі функциялары:

қазынагерлік функция (фиксалды)- салықтық есеп арқылы бюджеттің толығының мемлекеттік міндеті жүзеге асырылады. Мемлекет өзінің қазынагерлік қызығушылықтары мен салықтық саясатына негізделіп салықтық есеп арқылы салық салу мақсаттары үшін кез-

келген шығындардың шектеулі мөлшерлерін орнатады немесе оларды келесі салықтық кезеңдерге ауыстыруға мүмкіндік береді.

бақылау функциясы- салықтық есеп бекітілген салықтық есептік нысандар арқылы салық органдарына салық төлеушілердің өз салықтық міндеттемелерін орындалуын бақылауға және қадағалауға мүмкіндік береді.

салықтардың есептеу үдерін ақпараттық қамтамасыз ету функциясы. Салық есеп салық міндеттемелерді дұрыс есептеу үшін қажетті салықтық ақпараттарды жинау мен өңдеуге мүмкіндік береді.

Салық есебінің негізгі функцияларын орындау үшін Салық кодексында тікелей және жанама салық түрлері арналған.

Тікелей салықтар - салық төлеушінің табысы немесе мүлкінен тікелей алынатын салықтар. Корпорациялық табыс салығы, жеке табыс салығы, әлеуметтік салық, жер салығы, көлік құралдары салығы, мүлік салығы тікелей салықтарға жатады.

Жанама салықтар – тауардың (қызметтің, жұмыстың) бағасына енгізіледі. Жанама салықтар салық төлеушілердің пайдасын (табысын) пайдалану үдерісімен байланысты салынады.

Олардың салық төлеушінің экономика әлуетімен (табыс әкелуге қабілетімен) байланысы жанама түрде болады, 3 түрге бөлінеді:

мүліктік және тауар ақша қатынастарынан туындайтын салықтар;

тұтыну салығы;

кеден бажы.

Алғашқы түрге қосымша құн салығы жатады.

Екінші түрге акциздер, жанар жағармай сатуға салынатын салық, тағы басқалар жатады.

Үшінші түрге кеден баждарымен алымдар жатады.

2.2. Салықтық есепті жүргізу тәртібі

Салықтық есепке алу – салық салу объектілері және (немесе) салық салуға байланысты объектілер туралы ақпаратты қорыту және жүйелеу, сондай-ақ салықты және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді есептеу және салық есептілігін жасау мақсатында салық төлеушінің (салық агентінің) салық Кодексінің талаптарына сәйкес есепке алу құжаттамасын жүргізу процесі.

Салықтық есепке алу бухгалтерлік есеп деректеріне негізделеді. Бухгалтерлік құжаттаманы жүргізу тәртібі Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасында белгіленеді.

Патент негізінде шағын бизнес субъектілері үшін арнаулы салық режимін қолданатын дара кәсіпкерді қоспағанда, салық төлеуші (салық агенті) салықтық есепке алуды дербес ұйымдастырады және мыналарды:

1) салық кезеңі ішінде салық төлеуші (салық агенті) жүзеге асырған операцияларды салық салу мақсатында есепке алу тәртібі туралы толық және дәйекті ақпараттың қалыптастырылуын;

2) салық есептілігі нысандарының әрбір жолының таратып жазылуын;

3) салық есептілігінің дәйекті жасалуын;

4) салықтық бақылау үшін салық қызметі органдарына ақпарат берілуін қамтамасыз ету үшін ақпаратты салық мақсатында қорыту мен жүйелеудің салық тіркелімдері түріндегі нысандарын айқындайды.

Патент негізінде шағын бизнес субъектілері үшін арнаулы салық режимін қолданатын дара кәсіпкер уәкілетті орган белгілеген нысан бойынша салықтық есепке алуды жүзеге асырады. Салық төлеуші (салық агенті), егер осы тармақта өзгеше белгіленбесе, салықтық

есепке алу саясатын дербес әзірлейді және бекітеді. Шағын бизнес субъектілері үшін арнаулы салық режимін, шаруа және фермер қожалықтары үшін арнаулы салық режимін қолданатын салық төлеушілер осындай арнаулы салық режимдері қолданылатын қызмет бойынша уәкілетті орган белгілеген нысан бойынша дербес әзірленген салықтық есепке алу саясатын бекітеді.

Салықтық есепке алу саясаты – салық төлеуші (салық агенті) қабылдаған, Кодекстің талаптарын сақтай отырып салықтық есепке алуды жүргізу тәртібін белгілейтін құжат. Салықтық есепке алу саясаты халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасына сәйкес әзірленген есепке алу саясатына жеке бөлім түрінде енгізілуі мүмкін.

Есепке алу құжаттамасы:

- 1) бухгалтерлік құжаттаманы;
- 2) салықтық нысандарды;
- 3) салықтық есепке алу саясатын;
- 4) салық салу объектілерін және (немесе) салық салуға байланысты объектілерді айқындау үшін, сондай-ақ салық міндеттемесін есептеу үшін негіз болып табылатын өзге де құжаттарды қамтиды.

Салық төлеуші (салық агенті) Кодексте белгіленген тәртіппен және шарттарда есепке жазу әдісі бойынша салықтық есепке алуды жүргізуді жүзеге асырады.

Есепке жазу әдісі – есепке алу әдісі, оған сәйкес табыстар мен шығыстар, төленген уақытына қарамастан, жұмыстарды орындау, қызметтерді көрсету, тауарларды өткізу мақсатында тиіп жіберу және мүлікті кіріске алу кезінен бастап есептеледі.

Салық төлеуші (салық агенті) салық кезеңінің қорытындылары бойынша салықтық есепке алу негізінде салық салу объектілерін және (немесе) салық салуға байланысты объектілерді анықтайды, салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді есептейді. Салық Кодексінде өзгеше көзделмесе, салық салу мақсатында бағамдық айырманы валюта айырбастаудың нарықтық бағамын қолдана отырып есепке алу халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес жүзеге асырылады.

Тауарлық-материалдық қорларды салық салу мақсатына орай есепке алу, егер Салық Кодексінде өзгеше көзделмесе, халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес жүзеге асырылады. Борышкер кепілмен қамтамасыз етілген міндеттемені орындамаған кезде айырбас шарты бойынша операция, кепіл нысанасын кепіл ұстаушыға беру салық мақсатына орай тауарларды өткізу, жұмыстарды орындау, қызметтер көрсету ретінде қарастырылады.

Есепке алу құжаттамасы қағаз және (немесе) электрондық жеткізгіштерде жасалады және салықтық тексеру жүргізу кезінде салық қызметінің органдарына табыс етіледі. Салық төлеуші (салық агенті) есепке алу құжаттамасын мемлекеттік тілде және (немесе) орыс тілінде жасайды.

Шет тілдерде жасалған жекелеген құжаттар болған кезде салық қызметінің органы оларды мемлекеттік тілге немесе орыс тіліне аударуды талап етуге құқылы.

Салық төлеуші (салық агенті) есепке алу құжаттамасын электрондық түрде жасаған кезде салықтық тексеру барысында салық қызметінің органдары дауазымды адамдарының талап етуі бойынша осындай құжаттаманың қағаз жеткізгіштердегі көшірмелерін ұсынуға міндетті.

Салық төлеушіні (салық агентін) – заңды тұлғаны қайта ұйымдастырған кезде қайта ұйымдастырылған тұлғаның есепке алу құжаттамасын сақтау жөніндегі міндеттеме оның құқық мирасқорына (құқық мирасқорларына) жүктеледі.

Салықтық есепке алу саясатында мынадай ережелер белгіленуге тиіс:

- 1) салық төлеуші (салық агенті) дербес әзірлеген салық тіркелімдерінің нысандары мен жасалу тәртібі;

2) стандарттау жөніндегі уәкілетті мемлекеттік орган бекіткен экономикалық қызмет түрлерінің жалпы сыныптауышына сәйкес жүзеге асырылатын қызмет түрлерінің тізбесі;

3) салықтық есепке алу саясатының сақталуына жауапты адамдар лауазымдарының атауы;

4) Салық Кодексінде салық салудың әртүрлі шарттары көзделген қызмет түрлері жүзеге асырылған жағдайда салық Кодексінің ережелерін сақтай отырып, бөлек салықтық есепке алудың жүргізілу тәртібі;

5) жер қойнауын пайдалану жөніндегі операцияларды жүзеге асырған жағдайда бөлек салықтық есепке алудың жүргізілу тәртібі;

6) корпоративтік табыс салығын есептеу мақсатына орай шығыстарды шегерімге жатқызудың, сондай-ақ қосылған құн салығын есепке жатқызудың салық Кодексінде көзделген, салық төлеуші таңдап алған әдістері;

7) хеджирленетін тәуекелдерді, хеджирленетін баптарды және оларға қатысты пайдаланылатын хеджирлеу құралдарын, хеджирлеу тиімділігінің дәрежесін бағалау әдістемесін айқындау саясаты.

Салық төлеуші (салық агенті) салықтық есепке алу саясатында бұрын көрсетілмеген қызмет түрлерін жүзеге асырған кезде салықтық есепке алу саясатына тиісті өзгерістер және (немесе) толықтырулар енгізуге тиіс.

Салық төлеуші (салық агенті) салықтық есепке алу саясатына өзгерісті және (немесе) толықтыруды мынадай:

1) халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес әзірленген жаңа салықтық есепке алу саясатын немесе есепке алу саясатының жаңа бөлімін бекіту;

2) халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес әзірленген қолданыстағы салықтық есепке алу саясатына немесе қолданыстағы есепке алу саясатының бөліміне өзгерістер және (немесе) толықтырулар енгізу тәсілдерінің бірімен жүзеге асырады.

Салық төлеушінің (салық агентінің) мынадай:

1) кешенді және тақырыптық тексерулер жүргізу кезеңінде – тексерілетін салық кезеңінің салықтық есепке алу саясатына;

2) шағымдар берудің қалпына келтірілген мерзімін ескере отырып, салықтық тексеру нәтижелері туралы хабарламаға және (немесе) салық қызметінің жоғары тұрған органының хабарламаға жасалған шағымды қарау нәтижелері бойынша шығарған шешіміне шағым беру және оны қарау мерзімі кезеңінде шағым жасалатын салық кезеңінің салықтық есепке алу саясатына өзгерістер және (немесе) толықтырулар енгізуіне жол берілмейді.

Салықтық нысандар салық есептілігін, салықтық өтінішті және салық тіркелімдерін қамтиды.

Салық төлеуші (салық агенті) салықтық нысандарды қағаз және (немесе) электрондық жеткізгіштерде мемлекеттік тілде және (немесе) орыс тілінде жасайды. Қағаз жеткізгіште жасалған салықтық нысандарға салық төлеуші (салық агенті) не оның өкілі қол қоюға, сондай-ақ олар салық төлеушінің (салық агентінің) не оның Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген жағдайларда өзінің атауы жазылған мөрі бар өкілінің мөрімен куәландырылуға тиіс.

Салық тіркелімдерін қоспағанда, электрондық жеткізгіште жасалған салықтық нысандар салық төлеушінің (салық агентінің) электрондық цифрлық қолтаңбасымен куәландырылуға тиіс.

Салық төлеушіні, салық агентін – заңды тұлғаны қайта ұйымдастырған кезде қайта ұйымдастырылған тұлғаның салықтық нысандарын сақтау жөніндегі міндеттеме оның құқық мирасқорына (құқық мирасқорларына) жүктеледі.

2.3 Салық есептілігі, салықтық есеп саясатының құрамы

Салық төлеуші салықтық есепке алу саясатында бұрын көрсетілмеген қызмет түрлерін жүзеге асырған кезде салықтық есепке алу саясатына тиісті өзгерістер және толықтырулар енгізуге тиіс.

Салық төлеуші салықтық есепке алу саясатына өзгерісті және толықтыруды халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес әзірленген қолданыстағы салықтық есепке алу саясатына немесе бөліміне өзгерістер және толықтырулар енгізу тәсілдерінің бірімен жүзеге асырады.

Салық есептілігі – салық төлеушінің (салық агентінің) салық Кодексінде белгіленген тәртіпке сәйкес салық қызметі органдарына табыс етілетін, салық төлеуші туралы, салық салу объектілері және (немесе) салық салуға байланысты объектілер туралы, сондай-ақ салық міндеттемелерін, міндетті зейнетақы жарналарын, әлеуметтік аударымдарды есептеу туралы мәліметтерді қамтитын құжаты.

Салық есептілігі салық төлеуші (салық агенті) салықтың, бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің түрлері, міндетті зейнетақы жарналары және әлеуметтік аударымдар бойынша жасауға және табыс етуге жататын салық декларацияларын, есеп-қисаптарды, оларға қосымшаларды, сондай-ақ мониторингке жататын ірі салық төлеушілер табыс ететін мониторинг жөніндегі есептілікті қамтиды.

Салық есептілігінің нысандарын және оларды жасау ережелерін уәкілетті орган бекітеді.

Салық есептілігі мынадай түрлерге бөлінеді:

бастапқы есептілік;

кезекті есептілік;

қосымша есептілік;

хабарлама бойынша қосымша есептілік;

тарату есептілігі.

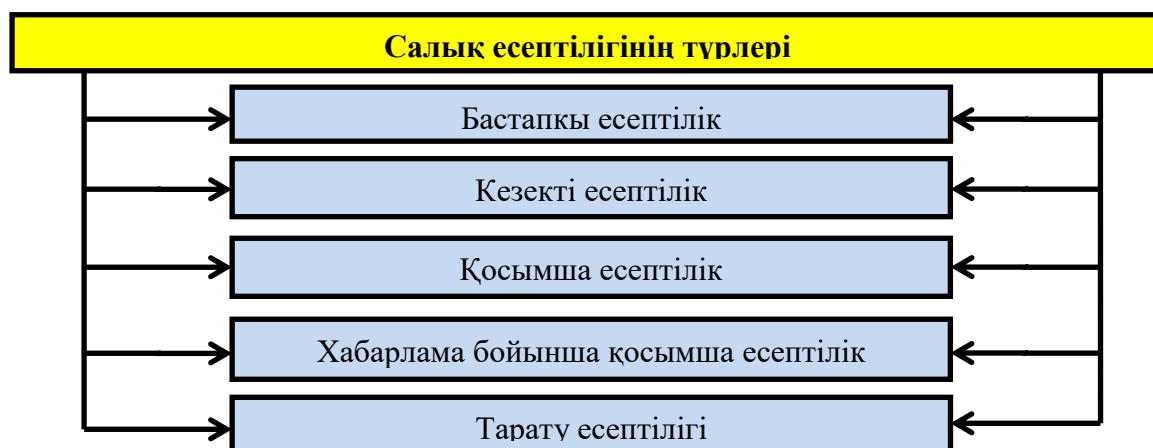
Бастапқы есептілік - салық төлеушіні тіркелу есебіне қою жүргізілген және осы тұлға салық төлеуші (салық агенті) болып табылатын салықтың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің белгілі бір түрлері бойынша салық міндеттемесі, сондай-ақ міндетті зейнетақы жарналарын есептеу, ұстау мен аудару және әлеуметтік аударымдарды есептеу мен төлеу бойынша міндет алғаш туындаған салық кезеңі үшін тұлға табыс ететін салық есептілігі.

Кезекті есептілік - салық төлеушіні тіркелу есебіне қою жүргізілген және осы тұлға салық төлеуші болып табылатын салықтың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің белгілі бір түрлері бойынша салық міндеттемесі, сондай-ақ міндетті зейнетақы жарналарын есептеу, ұстау мен аудару және әлеуметтік аударымдарды есептеу мен төлеу бойынша міндет алғаш туындаған салық кезеңінен кейінгі салық кезендері үшін тұлға табыс ететін салық есептілігі.

Қосымша есептілік - осы өзгерістер және толықтырулар жататын салық кезеңі үшін бұрын табыс етілген салық есептілігіне осы тұлға салық төлеуші болып табылатын салықтың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің түрлері бойынша, сондай-ақ міндетті зейнетақы жарналары және әлеуметтік аударымдар бойынша өзгерістер және толықтырулар енгізілген кезде тұлға табыс ететін салық есептілігі.

Хабарлама бойынша қосымша есептілік - салық органы камералдық бақылау нәтижелері бойынша бұзушылықтарды анықтаған салық кезеңі үшін бұрын табыс етілген салық есептілігіне осы тұлға салық төлеуші болып табылатын салықтың, бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің түрлері бойынша, сондай-ақ міндетті зейнетақы жарналары мен әлеуметтік аударымдар бойынша өзгерістер және толықтырулар енгізген кезде тұлға табыс ететін салық есептілігі.

Тарату есептілігі - салық төлеуші қызметін тоқтатқан немесе бөліну жолымен қайта ұйымдастырылған кезде осы тұлға салық төлеуші болып табылатын салықтың, бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің түрлері бойынша, міндетті зейнетақы жарналары мен әлеуметтік аударымдар бойынша, сондай-ақ тіркелу есебінен шығарылған кезде қосылған құн салығы бойынша тұлға табыс ететін салық есептілігі.

Сурет 2.1 - Салық есептілігінің түрлері

Салықтық есеп саясатын дайындау барысында шаруашылық субъектінің бас есепшісі немесе салықтық есеп жүргізетін есеп маманы аталмыш құжатта келесі жағдайларды міндетті түрде ашып көрсетуі қажет:

- салықтық есепке алу жөнінде жалпы түсінік
- кәсіпорынның толық атауы, оның басты дәйектемелері;
- кәсіпорынның шұғылданатын қызмет түрлері;
- салықтық есеп саясатында қолданатын салық элементтері және осы элементтердің түсініктемелері;
- кәсіпорын төлейтін салықтар тізімі;
- кәсіпорын төлейтін салықтар тізіміне сәйкес оларды есептеу барымында қолданатын ақпарат көздері;
- кәсіпорын корпоративтік табыс салығын төлейтін болса, осы салықты есептеу бойынша келесі көрсеткіштер жиыны туралы ақпарат:
 - жиынтық жылдық табыс құрамы;
 - материалдық шығын бойынша шегерімдер құрамы;
 - еңбек ақыны есептеу бойынша, оны шегерімге жатқызу тәртібі;
 - еңбек ақы сомасына байланысты аудармаларды есепке алып, оларды шегерімге жатқызу тәртібі;
 - негізгі құралдар бойынша тозупұл сомасын есепке алып, амортизациялық шығын сомаларын шегерімге жатқызу бағыты;
 - материалдық емес активтер бойынша тозупұл сомасын есепке алып, амортизациялық шығын сомаларын шегерімге жатқызу бағыты;
 - корпоративтік табыс салығы бойынша ресми қарастырылған салықтық регистрлер тізімі;
 - корпоративтік табыс салығын есептеу бойынша мысалы;
 - корпоративтік табыс салығын бухгалтерлік жазу арқылы көрсету үлгісі;
 - корпоративтік табыс салығы бойынша алдын ала есептілік дайындап, оны тапсыру тәртібі;
 - корпоративтік табыс салығы бойынша жылдық қорытынды есептілік дайындап, оны тапсыру тәртібі;
 - корпоративтік табыс салығы бойынша жылдық қорытынды есептіліктен кейін кезекті есептілікті дайындап, салықтық құзыретті орынына тапсыру бағыты;

корпоративтік табыс салығын төлеу мерзімі.

Егер салықтық есеп саясатын дайындаушы кәсіпорын қосымша құн салығын төлейтін салық агенті ретінде тірелген болса, салықтық есе саясатында келесі ақпарат жүйесі орын алуы міндетті:

қосымша құн салығын төлеу негізі;

«ААА» АҚ Директорлар Кеңесінің 2020 жылғы 3 қаңтарында (№ 01 хаттама) шешімімен БЕКІТІЛГЕН
«ААА» АҚ-ның САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫ
Алматы қаласы -2020 жыл
МАЗМҰНЫ
I. Жалпы бөлім
<i>1.1 Салықтық есепке алуды ұйымдастырудың жалпы принциптері</i>
<i>1.2 Салықтық есепке алу құжаттамасын жасау және сақтау</i>
<i>1.3 Қосымша декларациялар ұсыну</i>
<i>1.4 Есепке алу саясатына толықтырулар мен өзгерістер енгізу</i>
<i>1.5 Салықтық нысандар және оларды жасау тәртібі</i>
<i>1.6 Салықтық есептілік</i>
<i>1.7 Салықтық міндеттеме</i>
<i>1.8 Салықтық берешекті өтеу</i>
<i>1.9 Салықтар мен төлемдер түрлері</i>
<i>1.10 Салықтық есепке алу тіркелімін жасау әдістемесі</i>
II. Негізгі бөлім
<i>2.1 КТС</i>
<i>2.2 ҚҚС</i>
<i>2.3 Ақциз салығы</i>
<i>2.4 Жеке табыс салығы</i>
<i>2.5 Әлеуметтік салық</i>
<i>2.6 Міндетті зейнетақы жарналары</i>
<i>2.7 Көлікке салық</i>
<i>2.9 Жер салығы</i>
<i>2.10 Басқалай салықтар мен төлемдер</i>
III. Салықтық есеп саясатының сақталуын бақылау
<i>3.1 Салықтық есеп саясатын бақылау тәртібі</i>
<i>3.2 Салықтық есеп саясатын орындау жөніндегі жауапкершілік</i>

Сурет 2.2 - Салықтық есеп саясаты мазмұны үлгісі

қосымша құн салығын есептеу әдістемесі;

қосымша құн салығы бойынша ресми қарастырылған салықтық регистрлер тізімі;

қосымша құн салығын есептеу бойынша мысалы;

қосымша құн салығын бухгалтерлік жазу арғылы көрсету үлгісі;

қосымша құн салығы бойынша оның өтелу сомасын есептеу тәртібі;

қосымша құн салығы бойынша қорытынды есептілік дайындап, оны тапсыру тәртібі;

қосымша құн салығын төлеу мерзімі.

Егер салықтық есеп саясатын дайындаушы кәсіпорын мүлік салығын, жер салығын, көлік құралдары салығын, немесе басқада салық түрлерін төлейтін болса, салықтық есеп саясатында келесі ақпарат жүйесі орын алуы міндетті:

аталмыш салықтарды төлеу негіздері;

салықтың түріне байланысты салық нысандарының сипаттамасы;

салық бойынша ресми қарастырылған салықтық регистрлер тізімі;

салықты есептеу мысалы;
салықты бухгалтерлік жазу арғылы көрсету үлгісі;
салықтар бойынша қорытынды есептілік дайындап, оларды тапсыру тәртібі;
аталмыш салықтарды төлеу мерзімдері.

Өзін өзі бақылау сұрақтары:

1. Салықтық есеп саясаты не мақсатта жүзеге асырылады?
2. Салық есептілігі дегеніміз не?
3. Бастапқы салық есептілігі дегеніміз не?
4. Кезекті салық есептілігі дегеніміз не?
5. Қосымша салықтық есептілік дегеніміз не?
6. Хабарлама бойынша қосымша салықтық есептілік дегеніміз не?
7. Тарату салық есептілігі дегеніміз не?
8. Салықтық есеп саясаты құжатының құрылымын ашып беріңіз.
9. Салықтың есеп саясатының жалпы бөлімінде шаруашылық кәсіпорын нені ашып көрсетеді?
10. Салықтың есеп саясатының негізгі бөлімінде шаруашылық кәсіпорын нені ашып көрсетеді?

III ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНЫҢ ЖАЛПЫ БӨЛІМІ

3.1 Салықтық есеп саясатында көрсетілетін салық элементтеріне жалпы түсінік

Қазақстан Республикасының қазіргі салық жүйесі салықтарды құру мен алудың нақты әдістерін анықтайды, салықтың тиісті элементтері арқылы салық салудың тәртібін белгілейді.

Салық элементтері - бұл мемлекеттің заң актілерімен анықталатын салықтың құрылу принциптері мен салық салуды ұйымдастыру.

Негізгі *салық элементтеріне* мыналар жатады:

- салық субъектісі;
- салық салынушы;
- салық объектісі;
- салық базасы;
- салық салу бірлігі;
- салық ставкасы;
- салық жеңілдіктері;
- салық төлеу мерзімі мен тәртібі;
- салық төлеушілер мен салық органдарының міндеттері мен құқықтары;
- салық төлеуді бақылау;
- салық заңдарын бұзғаны үшін санкциялар және т.б.

Салық субъектісі немесе салық төлеуші. Ол - заң бойынша салық төлеу міндеттілігі жүктелген тұлға, алайда нарық механизмі арқылы салық ауыртпалығы басқа тұлғаға – салық салынушыға аударылуы мүмкін.

Салық салынушылар – нақты салық ауыртпалығы (салық жүктемесі) түсетін жеке тұлғалар, түпкілікті салық төлеушілер (салықтың ең соңғы, нақты төлеушісі), яғни мемлекет азаматтары.

Салық объектісі. Салық төлеушіге салық төлеу міндеттілігін жүктейтін құқықтық фактілер жиынтығы (дерек, іс-қимыл, жағдай, оқиға). Мүлік пен іс-әрекеттер салық объектілері және салық салуға байланысты объектілер болып табылады, олардың болуына байланысты салық төлеушінің салықтық міндеттемесі туындайды.

Салық базасы. Салық базасы – салық салу объектісі мен салық салуға байланысты объектінің құндық, заттай немесе өзге де сипаттамалары, олардың негізінде бюджетке төленуге тиіс салықтар және басқа да міндетті төлемдердің сомасы анықталады.

Салықтың негізгі базасы мыналар болып табылады:

- *табысқа салынатын салық.* Бұған корпорациялық және жеке табыс салығы жатады;
- *тауарларға салынатын салықтар.* Олар қосылған құнға салынатын салықтарды, кеден баждарын біріктіреді;
- *капиталға салынатын салық.* Оған жер салығы, мүлікке салынатын салық және басқалары жатады.

Салық салу өлшем бірлігі – салық базасын сандық тұрғыдан көрсетуге пайдаланылатын салық салу ауқымының өлшем бірлігі. Мысалы, автокөлік двигателінің қуаты көлік құралдарына салынатын салық ауқымы болып табылады, ал қуат ат күші, киловатт өлшемінде көрсетілуі мүмкін; алаң жер салығының ауқымы болып табылады, бұл ір елде түрлі өлшемде: гектар, акр, шаршы метр өлшемдерінде көрсетіледі; бензинге акцизді есептеу кезінде литр, баррель, галлон қолданылады.

Салық ставкасы – салық базасының өлшем бірлігіне абсолютті сомада немесе процентпен белгіленетін салықтық есептеу мөлшері.

Салық салу практикасында ставкалар тұрақты және процентті болып бөлінеді.

Тұрақты ставкалар – табыс көзіне қарамастан салық салу бірлігіне абсолюттік сомада белгіленеді (мысалы, мұнайдың 1 тоннасына, газдың 1 текше метріне).

Проценттік ставкалар – салық базасына қарай алынатын табыстың мөлшеріне байланысты салық өлшем бірлігіне салынады.

Проценттік ставканың 3 түрі бар:

- үйлесімді;
- прогрессивті;
- регрессивті.

Үйлесімді салық ставкалары – салық объектісіне (оның мөлшерін саралауды есепке алмай) бірдей проценттік қатынаста іс-әрекет етеді.

Сурет 3.1 - Салық салу элементтері

Прогрессивті ставкалар – салық салынатын табыстың артуына сәйкес өсіп отыратын салық ставкалары. Нәтижесінде салық төлеуші салықтың үлкен абсолюттік сомасын ғана емес, сонымен бірге оның үлесін де төлейді. Мұндай ставкалар ең алдымен табысы көп тұлғаларға ауыртпалық түсіреді.

Регрессивті ставкалар – табыстың өсуіне қарай төмендейді және табысы көп тұлғаларға тиімді болып келеді, ал табысы аз адамдардың иығына ауыртпалық түсіреді.

Салық жеңілдіктері – заңға сәйкес төлеушілерді салықтан толық немесе ішінара босату. Салық жеңілдіктеріне мыналар жатады:

салық салынбайтын минимум – салық салудан толық босатылатын салық объектісінің ең аз бөлігі;

табыстың есептелген сомасынан шегерілетін шегерімдер (асырауындағы жандарға, мүгедектерге – жеке табыс салығы бойынша; күрделі қаржыларға, әлеуметтік объектілерді ұстауға, табиғат қорғау шараларына жұмсалатын шығындардың сомасынан-корпорациялық табыс салығы бойынша және т.б.);

салық салынатын табыстың құрамына енбейтін сома (мысалы, босату кезіндегі ұйғарымды жәрдемақы, жеке табыс салығы бойынша өтемақы төлемдерінің сомасы);

салық салудың жекесубъектілері мен төлеушілердің санаттары үшін *салық ставкасын төмендету*.

Салық жеңілдіктеріне сонымен бірге *төлеу мерзімін ұзарту және салық бойынша бересіні есептен шығару да* жатады.

Жеңілдік кезеңі – салықтар бойынша заңмен белгіленген жеңілдіктердің іс-әрекет ететін уақыты.

Салық төлеу мерзімі мен тәртібі – заңмен белгіленген әдістер мен салықты бюджетке аудару шаралары. Салық төлеу тәртібі салықты бюджетке түсіру шараларын тәртіпке келтіру үшін белгіленеді.

Салық төлеушілер мен салық органдарының құқықтары мен міндеттері - Салық кодексінің жалпы бөлімінде берілген.

Салықтық бақылау – салық қызметі органдарының салық заңының орындалуын, жинақтаушы зейнетақы қорларына міндетті зейнетақы жарналарының толық және уақытылы аударылуын бақылауы.

Салық заңын бұзған салық төлеушілерге олардың жасырған сомасын, төмендеткен табыстарын *төлеттірін алу*, салық заңын бұзу ауыртпалығына қарай үлестік не еселенген көлемде айыппұлдар, бюджетке төленетін төлемдер мерзімін өткізіп алғаны үшін өсімдер түрінде санкциялар қолданылады.

Салық салу әдістері

Салық салу объектілерін есепке алу және оларды бағалау тәсілдеріне қарай салық арудың мынадай төрт әдісі қолданылады:

- кадастрлық;
- салық төлеушінің декларациясы бойынша;
- табысты алу көзінен ұстап қалу;
- патенттік негізде.

Бірінші жағдайда салықты есептеу мен оны алу, салық салу объектілерінің нақты табыстылығын есепке алмай табыстылық (жер салығы, мүлік салығы) нормасын көрсете отырып, олардың тізімдемесі негізінде жүзеге асырылады.

Декларацияда салық төлеушілер табыстың көлемі, қажетті жеңілдіктерді, шегерімдерді көрсетеді және салық сомасын есептеп, төлейді. Олар салықтардың түрлері бойынша салық декларациясын есепті *салық кезеңіне* сәйкес тапсырып отырады. Мысалы, корпорациялық табыс салығын, жеке табыс салығын, көлік құралдарына салынатын салықты және жер салығын төлеушілер (арнаулы салық режимін қолданатын заңды тұлғаларды қоспағанда) салық органына олар бойынша декларацияны есепті салық кезеңінен кейінгі жылдың 31-наурызынан кешіктірмей өткізеді.

Жеке табыс салығы бойынша декларациясын мынадай салық төлеушілер:

- төлем көзінен салық салынбайтын табыстары барлар;
- тұрғын үй салу мен осындай құрылыс материалдарын сатып алуды жүзеге асырғандар;

ҚР шегінен тыс жерлерден табыстар алатын жеке тұлғалар;

ҚР шегінен тыс жерлердегі шетел банктеріндегі шоттарда ақшасы бар жеке тұлғалар;

ҚР сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы заң актілеріне сәйкес декларация беру жөнінде міндеттеме жүктелген адамдар;

ҚР Парламентінің депутаттары, судьялар табыс етеді.

Әскери қызметкерлер мен ішкі істер органдарының қызметкерлері жеке табыс салығы бойынша декларацияны уәкілетті мемлекеттік орган белгілеген тәртіппен ұсынады.

Салық төлеушіден салық декларациясын табыс етудің белгіленген мерзіміне дейін жазбаша өтініш алған жағдайда уәкілетті мемлекеттік орган салық декларациясын табыс ету мерзімін екі айдан аспайтын мерзімге ұзартуға құқылы. Бірақ салық декларациясын тапсыру мерзімін өзгертпейді.

Үшінші әдіс бойынша салық төлеуші жұмыс істейтін ұйымның, мекеменің бухгалтериясы одан салықты табыс алынған жерде есептеп, ұстайды.

Төртінші әдіспен салық кәсіпкерлік қызметтің сан алуан түрлеріне берілетін патент негізінде төленеді.

Патент – арнаулы салық режимін қолдану құқығын куәландыратын және салық сомасының бюджетке төленгендігін растайтын құжат.

Салықтық есептің екі әдісі қолданылады:

- кассалық;
- есептеу.

Кассалық әдіске сәйкес табыстар мен шегерімдер жұмысты орындау, қызмет көрсету, мүлікті жөнелту мен кірістеу және ол бойынша жасалынған ақы төлеу мезетінен бастап есепке алынады.

Есептеу әдісі бойынша табыстар мен шегерімдер ақы төлеудің уақытына қарамастан жұмысты орындау, қызмет көрсету, тауарларды өткізу және кіріске алу мақсатымен тиеп жіберу мезетінен бастап есепке алынады. Бұл әдіс салық органдары үшін қолайлырақ және оны Қазақстанның барлық төлеушілері қолдануға қабылданған. Төлеушілер үшін оның

кемшілігі – салық төлемдері жеткізілім тіпті уақытында төленбеген жағдайда да аударылуы тиіс, бұл айналым қаражаттарын оқшауландыруға ұрындырады.

3.2. Салықтық есеп саяқатында бейнеленетін салық салу механизмі

Қазақстан Республикасының Салық Кодексі екі ірі бөліктен құралады: жалпы бөлік және ерекше бөлік.

Жалпы бөлік– бұл салық заңдарының «конституциясы», глоссарийі. Осы бөлікте салық заңдарының құрылу қағидалары нақты анықталған, қатаң қағидалар негізінде заңнамаға жасалған түрлі өзгертулер тек бюджет қабылданғанда ғана мүмкін болады, ал заңдық күші күнтізбелік жылдың басымен басталады.

Ерекше бөлікте бюджетке төленетін міндетті басқа да төлемдер және салық түрлері, салық есебінің ережелерінің және есебінің бөлек түрлерінің операцияларымен анықталады, салықтарға байланысты процессуалдық сұрақтар анықталады.

Қазақстан Республикасының салық жүйесі даму сатысында тұр, сонымен бірге салық механизмі де жетілуде.

Салық механизмі - салықтың ұйымдық—құқықтық нормалары мен басқару әдістерінің жиынтығы, бұған әр түрлі салықтық реттеу құралдары да (салық ставкасы, салық жеңілдіктері, салық салу әдістері және т.б.) енеді. Мемлекет өзінің салық механизміне салық заңдылықтары арқылы құқықтық нысан беріп, оны реттеп отырады. Салық механизмі практикалық салық іс-қимылдарының жиынтығы, яғни салық заңдары ережелерін практикада жүзеге асырудың шарттары мен тәртіптерінің жиынтығы. Объективті негізгі бағытталмаған кез-келген салықтық іс-қимыл ұдайы өндіріс процесіне субъективтік қол сұғу ретінде қарастырылады және олардың нысанының өзгеруіне әкеледі. Салық механизмі салық салуды басқарудың негізі болып табылатын салықтық құқыққа сүйеніп, салық қатынастарын реттеуге мүмкіндік береді.

Салық механизмі – бұл ұйымдық-экономикалық категория ретінде осы ұғымды түсіндіретін салық теориясының аясы, сәйкесінше, ұлттық табыстың бөлігінде өндірісте жасалынған бөлігін қоғамдастыру кезінде қалыптасатын қайта бөлу қатынасы кезіндегі объективті қажетті басқару процесі. Салық салу механизмі салықтарды белгілеудің принциптерінен, нысандары мен әдістерінен, оларды өзгерту мен күшін жоюдан, оларды төлеуді қамтамасыз ету бойынша шаралардан тұрады.

Бұл процесте қалыптасатын қатынастың барлық саласын үш қосалқы жүйемен шектеуге болады: салықтық жоспарлау, салықтық реттеу және салықтық бақылау.

Салық жүйесі және оның қызмет ету механизмі белгілі бір принциптерге сәйкес қызмет етуі керек. Сонда ғана салық жүйесі өз қызметін жан-жақты және тиімді түрде жүзеге асырады.

Салық салудың қазіргі халықаралық принциптері мыналар:

1. *Қарапайымдылық принципі.* Салық механизмі салық төлеушіге түсінікті болуы тиіс, ол айқын әрі жеңіл болуы керек. Ол үшін мына шарттар орындалуы қажет:

- салық түрлері өте көп болмай, нақты да дәлелді болуы керек;
- бір салық түріне бірыңғай салық ставкасын белгілеу қажет;
- салық салуобъектісін, салық салынатын табысты немесе айналымды анықтау әдісі барынша жеңіл, қарапайым, қолдануға ыңғайлы және түсінікті болғаны дұрыс;
- салық жеңілдіктері не үшін беріледі, оған қандай негіздер бар екенін дәлелді болуы керек. Салық жеңілдіктерінің мейлінше аз болғаны дұрыс;
- салық төлеуде, салықты табыс көзінен, яғни төлем жүргізілген көзден төлеген ыңғайлы.

2. *Әділеттілік принципі.* Салық жүйесінде әділеттілік принципі тікелей және көлденең екі бағытта сақталуы тиіс.

Тікелей әділеттілік принципі – салық төлеушілердің табыстарына тең жағдайда біркелкі салық салынады;

Көлденең әділеттілік принципі – тиісті жағдайда бірыңғай салық төлеушіге бірдей талап, бірдей шарт қойылуы керек. Салық төлеушілер белгілі бір табыс не қызмет түрінен, мүлкінен бірдей ставкамен салық төлеуі тиіс.

3. *Салыстыру принципі*. Бұл принцип бойынша салық ставкаларын бекіткен кезде, олардың мөлшері басқа елдерде қолданылып жүрген салық ставкаларымен салыстырылып отырылуы қажет.

4. *Салықтардың анықтылығы* – алдын ала белгіленген шарттар мен талаптардың мызғымас теңдігі елдің барлық аумағында және барлық шаруашылық жүргізуші субъектілер үшін түсіндіру мен қолданудың біркелкілігі.

5. *Жеңілдіктердің ең аз саны*. Жеңілдіктер құндық үйлесімдерді бұрмалайды және салық салу субъектілерін тең емес жағдайларға әдейі қояды.

6. *Салық салудың экономикалық бейтараптығы*. Салықтар экономиканың жұмыс істеуін жақсартуға және инвестициялардың өсуіне кедергі жасамауы тиіс.

Қазақстанның салық заңнамасында сонымен бірге салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлеудің *міндеттілігі*, салық салудың *айқындылығы*, *әділдігі*, салық жүйесінің *бір тұтастығы* және салық заңдарының *жариялылығы* принциптері негізделеді.

Салық төлеуші салық заңына сәйкес салықтық міндеттемелерін толық көлемде және белгіленген мерзімдерде орындауға міндетті.

Салықтар мен бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер айқын болуға тиіс. Салық салудың *айқындылығы* салық төлеушінің салықтық міндеттемелерінің туындауының, орындалуының және тоқтатылуының барлық негіздері мен тәртібін салық заңында белгілеу мүмкіндігін білдіреді.

Еліміздің салық салу *жалпыға бірдей және міндетті* болып табылады. Жеке сипаттағы салық жеңілдіктерін беруге тиым салынады.

Қазақстанның *салық жүйесі* оның бүкіл аумағында барлық салық төлеушілерге қатысты *бірыңғай* болып табылады.

Салық салу мәселелерін реттейтін нормативтік-құқықтық актілер ресми басылымдарда міндетті түрде *жариялануға* жатады.

Қорыта келсек:

Салықтар – тауарлы өндіріспен бірге, қоғамның топқа бөлінуінің және мемлекеттің пайда болуымен, оған әскер, сот, қызметкерлер ұстауға қаражаттың қажет болуынан пайда болды.

Салықтар барлық елдерде олардың қоғамдық – экономикалық құрылысы мен саяси іс бағытына қарамастан ұлттық мемлекет кірістерінің негізгі көзі, ұлттық табысты қайта бөлудің басты қаржылық тетігі, мемлекеттің кірістерін және бюджеттің кірістерін қалыптастырудың шешуші көзі болып табылады.

Салық – мемлекет бір жақты тәртіппен заң жүзінде белгілеген, белгілі бір мөлшерде қайтарымсыз және өтеусіз, тұрақты сипатта бюджетке төленетін төлемдер.

Мемлекет салықтарды экономиканы дамыту, тұрақтандыру барысында қуатты экономикалық тетік ретінде пайдаланады.

Салықтардың мәнін толық түсіну үшін олардың экономикалық маңызын түсіну қажет. Ал салықтардың маңызы олардың атқаратын қызметіне тікелей қатысты.

Салықтардың мынадай негізгі қызметтері (функциялары) бар:

- реттеушілік;
- қазынагерлік;
- қайта бөлу.

Қазақстан Республикасының қазіргі салық жүйесі салықтарды құру мен алудың нақты әдістерін анықтайды, салықтың тиісті элементтері арқылы салық салудың тәртібін белгілейді.

Салық салу объектілерін есепке алу және оларды бағалау тәсілдеріне қарай салық алудың мынадай төрт әдісі қолданылады:

- кадастрлық;
- салық төлеушінің декларациясы бойынша;
- табысты алу көзінен ұстап қалу;
- патенттік негізде.

Салықтық есептің екі әдісі қолданылады:

- кассалық;
- есептеу.

Салық механизмі – бұл ұйымдық-экономикалық категория ретінде осы ұғымды түсіндіретін салық теориясының аясы, сәйкесінше, ұлттық табыстың бөлігінде өндірісте жасалынған бөлігін қоғамдастыру кезінде қалыптасатын қайта бөлу қатынасы кезіндегі объективті қажетті басқару процесі. Салық салу механизмі салықтарды белгілеудің принциптерінен, нысандары мен әдістерінен, оларды өзгерту мен күшін жоюдан, оларды төлеуді қамтамасыз ету бойынша шаралардан тұрады.

Салық жүйесі және оның қызмет ету механизмі белгілі бір принциптерге сәйкес қызмет етуі керек. Сонда ғана салық жүйесі өз қызметін жан-жақты және тиімді түрде жүзеге асырады.

Қазақстанның салық заңнамасында салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлеудің міндеттілігі, салық салудың айқындылығы, әділдігі, салық жүйесінің біртұтастығы және салық заңдарының жариялылығы принциптері негізделеді.

Өзін өзі бақылау сұрақтары

1. Салықтардың реттеушілік қызметін ашып беріңіз.
2. Салықтардың қайта бөлу қызметін ашып беріңіз.
3. Салықтардың қазынагерлік қызметін ашып беріңіз.
4. Салық элементтері құрамын ашып беріңіз.
5. Салық субъектісі дегеніміз не?
6. Салық объектісі дегеніміз не?
7. Салық базасы дегеніміз не?
8. Салық ставкасы дегеніміз не?
9. Салық мөлшерлемесі дегеніміз не?
10. Салық өлшем бірлігі дегеніміз не?
11. Салық салу механизмі ұғымын ашып беріңіз.

IV ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА КОРПОРАТИВТІК ТАБЫС САЛЫҒЫН КӨРСЕТУ

4.1 Жылдық жиынтық табыс сомасын белгілеу

Шаруашылық субъект дайындайтын салықтық есеп саясатында корпоративтік табыс салығын салу объектілері ретінде мына нысандарды белгілейді:

салық салынатын табыс;

төлем көзінен салық салынатын табыс;

Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғаның таза табысы.

Салық салынатын табыс түзетулерді ескере отырып жылдық жиынтық табыс пен осы бөлімде көзделген шегерімдер арасындағы айырма ретінде айқындалады.

Резидент заңды тұлғаның жылдық жиынтық табысы осы тұлғаның Қазақстан Республикасында және одан тысқары жерлерде салық кезеңінің ішінде алуына жататын (алынған) табыстарынан тұрады.

Республикасында қызметін тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғаның жылдық жиынтық табысы Кодекстің 198-бабында көрсетілген табыстардан тұрады.

Резидент заңды тұлғаның Қазақстан Республикасынан тысқары жерлердегі көздерден алынатын табыстары осы бөлімде және Кодекстің 27-тарауында белгіленген тәртіппен салық салынуға жатады.

Салықтық есеп саясатында мыналар салық мақсатына орай табыс ретінде қарастырылмайды:

жарғылық капиталға салым ретінде алынған мүліктің құны;

эмитент өзі шығарған акцияларды орналастырудан алған ақша сомасы;

егер Кодексте өзгеше көзделмесе, мүлікті өтеусіз негізде беретін салық төлеуші үшін өтеусіз берілген мүліктің құны. Өтеусіз орындалған жұмыстардың, көрсетілген қызметтердің құны осындай жұмыстар орындауға, қызметтер көрсетуге байланысты шеккен шығыстар мөлшерінде айқындалады;

Кодексте көзделген жағдайларда салық міндеттемесінің мөлшерін азайту сомасы;

егер Кодексте өзгеше көзделмесе, басқа тұлғадан алынуға жататыннан (алынғаннан) басқа, халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес бухгалтерлік есепте табыс деп танылатын активтердің және (немесе) міндеттемелердің құнын өзгертуге байланысты туындайтын табыс;

халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес активтерді қайта бағалауға арналған резервтерді азайту есебінен бөлінбеген пайданы арттыру.

Салықтық есеп саясатында жылдық жиынтық табысқа салық төлеуші табыстарының барлық түрлері, соның ішінде:

өткізуден түсетін табыс;

құн өсімінен түсетін табыс;

туынды қаржы құралдары бойынша табыс;

міндеттемелерді есептен шығарудан түсетін табыс;

күмәнді міндеттемелер бойынша табыс;

банктердің және лицензия негізінде банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың құрылған провизияларының (резервтерінің) мөлшерлерін азайтудан түсетін табыс;

сақтандыру, қайта сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру, қайта сақтандыру ұйымдары құрған сақтандыру резервтерін азайтудан түсетін табыс;

талап ету құқығын басқаға беруден түсетін табыс;
кәсіпкерлік қызметті шектеуге немесе тоқтатуға келісім бергені үшін алған табыс;
тіркелген активтердің шығып қалуынан түсетін табыс;
табиғи ресурстарды геологиялық зерттеуге және өндіруге дайындық жұмыстарына арналған шығыстарды, сондай-ақ жер қойнауын пайдаланушылардың басқа да шығыстарын түзетуден түсетін табыс;

кен орындарын әзірлеу салдарын жою қорына аударымдар сомасының кен орындарын әзірлеу салдарын жою жөніндегі іс жүзіндегі шығыстар сомасынан асып кетуінен түсетін табыс;

бірлескен қызметті жүзеге асырудан түсетін табыс;

егер бұрын бұл сома шегерімге жатқызылмаса, негізсіз ұсталып, бюджеттен қайтарылған айыппұлдардан басқа, таңылған немесе борышкер таныған айыппұлдар, өсімпұлдар және басқа санкция түрлері;

бұрын жүргізілген шегерімдер бойынша алынған өтемақылар;

өтеусіз алынған мүлік түріндегі табыс;

дивидендтер;

депозит, борыштық бағалы қағаз, вексель бойынша сыйақылар;

оң бағамдық айырма сомасының халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес анықталған теріс бағамдық айырма сомасынан асып кетуі;

ұтыстар;

әлеуметтік сала объектілерін пайдалану кезінде алынған табыс;

кәсіпорынды мүліктік кешен ретінде сатудан түсетін табыс;

сенімгерлікпен басқару шарты бойынша сенімгерлікпен басқару құрылтайшысы немесе сенімгерлікпен басқару туындайтын өзге жағдайларда пайда алушы алатын (алынуға жататын), мүлікті сенімгерлікпен басқарудан түсетін таза табыс;

басқа да табыстар енгізіледі.

Өткізуден түсетін табыс

Егер Қазақстан Республикасының трансферттік баға белгілеу туралы заңнамасында өзгеше көзделмесе, Кодекстің баптарына сәйкес жылдық жиынтық табысқа енгізілетін табыстардан басқа, өткізілген тауарлардың, орындалған жұмыстардың, көрсетілген қызметтердің құны өткізуден түсетін табыс болып табылады.

Өткізілген тауарлардың, орындалған жұмыстардың, көрсетілген қызметтердің құнына қосылған құн салығының және акциздің сомасы енгізілмейді.

Қызметтер көрсетуден түсетін табысқа осы бөлімнің мақсатында, сондай-ақ:

кредит (қарыз, микрокредит) бойынша, репо операциялары бойынша сыйақылар түріндегі табыс;

мүлікті қаржы лизингіне беру бойынша сыйақылар түріндегі табыс;

роялти;

мүлікті жалға беруден түсетін табыс жатады.

Құн өсімінен түсетін табыс

Құн өсімінен түсетін табыс, Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес мемлекет мұқтажы үшін сатып алынған активтерді қоспағанда, амортизацияға жатпайтын активтерді өткізу кезінде құралады.

Амортизацияға жатпайтын активтерге:

жер учаскелері;

аяқталмаған құрылыс объектілері;

орнатылмаған жабдық;

табыс алуға бағытталған қызметте пайдаланылмайтын, бір жылдан астам қызмет мерзімі бар активтер;

бағалы қағаздар;

қатысу үлесі;

құны Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 1 қаңтарға дейін қолданыста болған салық заңнамасына сәйкес толығымен шегерімге жатқызылған негізгі құралдар;

Қазақстан Республикасының инвестициялар туралы заңнамасына сәйкес 2009 жылғы 1 қаңтарға дейін жасалған келісімшарттар бойынша инвестициялық жоба шеңберінде пайдалануға берілген, құны толығымен шегерімге жатқызылған активтер;

Кодекстің баптарына сәйкес әлеуметтік сала объектілеріне жатқызылған мүлік жатады.

Өсім, амортизацияға жатпайтын активтердің өткізілу құны мен олардың бастапқы құны арасындағы айырма ретінде айқындалады.

Бағалы қағаздарды және қатысу үлесін өткізу кезінде:

борыштық бағалы қағаздарды қоспағанда, бағалы қағаздар, қатысу үлесі бойынша – өткізілу құны мен бастапқы құн (салым) арасындағы оң айырма;

борыштық бағалы қағаздар бойынша – дисконттың амортизациясын және (немесе) өткізілген күнгі сыйлықақыны ескере отырып, өткізілу құны мен бастапқы құн арасындағы, купон ескерілмеген оң айырма құн өсімі болып табылады.

Міндеттемелерді есептен шығарудан түсетін табыс

Міндеттемелерді есептен шығарудан түсетін табысқа:

салық төлеушінің міндеттемелерін оның кредиторының есептен шығаруы;

салық төлеуші таратылған кезде тарату балансы бекітілген кезде кредитор талап етпеген міндеттемелер;

Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде белгіленген талап қою мерзімінің өтуіне байланысты міндеттемелерді есептен шығару;

соттың заңды күшіне енген шешімі бойынша міндеттемелерді есептен шығару жатады. Міндеттемелерді есептен шығарудан түсетін табыс сомасы салық төлеушінің бастапқы құжаттарына сәйкес есептен шығару кезінде төленуге жататын міндеттемелердің сомасына тең болады.

Міндеттемелерді есептен шығарудан түсетін табысқа міндеттемелердің кәсіпорынды мүліктік кешен ретінде сатып алу-сату шарты бойынша берілуіне байланысты олардың мөлшерін азайту жатпайды.

Күмәнді міндеттемелер бойынша түсетін табыс

Сатып алынған тауарлар (жұмыстар, көрсетілетін қызметтер) бойынша, сондай-ақ қызметкерлердің есебіне жазылған табыстар мен Кодекстің бабына сәйкес айқындалатын басқа да төлемдер бойынша туындаған және туындаған күнінен бастап үш жыл ішінде қанағаттандырылмаған міндеттемелер күмәнді деп танылады.

Көрсетілген міндеттемелер міндеттемелердің туындауы күніне қабылданған ставка бойынша бюджетпен өзара есеп айырысуда осы міндеттемелердің бұрын шегерімге жатқызылған сомасына бара-бар түрде қалпына келтірілуге жататын қосылған құн салығын қоспағанда, осы міндеттемелердің бұрын шегерімге жатқызылған сомасы шегінде салық төлеушінің жылдық жиынтық табысына енгізілуге жатады.

Мыналар:

талап ету құқығын алатын салық төлеуші үшін – негізгі борышты талап ету бойынша борышкерден алынуға жататын сома, оның ішінде талап ету құқығын басқаға берген күнгі негізгі борыштан тыс сома мен талап ету құқығын алу құны арасындағы оң айырма;

талап ету құқығын басқаға беретін салық төлеуші үшін – салық төлеушінің бастапқы құжаттарына сәйкес басқаға беру жүргізілген талап ету құқығының құны мен борышкерден талап ету құқығын басқаға беру күні алынуға жататын талап ету құны арасындағы оң айырма талап ету құқығын басқаға беруден түсетін табыс болып табылады.

Өтеусіз алынған мүлік

Салық төлеуші өтеусіз алған кез келген мүліктің, оның ішінде жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің құны оның табысы болып табылады.

Өтеусіз алынған мүліктің, оның ішінде жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің құны ХҚЕС және ҚР бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес айқындалады.

Кәсіпорынды мүліктік кешен ретінде сатудан түсетін табыс (залал)

Кәсіпорынды мүліктік кешен ретінде сатудан түсетін табыс кәсіпорынды мүліктік кешен ретінде сатып алу-сату шарты бойынша өткізілу құны мен берілетін активтердің өткізген күнгі бухгалтерлік есеп деректері бойынша берілетін міндеттемелердің баланстық құнына азайтылған баланстық құны арасындағы оң айырма ретінде айқындалады.

Кәсіпорынды мүліктік кешен ретінде сатудан шегетін залал кәсіпорынды мүліктік кешен ретінде сатып алу-сату шарты бойынша өткізілу құны мен берілетін активтердің өткізген күнгі бухгалтерлік есеп деректері бойынша берілетін міндеттемелердің баланстық құнына азайтылған баланстық құны арасындағы теріс айырма ретінде айқындалады.

Кәсіпорынды мүліктік кешен ретінде сатудан шегетін залалды ауыстыру Кодекстің 137-бабында белгіленген тәртіппен жүзеге асырылады.

Жылдық жиынтық табысты түзету

Салық төлеушілердің жылдық жиынтық табысынан:

тәуекелдік инвестициялаудың жабық пайлық инвестициялық қорлары мен тәуекелдік инвестициялаудың акционерлік инвестициялық қорлары төлейтінді қоспағанда, дивидендтер;

жеке тұлғалардың депозиттеріне міндетті кепілдік беруді жүзеге асыратын ұйым алған банктердің міндетті күнтізбелік, қосымша және төтенше жарналарының сомасы; сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры алған сақтандыру ұйымдарының міндетті, қосымша және төтенше жарналарының сомасы;

жеке тұлғалардың депозиттеріне міндетті кепілдік беруді жүзеге асыратын ұйым мен сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры өздерінің өтелген депозиттер және төленген кепілдікті және өтемақылық төлемдер бойынша талаптарын қанағаттандыру тәртібімен алған ақша сомасы;

Қазақстан Республикасының зейнетақымен қамсыздандыру туралы заңнамасына сәйкес алынған және жеке зейнетақы шоттарына бағытталған инвестициялық табыстар;

Қазақстан Республикасының міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы заңнамасына сәйкес алынған және Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорының активтерін ұлғайтуға бағытталған инвестициялық табыстар;

Қазақстан Республикасының инвестициялық қорлар туралы заңнамасына сәйкес пайлық және акционерлік инвестициялық қорлар кастодиандардағы шоттарға алған және соларда болатын инвестициялық табыстар;

Қазақстан Республикасының секьюритилендіру туралы заңнамасына сәйкес секьюритилендіру мәмілесі бойынша арнайы қаржы компаниясы алған, борышты талап ету құқығын басқаға беруден алынған табыс;

мүлікті сенімгерлікпен басқару шарты бойынша сенімгерлікпен басқару құрылтайшысы немесе сенімгерлікпен басқару туындайтын өзге жағдайларда пайда алушы алатын (алынуға жататын), мүлікті сенімгерлікпен басқарудан түсетін таза табыс;

мақта қолхаттары бойынша міндеттемелердің орындалуына кепілдік беру қоры мақта өңдеу ұйымдарынан алатын жыл сайынғы міндетті жарналардың сомасы;

астық қолхаттары бойынша міндеттемелерді орындауға кепілдік беру қоры астық қабылдау кәсіпорындарының алатын жыл сайынғы міндетті жарналардың сомасы;

мақта (астық) қолхаттары бойынша міндеттемелердің орындалуына кепілдік беру қоры кепілдік төлемдерін жүзеге асыру жөніндегі талаптарды қанағаттандыру тәртібімен алатын ақша сомасы алып тасталуға жатады.

Тауарлық-материалдық қорларды бағалаудың салық төлеуші осының алдындағы салық кезеңінде қолданған әдісінен өзге әдіске ауысқан кезде салық төлеушінің жылдық жиынтық табысы бағалаудың жаңа әдісін қолдану нәтижесінде түзілген оң айырма сомасына ұлғайтылуға және теріс айырма сомасына азайтылуға жатады.

Салық төлеуші тауарлық-материалдық қорларды бағалаудың өзге әдісіне ауысуды салық кезеңінің басынан бастап жүргізеді.

4.2. Жиынтық жылдық табысы бойынша шегерімдерді салықтық есеп саясатында көрсету

Өнімді (жұмыс, қызметті) өндіруге кеткен шығындар олардың экономикалық мазмұнына сәйкес келесі элементтер бойынша топтастырылады: материалдық шығындар; еңбек ақыға шығындар; сақтандыруға аударымдар; құралдардың тозуы; басқа да шығындар.

Материалдарды өнімді, жұмысты, қызметті өндіруге қолданғанда бағалау келесі әдістердің біреуімен жүргізіледі:

- орташа салмақтандырылған құн (орташа баға);
- арнайы сәйкестендіру;
- бірінші сатып алу құны бойынша (ФИФО).

Жиынтық жылдық табысты (ЖЖТ) алумен байланысты салық төлеушінің шығындары салық салынатын табысты анықтағанда шегерілуі тиіс.

Салық төлеушілер салық салу объектілерін есептеу әдісі бойынша және Салық Кодексімен бекітілген шарттар мен тәртіптерде анықтайды.

Салықтық мақсаттағы қорлар есебі бухгалтерлік есеп бойынша ережелерге сәйкес жүргізіледі.

Қорлар – бұл өндірісте немесе жұмыстар мен қызметтерді орындағанда қолдану үшін арналған шикізат, материалдар, ыдыстар мен ыдыстық материалдар, өзге де материалдар, сонымен қатар субъект әрекеті барысында сату үшін арналған дайын өнім, тауарлар, оның ішінде жолдағы тауарлар.

Кәсіпорындардағы қорлардың есебі және есеп беруді жасау «Қорлар» ҚЕХС-на сәйкес ұйымдастырылады.

Оның мақсаты қорлар есебінің тәртібін, яғни қорлардың жіктелуі мен бағалауын, өндіріспен байланысты және қорлардың өндірістік өзіндік құнын қалыптастыратын шығындар есебін анықтау.

Қорлар өзіндік құн мен өткізудің таза құнының ең аз мәні бойынша бағаланады. Таза өткізу құны – тауарды сатуға дайындау мен оны сату бойынша шығындарды шегерілген, тауарды өткізудің болжамды бағасы.

Таза өткізу құны егер тауардың өзіндік құны келесі себептер бойынша қалпына келмесе қолданылады:

- берілген қорлар бүлінсе;
- қорлар толық немесе жартылай ескірсе;
- қорлардың нарықтық бағасы төмендесе.

Таза өткізу құнын анықтау үшін келесі әдістер қолданылады:

- баптық әдіс;
- негізгі тауарлық топтар әдісі;
- қорлардың жалпы деңгейі әдісі.

«Қорлар» ҚЕХС-на сәйкес қорлар сатып алынғанда сатып алу немесе өндірудің нақты өзіндік құны бойынша көрсетіледі.

Қорлардың өзіндік құнына жататындар: сатып алуға шығындар, оларды кәсіпорынға жеткізу мен қажетті жағдайға келтірумен байланысты КДШ (көліктік-дайындау шығындар), өнімді (жұмыс, қызметті) қайта өңдеуге шығындар.

Өнімді (жұмыс, қызметті) өндіруге кеткен шығындар олардың экономикалық мазмұнына сәйкес келесі элементтер бойынша топтастырылады:

- материалдық шығындар;
- еңбек ақыға шығындар;

сақтандыруға аударымдар;
құралдардың тозуы;
басқа да шығындар.

Материалдарды өнімді, жұмысты, қызметті өндіруге қолданғанда бағалау келесі әдістердің біреуімен жүргізіледі:

орташа салмақтандырылған құн (орташа баға);
арнайы сәйкестендіру;
бірінші сатып алулар құны бойынша (ФИФО).

Шаруашылық субъект қорлардың есебі үшін есептің кезеңдік немесе үздіксіз жүйесін қолдануға құқылы. Есептің кезеңдік жүйесін қолданғанда жыл бойынша қорлардың бөлшектеп есептелуі жүргізілмейді.

Қорлардың нақты бар болуы кезекті түрде өтіп отыратын түгендеу нәтижесі бойынша анықталады. Ал нақты өткізілген қорлардың өзіндік құны келесі формула бойынша анықталады: $\Theta/қ = Қ\bar{b} + K - Қс$

Қорлардың үздіксіз есебінің жүйесін қолданғанда «Қорлар» ҚЕХС-на сәйкес қорларды есепке алу бойынша шоттарда олардың келіп түсулері мен шығулары дәйекті түрде жүргізіледі.

Салық төлеушінің табыс алуға бағытталған қызметті жүзеге асыруға байланысты шығыстары салық салынатын табысты айқындау кезінде шегерімге жатады.

Сонымен **шегерімдер құрамы** келесі:

материалдық шығындар;
еңбек ақыға шығындар;
сақтандыруға аударымдар;
құралдардың тозуы;
басқа да шығындар.

Шегерімдерді салық төлеуші өзінің табыс алуға бағытталған қызметіне байланысты шығыстарды растайтын құжаттары болған кезде жүргізеді.

Бұл шығыстар, халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес айқындалатын болашақтағы кезеңдердің шығыстарын қоспағанда, олар іс жүзінде жүргізілген салық кезеңінде шегерімге жатады.

Болашақтағы кезеңдердің шығыстары олар қатысты болатын салық кезеңінде шегерімге жатады. Егер шығыстардың бір және сол түрі шығыстардың бірнеше баптарында көзделсе, онда көрсетілген шығыстар салық салынатын табыстың есеп-қисабы кезінде бір-ақ рет шегеріледі.

Сонымен қатар шегерімдерге:

- таңылған немесе танылған айыппұлдар, өсімпұлдар, тұрақсыздық айыптары шегерімге жатады.

- құрылысқа алынған, құрылыс кезеңінде есепке жазылған кредиттер (қарыздар) үшін сыйақылар құрылыс объектісінің құнына енгізіледі.

- әлеуметтік сала объектілерін пайдалану кезінде шеккен шығыстар шегерімге жатқызылуға жатады.

- Кодекстің бабына сәйкес қосылған құн салығы жөніндегі декларацияның деректері бойынша есепке жатқызылуға жатпайтын қосылған құн салығы шегерімге жатқызылуға жатады.

Шегерім қосылған құн салығы жөніндегі декларация табыс етілген қосылған құн салығы бойынша салық кезеңін қамтитын салық кезеңінде жүргізіледі.

Қызметтік іссапарлар кезінде өтемақылар сомасының шегерімі

Қызметтік іссапарлар кезінде шегерімге жататын өтемақыларға:

□ жол жүру мен броньға (оның ішінде құнының төлену фактісін растайтын құжат болған кезде электрондық билетке) жұмсалған шығыстарды растайтын құжаттар негізінде,

броньға жұмсалған шығыстардың төлемақысын қоса алғанда, іссапарға баратын жерге жетуге және кері қайтуға іс жүзінде жүргізілген шығыстар;

тұрғын үй-жайды жалдауға және броньға жұмсалған шығыстарды растайтын құжаттардың негізінде, броньға жұмсалған шығыстардың төлемақысын қоса алғанда, тұрғын үй-жайды жалдауға іс жүзінде жүргізілген шығыстар;

қызметкерге іссапарда болған уақытта салық төлеушінің шешімі бойынша белгіленген мөлшерде төленетін тәулікақы жатады. Іссапарда болу уақыты: жұмыс берушінің қызметкерді іссапарға жіберу туралы жазбаша өкімі; жол жүруді растайтын құжаттарда көрсетілген, іссапар орнына кету күні мен кері қайтып келу күнін негізге ала отырып іссапар күндерінің саны негізінде айқындалады. Мұндай құжаттар болмаған кезде іссапар күндерінің саны салық төлеушінің салықтық есепке алу саясатында көзделген, іссапар орнына кету күні мен кері қайтып келу күнін растайтын басқа да құжаттар негізге алына отырып айқындалады;

салық төлеуші келу визасын ресімдеген кезде жүргізген шығыстар (визаның, консулдық қызметтердің, міндетті медициналық сақтандырудың құны) келу визасын ресімдеуге арналған шығыстарды (визаның, консулдық қызметтердің, міндетті медициналық сақтандырудың құнын) растайтын құжаттар негізінде айқындалады.

Өкілдік шығыстарға мынадай шығыстар жатады:

өзара ынтымақтастықты орнату немесе қолдау мақсатында орын алған шығындар;

салық төлеушінің атқарушы органдарынан басқа, директорлар кеңесінің, өзге басқару органының отырыстарын ұйымдастыру және өткізу мақсатында, көрсетілген іс-шаралардың өткізілу орнына қарамай жүргізілетін, тұлғаларды, оның ішінде салық төлеушінің штатында тұрмайтын жеке тұлғаларды қабылдау және оларға қызмет көрсету жөніндегі шығыстар жатады.

Өкілдік шығыстарға аталған тұлғаларды көлікпен қамтамасыз етуге, келіссөздер уақытында амаққа, ұйымның штатында тұрмайтын аудармашылар көрсететін қызметтерге ақы төлеуге жұмсалатын шығыстар да жатады.

Бос уақытты, көңіл көтеруді немесе демалысты ұйымдастыруға арналған шығыстар өкілдік шығыстарға жатпайды және олар шегерімге жатпайды.

Өкілдік шығыстар Кодекстің 163-бабына сәйкес айқындалатын еңбекке ақы төлеу түріндегі шығыстар сомасының 1 процентінен аспайтын мөлшерде, өкілдік шығыстардың сомасы ескерілмей, шегерімге жатқызылады.

Төленген күмәнді міндеттемелер бойынша шегерім

Егер салықтөлеуші бұрын табыс деп танылған күмәнді міндеттемелерді кредит берушіге төлесе, онда жүргізілген төлемнің шамасында шегерім жасауға жол беріледі. Мұндай шегерім төлем жасалған салық кезеңінде бұрын табысқа жатқызылған шама шегінде жүргізіледі.

Күмәнді талаптар деп заңды тұлғалар мен дара кәсіпкерлерге, сондай-ақ тұрақты мекеме, филиал, өкілдік арқылы Қазақстан Республикасында қызметін жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғаларға тауарлар өткізу, жұмыстар орындау, қызметтер көрсету нәтижесінде туындаған және туындаған кезден бастап үш жыл ішінде қанағаттандырылмаған талаптар танылады. Сондай-ақ, өткізілген тауарлар, орындалған жұмыстар, көрсетілген қызметтер бойынша туындаған және салық төлеуші-дебиторды Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес банкрот деп тануға байланысты қанағаттандырылмаған талаптар да күмәнді талаптар болып танылады.

Салық төлеушінің күмәнді талаптарды шегерімге жатқызуы бір мезгілде мынадай талаптар сақталған кезде жүргізіледі:

талаптар туындауын растайтын құжаттардың болуы;

шегерімдерге жатқызу кезіне бухгалтерлік есепте талаптардың көрсетілуі не осындай талаптарды алдыңғы кезеңдердегі бухгалтерлік есептегі шығыстарға (есептен шығаруға) жатқызу.

Теріс бағамдық айырманың сомасы оң бағамдық айырманың сомасынан асып кеткен жағдайда асып кету шамасы шегерімге жатады.

Бағамдық айырманың сомасы халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес айқындалады.

Салықты және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді шегеру

Мыналардан:

жылдық жиынтық табыс айқындалғанға дейін алып тасталатын салықтан;

Қазақстан Республикасының және басқа мемлекеттердің аумағында төленген корпоративтік табыс салығынан және заңды тұлғалардың табыстарына салынатын салықтан;

жеңілдікті салық салынатын елдерде төленген салықтан;

үстеме пайда салығынан басқа, салық төлеушінің салық салу объектілері бойынша Қазақстан Республикасының немесе өзге мемлекеттің бюджетіне төленген салықтар есептелген және есепке жазылған шекте шегерімге жатады.

Алдыңғы салық кезеңдері үшін есепке жазылып, есептеліп, ағымдағы салық кезеңінде төленген салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер ағымдағы салық кезеңінде шегерімге жатады.

Шегерімге жатпайтын шығындар мыналар:

табыс алуға бағытталған қызметке байланысты емес шығындар;

соттың заңды күшіне енген үкімінің немесе қаулысының негізінде жалған кәсіпорын деп танылған салық төлеушімен жасалған операциялар бойынша сот белгілеген қылмыстық қызмет басталған күннен бастап жүргізілген шығыстар;

Кодекстің бабында айқындалған тәртіппен әрекетсіз деп танылған салық төлеушімен уәкілетті органның ресми сайтында деректер жарияланған кезден бастап жасалған операциялар бойынша шығыстар;

сот жеке кәсіпкерлік субъектісі кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру ниетінсіз жасады деп таныған мәміле (мәмілелер) бойынша шығыстар;

мемлекеттік сатып алу туралы шарт бойынша бюджетке енгізілуге жататын (енгізілген) тұрақсыздық айыптарын (айыппұлдарды, өсімпұлдарды) қоспағанда, бюджетке енгізілуге жататын (енгізілген) тұрақсыздық айыптары (айыппұлдар, өсімпұлдар);

Кодексте шегерімге жатқызу нормалары белгіленген шығыстардың көрсетілген нормаларды қолдана отырып есептелген шегерімнің шекті сомасынан асып кету сомасы;

Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінде белгіленген мөлшерден тыс есептелген (есепке жазылған) және төленген, бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің сомасы.

Тіркелген активтерге жатады:

түскен кезде халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес салық төлеушінің бухгалтерлік есебінде ескерілген және табыс алуға бағытталған қызметте пайдалануға арналған негізгі құралдар, жылжымайтын мүлікке инвестициялар, материалдық емес және биологиялық активтер;

концессия шартының шеңберінде концессионер (концессия шартын іске асыру үшін тек қана концессионер арнайы құрған құқық мирасқоры немесе заңды тұлға) жүргізген және (немесе) алған, қызмет мерзімі бір жылдан асатын активтер;

Кодекстің 97-бабының 3-тармағында көрсетілген әлеуметтік сала объектілері болып табылатын, қызмет мерзімі бір жылдан асатын активтер;

табыс алуға бағытталған қызметте бір жылдан астам уақыт бойы пайдалануға арналған, сенімгерлікпен басқарушының сенімгерлікпен басқару шарты бойынша немесе мүлікті сенімгерлікпен басқаруды құру туралы өзге акті бойынша сенімгерлікпен басқаруға алған, қызмет мерзімі бір жылдан асатын активтер.

Мыналар тіркелген активтерге жатпайды:

жер;

мұражай құндылықтары;
сәулет және өнер ескерткіштері;
ортақ пайдаланымдағы құрылыстар: автомобиль жолдары, тротуарлар, бульварлар, гүлзарлар;

аяқталмаған күрделі құрылыс,
фильмқорына жататын объектілер;

Қазақстан Республикасы шама бірліктерінің мемлекеттік эталондары;

бұрын құны толығымен Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 1 қаңтарға дейін қолданыста болған салық заңнамасына сәйкес шегерімдерге жатқызылған негізгі құралдар;

халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына және Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасының талаптарына сәйкес пайдалы қызмет мерзімі белгісіз деп танылған және салық төлеушінің бухгалтерлік балансында ескерілетін, пайдалы қызмет мерзімі белгісіз материалдық емес активтер;

Қазақстан Республикасының инвестициялар туралы заңнамасына сәйкес 2009 жылғы 1 қаңтарға дейін жасалған келісімшарттар бойынша инвестициялық жоба шеңберінде пайдалануға берілген активтер.

Кіші топтың (I топтың), топтың салық кезеңінің басындағы құндық балансы: кіші топтың (I топтың), топтың алдыңғы салық кезеңінің аяғындағы құндық балансы алу алдыңғы салық кезеңінде есептелген амортизациялық аударымдардың сомасы, қосу немесе алу салық Кодекстің бабына сәйкес жүргізілетін түзетулер ретінде айқындалады.

Кіші топтың (I топтың), топтың салық кезеңінің басындағы құндық балансының мәні теріс болмауға тиіс.

Кіші топтың (I топтың), топтың салық кезеңінің аяғындағы құндық балансы: кіші топтың (I топтың), топтың салық кезеңінің басындағы құндық балансы қосу салық кезеңінде түскен тіркелген активтер алу салық кезеңінде шығып қалған тіркелген активтер қосу немесе алу Салық Кодекстің бабына сәйкес жүргізілген түзетулер ретінде айқындалады.

Тіркелген активтердің құны Кодексте белгіленген тәртіппен және шарттарда амортизациялық аударымдарды есептеу жолымен шегерімге жатады.

Әрбір кіші топ, топ бойынша амортизациялық аударымдар амортизация нормаларын қолдану жолымен, бірақ салық кезеңінің соңында кіші топтың, топтың құндық балансына шекті нормалардан жоғары болмайтындай етіп анықтала

Кесте 4.1 – Салықтық есеп саясатында белгілейтін корпоративтік табысқа салық сомасын есептеуде тіркелген активтердің тозупұлы бойынша шегерімдердің шекті мөлшемелер

Топ №	Тіркелген активтердің атауы	Амортизацияның шекті нормасы (%)
1	2	3
I	Мұнай, газ ұңғымаларын және беру қондырғыларын қоспағанда, ғимараттар, құрылыстар	10
II	Мұнай-газ өндіру машиналары мен жабдықтарын, сондай-ақ ақпаратты өңдеуге арналған компьютерлер мен жабдықтарды қоспағанда, машиналар мен жабдық	25
III	Ақпаратты өңдеуге арналған компьютерлер мен жабдықтар	40
IV	Басқа топтарға енгізілмеген тіркелген активтер, соның ішінде мұнай, газ ұңғымалары, беру қондырғылары, мұнай-газ өндіру машиналары мен жабдықтары	15

Өтеусіз беруді қоспағанда, кіші топтың (I топ бойынша) тіркелген активтері шығып қалғаннан кейін кіші топтың салық кезеңі соңындағы құндық балансы мөлшеріндегі сома I топтың тіркелген активтерінің шығып қалуынан болған залал деп танылады.

Осы кіші топтың құндық балансы нөлге теңестіріледі және шегерімге жатқызылмайды.

Топтың (II, III және IV топтар бойынша) барлық тіркелген активтері шығып қалғаннан кейін тиісті кіші топтың немесе топтың салық кезеңі соңындағы құндық балансы, егер осы бапта өзгеше көзделмесе, шегерімге жатқызылады.

Кіші топтың (I топ бойынша) немесе топтың (II, III және IV топтар бойынша) барлық тіркелген активтерін өтеусіз берген кезде тиісті кіші топтың немесе топтың құндық балансы салық кезеңінің соңында нөлге теңестіріледі және шегерімге жатқызылмайды.

Салық төлеуші кіші топтың (топтың) салық кезеңі соңындағы құндық балансының республикалық бюджет туралы заңмен тиісті қаржы жылына белгіленген айлық есептік көрсеткіштің 300 еселенген мөлшерінен кем соманы құрайтын шамасын шегерімге жатады.

4.3 Корпоративтік табыс салығы бойынша есеп айырысулар

Салық төлеуші корпоративтік табыс салығы бойынша аванстық төлемдерді есептемеуге және төлемеуге келесі жағдайларда құқылы:

1) алдындағы салықтық кезеңнің алдындағы салықтық кезеңдегі түзетулерді ескере отырып, жиынтық жылдық табыс алдындағы қаржылық жылдың алдындағы қаржылық жылға республикалық бюджет туралы заңмен бекітілген айлық есептік көрсеткіштің 325000-еселік мөлшеріне тең сомадан аспаса;

2) жаңа қалыптасқан салық төлеушілер – заң органында мемлекеттік (есептік) тіпкеу жүзеге асқан салықтық кезеңде, сонымен қатар келесі салықтық кезеңде;

3) Салық төлеуші ретінде салықтық органдарда жаңадан тіркелген, Қазақстан Республикасында өз әрекетін филиал, өкілодік ашпай, тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын заңды тұлға-резидент еместер – салықтық органдарда тіркеу жүзеге асырылған салықтық кезеңде, сонымен қатар келесі салықтық кезеңде.

Корпоративтік табысқа салынатын салықтық ставка 20% тең.

Жер өндірісінің негізгі құралы болып табылатын салық төлеушінің салық салынатын табысы түзетулер ескеріле отырып, 10% ставкасы бойынша салық салынуға тиіс.

Корпоративтік табысқа салынатын салықтық ставка 15% болуы мүмкін екені, немесн тіпті салық салынбайтын жағдайларда ҚР Салық кодексінің баптарында қарастырылған. Салықтық кезең ішінде салық төлеуші КТС-ты ай сайын ағымдағы айдың 25-і күнінен кешіктірмей аванстық төлемдерді енгізу жолымен төлейді. Соңғы есеп айырысуды салық төлеуші салықтық кезең қорытындысы бойынша декларация тапсыру үшін бекітілген мерзімнен кейін 10 күнтізбелік күннен кешіктірмей жүргізеді.

Салық төлеушімен төленуге тиісті аванстық төлемдер сомалары тең бөліктермен салықтық кезең ішінде төленеді.

Корпоративтік табыс салығы үшін салықтық кезең болып 1 қаңтардан 31 желтоқсанға дейінгі күнтізбелік жыл табылады.

Салық төлеушілер КТС бойынша декларацияны салықтық органдарға есептік салықтық кезеңнен кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірмей тапсыру керек. КТС бойынша декларациямен қатар салық төлеуші салықтық органға жылдық қаржылық есеп беруді тапсырады.

Бюджетке төлеуге жататын корпоративтік табыс салығының сомасы бұл салықты төлем көзінен ұсталғанын растайтын құжаттар болған кезде төлем көзінен ұтыс, сыйақы түріндегі табыстан ұсталған корпоративтік табыс салығының сомасына азайтылады.

Аванстық төлемдер сомасы ағымдағы салық кезеңі ішінде тең үлестермен төленеді.

Өткен салық кезеңі үшін корпоративтік табыс салығы бойынша декларацияны табыс еткенге дейінгі кезең ішінде төлеуге жататын корпоративтік табыс салығы бойынша аванстық төлемдер сомасының есеп-қисабы есепті салық кезеңінің бірінші тоқсаны үшін есепті салық кезеңінің 20 қаңтарынан кешіктірілмей, салық төлеуші орналасқан жердегі салық органына табыс етіледі.

Өткен салық кезеңі үшін корпоративтік табыс салығы бойынша декларацияны табыс еткенге дейінгі кезең ішінде төлеуге жататын корпоративтік табыс салығы бойынша аванстық төлемдер сомасы өткен салық кезеңі үшін аванстық төлемдер сомаларының есеп-қисабында есептелген аванстық төлемдердің жалпы сомасының төрттен бірі мөлшерінде есептеледі.

Корпоративтік табыс салығы бойынша аванстық төлемдер сомасының қосымша есеп-қисаптарында көрсетілген түзетулер ескеріле отырып, өткен салық кезеңі үшін корпоративтік табыс салығы бойынша декларацияны табыс еткеннен кейінгі кезең үшін төлеуге жататын корпоративтік табыс салығы бойынша аванстық төлемдер сомасының теріс мәні болмауы керек.

Кесте 4.3 - Корпоративтік табыс салығы бойынша салық есебін ұйымдастыру барысында орын алатын операциялар

№ р/р	Операция мазмұны	Сома, мың теңге	Дт	Кт
1	2	3	4	
1	Компания есеп айырысу шотынан КТС бойынша аванстық төлем аударды	2 000	1410	1030
2	Жыл қорытындысымен негізгі қызметтен түскен табыс қорытынды пайда ретінде есептелді	80 000	6010	5710
3	Жыл қорытындысымен активтерді сатудан түскен табыс қорытынды пайда ретінде есептелді	20 000	6210	5710
4	Жыл қорытындысымен негізгі қызмет шығыстары қорытынды залал ретінде есептелді	60 000	5710	7010
5	Жыл қорытындысымен өткізу шығындары қорытынды залал ретінде есептелді	3 000	5710	7110
6	Жыл қорытындысымен әкімшілік шығындар қорытынды залал ретінде есептелді	5 000	5710	7210
7	Жыл қорытындысымен банкшілік сыйақылар бойынша шығындар қорытынды залал ретінде есептелді	2 000	5710	7310
8	Жыл қорытындысымен активтерді өткізу шығындары қорытынды залал ретінде есептелді	15 000	5710	7410
9	КТС есептелді (80 000+20 000-60 000 -3 000 -5 000- 2000-15 000)*20%= 3 000	3 000	7710	3110
10	Аванстық төлем ақыры есептесу барысында ескерілді	2 000	3110	1410
11	КТС есеп айырысу шотынан төленді	1 000	3110	1030

Өткен салық кезеңі үшін корпоративтік табыс салығы бойынша декларацияны табыс еткеннен кейінгі кезең үшін төлеуге жататын корпоративтік табыс салығы бойынша аванстық төлемдер сомасының қосымша есеп-қисабы салық кезеңінің 20 желтоқсанынан кешіктірілмей табыс етілуі мүмкін.

Салық төлеушілер корпоративтік табыс салығын төлеуді орналасқан жері бойынша жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғалар корпоративтік табыс салығын төлеуді тұрақты мекеме орналасқан жері бойынша жүргізеді.

Салық төлеуші салық кезеңінің қорытындысы бойынша корпоративтік табыс салығы бойынша төлемді декларация табыс ету үшін белгіленген мерзімнен кейін күнтізбелік он күннен кешіктірмей жүзеге асырады.

Салық салынатын табыс (зиян) – салықтық заңдылыққа сәйкес анықталатын есептік кезеңнің табыс (зиян) сомасы. Кәсіпорындар салық салынатын табысты (зиянды) жиынтық жылдық табыстан шегерімдер есебінен анықтайды. Табыстар мен шегерімдер тізімі Салықтық Кодекспен анықталады.

Бухгалтерлік табыс (зиян) – бұл корпоративтік табыс салығын шегергенге дейін немесе зиянмен байланысты есептелген салықты азайту сомасын қосуға дейін пайдалар мен зияндар туралы есеп беруде көрсетілген төтенше баптарды қоса, есептік кезеңге пайдалар мен зияндардың жиынтық сомасы.

Салық салынатын табыс пен бухгалтерлік табыс арасында белгілі бір баптар бір есептеулерге қосылатындықтан, екіншілері алып тасталатындықтан айырмашылықтар пайда болады. Айырмашылықтар тұрақты немесе уақыттық болуы мүмкін.

Тұрақты айырмашылықтар – бұл ағымдағы есептік кезеңде пайда болатын және келесі есептік кезеңдерде жойылмайтын салық салынатын табыс пен бухгалтерлік табыс арасындағы айырмашылық. Оларға бюджетке енгізілуге тиісті айыптық санкциялар, кәсіпкерлік әрекетпен байланысты емес шығындар, жинақтық және қайтарымдық сипаттағы сақтандыру төлемдері бойынша шығындар, бекітілген нормативтерден жоғары әлеуметтік саланы қамтамасыз етуге байланысты шығындар және т.б.

Уақыттық айырмашылықтар – салық салынатын табысқа жататын кейбір табыстар мен шығындар бойынша баптар бухгалтерлік табысқа жатаын кезеңдегі баптармен сәйкес келмейтін салық салынатын табыс пен бухгалтерлік табыстың арасындағы айырмашылық. Уақыттық айырмашылықтар бір кезеңде пайда болады және бірнеше келесі кезеңдердің біреуінде жойылады.

Пайдаға салынатын салықтар есебіндегі басты сұрақ ағымдағы және болашақ салықтық салдарды қалай есептеу керектігінен тұрады:

а) компания балансында танылатын активтердің (міндеттемелердің) баланстық құнын болашақ орнын толтыру; және

ә) компанияның қаржылық есеп беруінде танылатын ағымдағы кезеңнің мәмілелері мен басқа оқиғалары.

Пайдаға салынатын салыққа барлық ұлттық және шетел салықтары мен төлем көзінен ұсталатын салықтар сияқты салықтар жатады.

Корпоративтің табыс салығы бойынша есеп жүргізу барысына келсек ол жерде орын алатын операциялар кестеде айқын көрсетілген

Өзін өзі бақылау сұрақтары

1. ЖЖТ аббревиатурасын шешіп беріңіз.
2. Жиынтық жылдық табысқа салық сомасын есептеу барысында шегерімдердің бірі қорлардың босатылуы болып есептеледі. Осы қорлардың өзіндік құнын не құрайды?
3. Өнімді (жұмыс, қызметті) өндіруге кеткен шығындарды олардың экономикалық мазмұнына сәйкес қай эле енттері бойынша топтастырады?
4. ҚДШ аббревиатурасы шешіп беріңіз.
5. Жиынтық жылдық табыстан қорларды босату сомаларын шегеру барысында орташа салмақтандырылған құн әдісі орын табады. Бұл не әдіс, әдістің мәнін ашып беріңіздер.
6. Жиынтық жылдық табыстан қорларды босату сомаларын шегеру барысында арнайы сәйкестендіру әдісі орын табады. Бұл не әдіс, әдістің мәнін ашып беріңіздер.
7. Жиынтық жылдық табыстан қорларды босату сомаларын шегеру барысында ФИФО әдісі орын табады. Бұл не әдіс, әдістің мәнін ашып беріңіздер.
8. ҚР Салық кодексіне сәйкес корпоративтік табыс салығын төлеушілер кім?
9. Корпоративтік табыс салығын салатын табыс деп не табыс сомасын түсінесіз: айқындап, осы ұғымның мәнін ашып беріңіз.
10. Корпоративтік табыс салығының көзі болып не кіріс сомалары есептелмейді?

V. ТАРАУ. САЛЫТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА ҚОСЫМША ҚҰН САЛЫҒЫН ЕСЕПТЕУ ТӘРТІБІН КӨРСЕТУ

5.1. ҚҚС-ын салақтыө есеп саясатына енгізуде қойылатын мақсаттар

Қосымша құн салығы жанама салық болып есептеледі.

Жанама салықтар — бұл тауарларға және көрсетілетін қызметтерге, олардың бағасына үстеме ретінде қосылатын салықтарды жатқызамыз, олар салық төлеушінің кірісі мен мүлкіне тікелей байланыссыз болады.

Жанама салықтардың қолайлы жақтары көп, оларға төмендегілерді жатқызуға болады:

1.Жанама салықтарды дұрыс пайдалана білсе, мемлекетке үлкен қаржы түсімдерін түсіреді. ҚҚС бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында бюджеттік түсімдердің негізгі көзінің болып отыр.

2.Жанама салықтар салық төлеушілерге көп салмақ салмайды, өйткені олар оны бөліп кіші бөліктермен төлеп отырады.

3.Жанама салықты төлеу, олар күнделікті тұрмысқа аса қажетті зат болмаса, тек төлеушіде ақша болған кезде ғана төленеді. Ал тікелей салықтар салық төлеушінің жағдайына қаратпай белгілі бір мерзімде төленуін талап етеді.

4.Жанама салықтар мемлекетке салық төлеушілердің одан іс тәжірибеде бас тарта алмайтындығымен пайдалы.

5.Жанама салықтарды жинау да тікелей салықтарды жинаумен салыстырғанда жеңіл, өйткені салықтардың көп бөлігі көтеріп жүруші болады, ал оны, әдетте, өндіруші немесе сатып алушы ғана төлейді.

Міне, жанама салықтардың осындай позитивті жақтары оны кеңінен қолдануға мүмкіндік береді, ал бұл өз кезегінде негативті нәтижелерді беруі де әбден мүмкін, сондықтан да жанама салықтар мен тікелей салықтар арасында тепе-теңдікті қамтамасыз ететін ұтымды шешім қабылдануы керек.

Атап айтқанда, жанама салықтармен тек тұрмысқа екінші ретте қажетті заттар ғана салынуы тиіс, өйткені жанама салықтар тауарлардың бағасының өсуіне әкеледі, ал мемлекет халықты кедейліктен, аштықтан, ауырудан сақтауы үшін бірінші реттік тұрмысқа қажетті өнімдердің бағасын төмен деңгейде ұстап тұруы тиіс. Сондықтан да бұл тауарларға салық салынбауы керек.

ҚҚС салық жүйесіне енгізуде мемлекет өз алдына келесі мақсаттарды қойған:

- бюджеттің кіріс бөлігінің тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында салық салыну базасын кеңейту;
- салықтан түсетін түсімдерді инфляциялық құнсызданудан сақтау;
- тұрақсыз экономика жағдайында бюджеттің тұрақты кіріс көзін қалыптастыру;
- төлем қабілетінен артық сұранысты төмендету арқылы келесі екі мәселені шешу: тауар тапшылығын жою және инфляцияның қарқынды өсуін төмендету.

Алғашқы мақсат ҚҚС іс жүзінде бүкіл тауарлар мен қызметтерді қамтитындықтан және нарықтық экономиканың шарттарына жауап беретіндіктен іске асқан. Екінші мақсатқа жету ҚҚС бағаның ырықтануына сәйкес келеді, баға өскен сайын, толық түсімдері де өсе түседі, салық мөлшерлемесі тұрақты болып қана береді. Үшіншіден, мемлекетке заңды және жеке тұлғалардың табысының есебінен жүргізілгендіктен, тауарлар мен қызметтер есебін жүргізу жеңіл. Ал төртінші себеп, ҚҚС енгізілген кезеңде кеңестік ақша — рубль жалпы эквивалент қызметін тоқтатқан, оның натуралды айырбасы (бартер) жүре бастады. Қазақстан республикасында 28% мөлшерімен ҚҚС енгізу бір жағынан бағаның өсуіне, ал екінші жағынан бағадан сатып алу қабілеттілігінің қалып қоюына әкелді. Соның нәтижесінде көптеген кәсіпорындар, соның ішінде ауылшаруашылық өндірістері өзін өзі қаржылардыру процесін және жәй ғана қайта өндіру процесін қамтамасыз ету қабілеті болмады. Бұл

мемлекеттік бюджеттен қаржының көп бөлігін қажет етті, соның салдарынан оның тапшылығы өсті.

Күрелі салық түрлерінің бірі болып өзімен бірге тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді өндіру мен айналыс процесіне қосылған, өткізу нәтижесінде салынатын айналым құнының бөлігі ретінде бюджетке, сондай-ақ Қазақстан Республикасы аумағында тауарларды импорттау кезіндегі аударылатын қосылған құн салығы табылады.

Салық салынатын айналым бойынша бюджетке төлеуге жататын қосылған құн салығы өткізілген тауарлар, жұмыстар мен қызметтерге есептелген қосылған құн салығы мен сатып алған тауарлар, жұмыстар мен қызметтер үшін төленуі тиіс. Қосылған құн салығы сомасының айырмасы ретінде анықталады.

Қосылған құн салығы қалыпты қызмет етуі үшін салық төлеушілерді салық салу объектісін, салық салынатын айналым мөлшерін, ставкаларды, қосылған құн салықтық есепке алу мен төлем мерзімдерін саралау керек.

Қосылған құн салығының объектісі болып салық салынатын айлым мен салық салынатын импорт табылады. Тауарларға қолданылатын салық салынатын айналым тауарды сату, тиеу, экспорттау; тауарларды қайтарымсыз беруі; жарғылық капиталға жарнаны; жұмыс берушінің жұмыскерге тауарды еңбек ақы есебінен бергенін; төлемдерді кейінге қалдыру шартында тауарларды жөнелтуді комиссиялық келісім шарттары бойынша тауарларды жөнелтуді; кепіл берушінің кепіл ұстаушыға кепілдік мүлігін беруді; бір құрылымдық бөлімшенің екіншісіне тауарды жөнелтуін білдіреді.

Жұмыстар мен қызметтерді өткізу бойынша салық салынатын айналымға мүлікті уақытша иелікке және мүлікті жалға келісім шарты бойынша қолдануға ұсыну, интеллектуалдық меншік объектілеріне құқық беру, жалдамалы жұмысшыларға еңбекақы есебінен жұмыс берушінің қызмет көрсетуі, бір заңды тұлғаның құрылымдық бөлімшелері арасында жұмыстарды орныдау, қызметтерді көрсету жатқызылады.

Өткізу бойынша айналымға жатпайтындар: жарнамалық мақсатта тауарды беру не сыйға тарту; дайын өнімді жасау және жинау, жөндеу үшін тапсырыс берушінің мердігерге қосылқы тауарларды жөнелту; қайтарылатын тарыны жөнелту, тауарды қайтару; көрме және басқа мәдени-спорттық шараларды өткізу үшін Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге тауарларды шығару.

Тауарларға қатысты өткізу термині кепілді ұстаушының меншігіне кепілдікке берілетін тауарларды сатуды, қайтарымсыз беруді немесе беруді білдіреді.

Салық салынатын импорт болып қосылған құн салығын төлеуден босатылғандарды қоспағанда импортталған тауарлар табылады.

Қосылған құн салығын төлеушілер болып осы салық салынатын тауарларды өндіретін және өткізілетін заңды тұлғалар мен жекелеген кәсіпкерлер табылады.

Егерде тауарларды, қызметтер мен жұмыстарды өткізу бойынша айналым мөлшері төменгі шектен (минимум) артса, онда төлеуші қосылған құн салығы бойынша есепке тұруға міндетті. Есепке тұрмаған жағдайда салық органдары тұлғаның сұрауынсыз қосылған құн салығы бойынша есепке алуға құқылы. Өз кезегінде өткізу бойынша айналымның төменгі шегі кезеңнің соңғы айында белгіленген 30000 еселенген айлық есеп көрсеткіші шамасын құрайды ($30000 \times 2651 = 79\,530\,000$ тенге).

Егер төлеушіде соңғы он екі ай мерзімінде салық салынатын айналым мөлшері төменгі шектен аспағанда және салық салынатын айналым мен қызметін тоқтатса, онда кезеңнен кейінгі, мезгілдің бірінші күнінде салық бойынша есептен шығарылады.

Салық салынатын айналым мөлшері тураптар қолданатын баға мен тариф мәмілесін қолдана отырып, одан қосылған құн салықты алып тастамай, өткізілетін тауарлар, қызметтер мен жұмыстар құны негізінде анықталынады.

Тауарлар қайтарымсыз негізінде берілгенде, салық салынатын айналым мөлшері баланстық құннан төмен емес өткізу бойынша айналым аяқталған күнде қалыптасқан баға деңгейімен анықталынады.

Кепіл берушінің кепілдік мүлікті беру кезінде салық салынатын айналым мөлшері кепілдік беруші ісі кепілге берілген мүлікке қосымша құн салығын қоспағанда алынған қарыздық қаражаттың сомасымен анықталынады.

Төлемді кейінге қалдыру шарттарында тауарды өткізу кезіндегі салық салынатын айналым келісім-шартта қарастырылған алынатын барлық төлемдер ескеріле отырып, анықталынады.

Үш тұлға үшін алдын-ала жасаумен байланысты қызмет көрсету кезінде салық салынатын айналым мөлшеріне комиссияндық сыйақы қосылады.

Салық салынатын айналым мөлшеріне акцизделетін тауарлар мен қызметтер түрлері бойынша акциздер сомасы қосылады.

Қосымша құн салығы бойынша есепке алу қарастырылмаған тауарларды өткізу кезінде оларды сатып алуда салық салынатын айналым мөлшері тауарды өткізу құны мен баланстық құны арасындағы оң айырма ретінде анықталады.

Салық салынатын импорт мөлшерін анықтау кезінде тауарлардың кедендік құны, сондай-ақ Қазақстан республикасында импортталу кезінде төленуге жататын жинақтар, баждар, салықтар сомасы қосылады.

Жаңа заңда резиденттен тауарлар, жұмыстар мен қызметтерді алған жағдайда, қазақстандық қайнар көзден алынған табыс алатын резидент еместерден салық алу туралы ереже сақталған.

Салық Кодексіне сәйкес, қосылған құн салығынан төмендегідей тауарларды, жұмыстар мен қызметтерлі өткізу бойынша айналым босатылады:

пошта маркалары (коллекциялық маркалардан басқа);

акциздік алымдар маркалары (акцизделетін тауарларды таңбалауға арналған есептік бақылау);

өкілетті органдар жүзеге асыратын, соларға байланысты мемлекет баж алатын қызметтерді;

адвокаттық қызметті, нотариалдық іс-әрекеттерді жүзеге асыру бойынша көрсетілетін қызметтерді;

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкісі өткізетін тауарлар, жұмыстар мен қызметтер;

мемлекеттік меншікті жекешелендіру тәртібімен өткізілетін мүлікті;

Қазақстан республикасының заңдарына сәйкес мемлекеттік мекемелердің пайдасына өтеусіз негізгі құралдарды беру, сонымен қатар мемлекеттік мекемелердің мемлекеттік кәсіпорындар пайдасына өтеусіз негізгі құралдарды беруді;

жарғылық капиталға жарналарды;

жарғылық капиталға жарна ретінде алынған мүлікті қайтарып алуды;

жерлеу бюроларынан, әдет-ғұрыптық қызмет көрсетулердің, зираттар мен криматорийлердің қызмет көрсетулерін;

оларды өткізу жөніндегі қызмет көрсетулерді қоспағанда, лотереялық билеттерді өткізу бойынша айналымдар;

банк карточкаларымен жасалынатын операциялар бойынша есеп-кисаптарға қатысушыларға жинау, өңдеу және таратып беру жөніндегі қызмет көрсетулерді қоса алғанда, есеп-кисаптарға қатысушылар арасында ақпараттық-технологиялық өзара іс-қимылды қамтамасыз ету қызметтерді өткізу бойынша айналымдар;

жерге және тұрғын үй қорындағы ғимараттарға өткізумен байланысты айналымдар;

қаржылық қызметтер, оларға жататындар: банк операциялары, бағалы қағаздармен операциялар, төлемдік карточкаларымен, чектермен, депозиттік сертификаттармен операциялар;

сақтандыру және қайта сақтандыру операциялары;
зейнетақы активтерін басқару бойынша қызмет көрстеулер, жинақтаушы зейнетақы қорларының қызметтері;

қаржылық лизингтегі мүлікті беру;

коммерциялық емес ұйымдардың көрсететін қызметтер мен жұмыстар;

геологиялық барлау және геологиялық іздеу жұмыстары;

білім беру, ғылым және мәдениет аяларындағы қызмет көрсетулер мен жұмыстар;

медициналық және мал дәрігерлік аядағы тауарлар мен қызметтер;

кәсіпорынның немесе кәсіпорынның дербес әрекет ететін бөлігін қосылған құн салығы бір төлеуші екінші салық төлеушіге өткізгенде.

Салық заңдылығына сәйкес импорттың кейбір түрлері қосылған құн салығынан босатылады, оларға жататындар:

шетелдік валютаның, ұлттық валютаның, сонымен қатар бағалы қағаздардың импорты;

Қазақстан Республикасының Өкіметі белгілеген тәртіпшен ізгілік көмек ретінде әкелінген тауарлар импорты;

мемлекет, мемлекеттердің үкіметтері, халықаралық ұйымдар желілері бойынша қайрымдылық мақсатында әкелінетін тауарлар импорты, оның ішінде техникалық жәрдем көрсету;

шет елдің дипломатиялық және оларға теңестірілген өкілдердің ресми пайдалану үшін, сондай-ақ солармен бірге тұратын олардың отбасы мүшелерін қоса алғанда, осы өкілдіктердің, дипломатиялық және әкімшілік-техникалық қызметкерлерінің жеке пайдалануы үшін әкелінген және Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шарттарға сәйкес тауарлар импорты;

дәрі-дәрмектік заттардың, оның ішінде субстанция — дәрігер, протездік-ортопедиялық бұйындарды, сурдотифлотехниканы және медициналық (мал дәрігерлік) техниканы қоса алғанда медициналық (мал дәрігерлік) мақсаттағы бұйымдар, протездік-ортопедиялық бұйымдарды және медициналық (мал дәрігерлік) техниканы қоса алғанда, дәрі-дәрмек және диабет заттарын өндіруге арналған материалдар мен жинақтаушы заттар, медициналық (мал дәрігерлік) мақсаттағы бұйымдар импорты;

пошта маркаларының импорты;

ақша белгілерінің өндірісі үшін Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және оның ұйымдары жүзеге асыратын шикізат импорты;

төлем карточкаларымен қызмет көрсетуге арналған құрал-жабдықтар импорты;

мемлекеттердің, мемлекеттер үкіметтері мен халықаралық ұйымдарының желісі бойынша берілетін гранттар қаражаттары есебінен жүзеге асырылатын тауарлар импорты.

Қара және түсті металл сынықтарын экспортын қоспағанда, экспорттық тауралар өткізу бойынша айналымға нөлдік ставка бойынша салық салынады.

Бұл Қазақстан республикасы аумағында аталған нарықтардың дамуы үшін, отандық тауар өндірушілер пайдасы үшін, біздің елден бағалы металлдары шығаруды қиындату үшін жасалған.

Нөлдік ставка бойынша салық салу қосылған құнға есептелетін салық мөлшерінің нөлге теңдігін білдіреді.

Қазақстан республикасының кедендік аумағынан тауалар шығарылса, онда ол экспорт деп есептелінеді. Экспортты растайтын құжат болып экспортталатын тауарларды қою келісім-шарты, жүктерге берілетін кедендік декларация, тауарға ілеспе құжаттарының көшірмесі табылады.

Нөлдiк ставкамен халықаралық тасымалдаумен байланысты жұмыстар мен қызметтерге де салық салынады, оларға жататындар:

Қазақстан республикасының аумағынан экспортталатын тауарларды тасымалдау, тиеу, түсіру, қайта тиеу, жөнелту жұмыстар мен қызметтері, сонымен қатар Қазақстан республикасының аумағы бойынша тразит арқылы жіберілетін тауарлар;

поштананы, жолаушыларды, жүкті тасымалдауға байланысты жұмыстар, қызмтер көрстеулер;

халықаралық реестерге техникалық, коммерциялық, аэронавигациялық, әуежайлық қызмет көрсету.

Салықты алу механизмі кезінде нақты түскен тауарлар, жұмыстар және қызметтер бойынша төлеуге жататын қосылған құн салығы есепке алудың негізделуі маңызды болып табылады.

Қосылған құн салығы төмендегідей шарттар орындалса есепке алынады:

тауарларды, жұмыстар мен қызмттерді алушы қосылған құн салығын төлеуші болып табылса;

өнім беруші өткізілген тауарлардың, жұмыстар мен қызметтердің шот-фактурасын ұсынса, егер өнім беруші қосылған құн салығының төлеушісі болып табылмаса, шот-фактура «Қосылған құн салығы жоқ деген белгімен жазылса.

Импортталған тауарлар бойынша қосылған құн салығы Қазақстан Республикасының бюджетіне кедендік құжат толтыру кезінде төленген қосылған құн салығы ғана есепке алынады.

Салық төлеуші есептеулер әдісін қолданған кездегі есепке алуға жататын қосылған құн салығының сомасы болып жүктердің кедендік декларацияларында, төлем құжаттарында, жолда жүру билеттерінде, коммуналдық қызметтер құжаттарында, тауарлар қалдығының инвентаризациялық тізімінде көрсетілген немесе қолма-қол айырысумен тауарларды сатып алғандағы қойылған шот-фактура бойынша төленуі тиіс салық сомасы болып табылады. Төмендегі шарттарды алумен байланысты салық алуға жататын салық есепке алынбайды:

тұрғын үй ғимараттарын;

негізгі құрал ретінде автокөлікті алу;

жалға берілетін тұрғын үй қорын, ғимаратты жөндеуге қолданған тауарлар мен қызметтер, жалға беру келісім-шартына сәйкес жөндеуге кеткен шығындарды жалға беруші өтейтін болса, және жөндеуді жүзеге асырушы жалға берушінің салық салынатын айналымы болып табылған жағдайды қоспағанда;

өтеусіз алынған мүлік (тауар, қызмет, жұмыс), Қазақстан республикасынан тыс жерлерден әкелінсе және осы мүлікті алушы қосылған құн салығын төлеген жағдайды қоспағанда.

Егер де салық төлеушіде салық салынатын және салық салынбайтын айналым болса, онда жалпы айналым сомасына салық салынатын айналымның үлес салмағымен анықталған салық сомасы қосылған құн салығы бойынша есепке алынады.

Қосылған құн салығы көрсетінлген шот-фактура бойынша Қазақстан республикасы аумағында сатып алынғандықтан, салық төлеуші қосылған құн салығының сомасын есепке алуға құқығы бар.

Халыққа ұсынылатын коммуналдық қызметтер, байланыс қызметтері үшін алғашқы құжаттарды қолдану арқылы банктермен, жолушы тасымалдауда жолда жүру билеттерімен есеп айырысудан басқа халыққа тауарларды өткізу жағдайында бақылау-кассалық машина чегін қолдану, қосылған құн салығынан босатылатын тауарлар мен қызметтерді ұсынған кездердегі, қолма-қол ақшамен айырысуда қосылған құн салығы төлеушілердің барлығы үшін шот-фактура міндетті құжат болып табылады.

Салық төлеуші тауарды тиеген немесе жұмысты орындаған күні алушы тұлғаға қосылған құн салығы шот-фактурасын ұсынуға міндетті.

Салық төлеуші салық комитетіне декларация ұсыну үшін белгіленген күнге дейін немесе сол күні бюджетке төлем жасай алады.

Импорттталатын тауарлар үшін салық Қазақстан Республикасының кедендік заңына сәйкес кедендік баж төлеу үшін анықталған күні төлейді.

Есептік кезеңде салық сомасынан есепке алуға жатқызылған қосылған құн салығының сомасы артық болғанда, алдағы уақыттағы қосылған құн салығы бойынша төлемдер есебіне аударылады.

5.2 ҚҚС құрылу ерекшелігі мен есептеу тәртібін салықтық есеп саясатында көрсету

Ұлттық салық салу жүйесінде қосылған құн салығының алатын орны ерекше. Мемлекеттік бюджеттің табыс бөлігінің негізгі қайнар көзі ретінде өндірістің және тауарлардың, жұмыстар мен қызметтердің айналымының барлық кезеңдерінде қосылған құнның нақты бөлігін бюджетке алыну нысаны ретінде болып табылады.

Бюджетке төленуге тиісті қосылған құн салығы өткізілген тауарлар, жұмыстар мен қызметтер үшін есептелген ҚҚС сомалары мен сатып алынған тауарлар, көрсетілген қызметтер мен орындалған жұмыстар үшін төленуге тиісті сомалар арасындағы айырмасы.

Қазақстан Республикасының 1995 жылдан бастап бүгінгі күнге дейін ҚҚС мөлшері азайтылуда, соның ішінде:

1991 жылдан бастап 1995 жылдың 1-ші шілдесіне дейін – 28 %

1995 жылдың 1-ші шілдесінен 2001 жылдың 1-ші шілдесіне дейін – 20 %

2001 жылдың 1-ші шілдесінен 2004 жылдың 1-ші қаңтарына дейін – 16 %

2004 жылдың 1-ші қаңтарынан 2007 жылдың 1-ші қаңтарына дейін – 15 %

2007 жылдың 1-ші қаңтарынан 2008 жылдың 1-ші қаңтарына дейін – 14 %

2008 жылдың 1-ші қаңтарынан 2009 жылдың 1-ші қаңтарына дейін – 13 %

2009 жылдың 1-ші қаңтарынан күні бүгінге дейін – 12 %.

Қазіргі күні бүкіл әлемде ең кең тараған жанама салықтың түрі — қосымша құн салығы. Қазақстанда қосымша құн салығы ТМД елдері мүшелерінің өкіметтері арасында келісілген салық саясатының қағидалары туралы келісім-шартқа сәйкес енгізілген.

Қазақстан Республикасының салық заңдылығына ҚҚС енгізумен бірге, бұл ҚҚС регрессивтілігі туралы пікірлер пайда бола бастаған, өйткені ҚҚС көп жағдайда орта бизнес пен жағдайлары төмендердің жағдайына әсер етеді. Бұл салықтың регрессивтілігі мынада көрінеді. Кіші табысы бар тауар тұтынушылары өз табысының көп бөлігін салыққа төлеген, ал көп табысты адамдар одан аз төлеп отырған. Сондықтанда бұл салықтың регрессивті жағын төмендету үшін мемлекет келесі қадамды жасады – тұрмысқа ең керек тауарлардың салық мөлшерін төмендетті, оның қатарында азық-түлік өнімдері мен дәрі-дәрмектер бар.

ҚҚС енгізуде оны жинаудың тәртібі толық өңделмеген еді, соның нәтижесінде төлеушілердің ғана емес, қазыналық ұйымдардың да жұмысы күрделене түсті. Мысалы ретінде салық төлеушіні есепке алу тәртібін қарастырып көрелік.

Тауарлар мен өнімдерді алушының бюджет жарнасына жатқызылуға тиіс салық сомасын анықтау кезінде, негізгі құралдарды қоса алғанда, алынған тауарлар, қызметтер көрсетудер салық салынатын айналым мақсатында пайдаланылса немесе пайдаланылатын болса, сондай-ақ, егер қосылған құн салығының төлеушісі болса және тауарлардың импорттары бойынша бюджетке төлеген болса, олар үшін төленуге тиіс қосылған құн салығының сомасын есепке жатқызуға құқығы бар.

Бюджетке төленуге тиісті ҚҚС сомасын анықтауда отандық тәжірибеде екі кең тараған әдіс қолданылады:

1. *Тура* (бухгалтерлік) әдістің мәні ҚҚС-ті келесідей формула бойынша есептеуде:

$$ҚҚС = СхКҚ$$

мұндағы.

С – салық ставкасы;

КҚ - қосылған құн.

2. *Жанама* (барабарлық) әдісінде шот-фактура арқылы келесідей формуламен анықталады:

$$ҚҚС = СБ - СТ$$

мұндағы

С – салық ставкасы;

Б - өткізу бағасы;

Т - тұтылған туарлардың құны.

Нәтижесінде, қабылданған ҚҚС-ті есепетудің оңайтылған тәртібі қосылған құн шамасын алдын-ала есептеуге негізделген қиын тәртіп нәтижелері бірдей десек саяды.

Кесте 4.3 – Қосымша құн салығы бойынша салық есебін ұйымдастыру барысында орын алатын операциялар

№ р/р	Операция мазмұны	Сомма, теңге	Дт	Кт
1	2	3	4	
1	Жабдықтаушыдан шикізаттар алынды	200 000	1310	3310
2	Алынған шикізаттар бойынша ҚҚС көрсетілді	24 000	1420	3310
3	Жабдықтаушыдан тауарлар алынды	300 000	1330	3310
4	Алынған тауарлар бойынша ҚҚС көрсетілді	36 000	1420	3310
5	Тауарлар сату үшін қоймадан босатылды	300 000	7010	1330
6	Тұтынушыға тауар үшін шот фактура қойылды	600 000	1210	6010
7	Шот фактурада бойынша ҰҰС көрсетілді	72 000	1210	3130
8	Декларацияға сәйкес ҚҚС бойынша өтеу сомасы көрсетілді	60 000	3130	1420
9	ҚҚС бойынша берешек есеп айырысу шотынан төленді	12 000	3130	1030

Салық кодексіне енгізілген «тіркелу шегінің» ерекше мәні бар, осыған сәйкес ҚҚС төлеушілердің арасынан жылдық айналымы 30 000 еселінген ЕАК-тен аз болған кәсіпкерлер шығарылады. Бұндай шара салықтық әкімшіктендіруді ыңғайлата түседі және салықтық шот-фактуралардың қозғалысына кедергі жасамайды.

Салық салынатын айналым бойынша бюджетке төленуге тиіс қосылған құн салығының сомасы салық салынатын айналым бойынша есептелінген ҚҚС сомасы мен есепке жатқызылған салық сомасы арасындағы айырма ретінде анықталады.

Қосылған құн салығы бойынша салық кезеңі күнтізбелік ай болып табылады. Егер алдыңғы тоқсан үшін бюджетке төленуге тиіс ҚҚС отраша айлық сомасы 10000 ЕАК кем болса, онда салық кезеңі тоқсан болып табылады. Ауыл шаруашылық өнімін өндіруші заңды тұлғаларға арналған арнаулы салық режимінің күші қолданылатын қызметті жүзеге асырудан бюджетке төленуге тиіс қосылған құн салығы бойынша салық кезеңі салық жала болып табылады.

ҚҚС төлеуші әрбір салық кезеңі үшін қосылған құн салығы бойынша декларацияны салық кезеңінен кейінгі айдың 15-інен кешіктірмей табыс етуге міндетті.

Декларациямен қоса салық кезеңі ішінде сатып алынған тауарлар бойынша шот-фактуралардың тізілімі табыс етіледі. Шот-фактуралар тізілімінің нысаны уәкілетті мемлекеттік орган белгілейді.

Салық органдары импортуалатын тауарлар өнеркәсіптік ұқсатуға арналған және су, газ, электр қуаты импортуалатын тауарлар болып табылған жағдайларда импортуалатын тауарларға қосылған құн салығын төлеу мерзімін өзгертеді.

ҚҚС төлеу мерзімін өзгерту өсімпұл есептелмей, кеден органы кедендік жүк декларациясын қабылдаған күннен бастап үш айдан аспайтын мерзімге жасалады. Мерзімді өзгерту мына құжаттар негізінде жасалады: уәкілетті мемлекеттік орган белгілеген нысан бойынша өтініш; тауарларды беруге арналған шарттың (келісім-шарттың) көшірмесі. Төлеу мерзімін өзгертуге құқығын растау үшін салық органдары ҚҚС төлеушінің өндірістік куаттарын және үй-жайларын тексеріп қарауға құқылы.

Уәкілетті мемлекеттік орган өнекәсіптік ұқсату үшін үнемі импорт бойынша тауарларды алып тұратын ҚҚС төлеушілерге, ҚҚС өзгертілген мерзімдер бойынша төлеткізе отырып, тауарларды кедендік рәсімдеуді жүзеге асыруы үшін күнтізбелік жыл ішінде қолданылатын рұқсат береді.

Салық органдары импортталатын тауарларға қосылған құн салығын төлеу мерзімін өзгерту туралы шешімді ҚҚС төлеушілен өтініш пен белгіленген растау құжаттарын алған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде қабылдайды.

ҚҚС жабдықтың, ауылшаруашылық техникасының, автомобиль көлігінің жылжымалы жүк құрамының, тікуұшақтар мен ұшақтардың, теміржол локомотивтері мен вагондардың, өзінің өндірістік мұқтажы үшін әкелінетін қосалқы бөлшектердің импорты бойынша белгіленген тәртіппен есепке жатқызу әдісімен төленеді.

ҚҚС төлеуші кеден органдарына ҚҚС бойынша есепке қою туралы куәліктің көшірмесін, сондай-ақ ҚҚС бойынша декларацияда тауарлардың импорты бойынша төленуге тиіс ҚҚС сомасын көрсету жөніндегі міндеттемені табыс етеді. Міндеттеме негізінде тауарларды еркін айналысқа шығару – белгіленген тәртіппен кеден төлемдерін, ал акцизделетін тауарлар бойынша акциздерді де төлеген жағдайда, ҚҚС іс жүзінде төленбей жүргізіледі.

Нақты түскен тауарлар, соның ішінде импортталатын тауарлар бойынша төленуге тиісті қосылған құн салығының есебіне жатқызылатындардың негізделуі өте маңызды болып табылуда.

Осыда жеткізілу құнында ҚҚС-тің барын растайтын құжаттарды тексеру қажет. Шетелден әкелінген импортталатын тауарлар бойынша ҚР бюджетіне кедендік рәсімдеу кезінде төленген ҚҚС ғана есепке алынады.

ҚҚС төлеуден босатылған сатып алынған тауарлар бойынша қосылған құн салық сомалары есепке алынбайды. Бұрын есепке жатқызылған қосылған құн салығы салынатын айналым мақсаттарыда пайдаланылмаған тауарлар, негізгі құралдарыды қоса алғанда, тауарлар бүлінген, жоғалған жағдайда есептен шығарылып тасталуға тиіс.

Тауарлар бойынша күмәнді міндеттеме сомасын табысқа енгізген кезде осындай тауарлар бойынша бұрын есепке жатқызылған қосылған құн салығының сомасы, ол есепке жатқызылған кезден бастап үш жыл өткен соң есептен шығарылып тасталуға тиіс.

Егер қосылған құн салығы шығарылып тасталғаннан кейін ҚҚС төлеуші тауарлар үшін ақы төлеген жағдайда, осы аталған тауарлар бойынша салық сомасы сол ақы төленген салық кезеңіндегі есепте қалпына келтіріледі.

Қосылған құн салығын өнім беруші-төлеуші банкрот деп танылған жағдайда, бұрын есепке жатқызылған қосылған құн салығы сомаларын есептен шығарып тастау банкрот деп танылған ҚҚС өнім беруші-төлеушіні заңды тұлғалардың мемлекеттік тізілімінен алып тастау туралы әділет органдарының шешімі шығарылған салық кезеңінде жүргізіледі.

Салық салынбайтын айналымдар мақсаттары үшін пайдаланылатын тауарлар бойынша қосылған құн салығы есепке жатқызылмайды.

Салық салынатын және салық салынбайтын айналымдар болған кезде ҚҚС төлеушінің таңдауы бойынша барабарлық немесе бөлек есепету әдісімен анықталған қосылған құн салығының сомасы есепке жатқызылады. Таңдап алынған ҚҚС есептеу әдісі күнтізбелік жыл ішінде өзгермеуі керек. Есепке жатқызылмайтын қосылған құн салығы салық салынатын табысты анықтау кезінде Салық кодексінде белгіленген тәртіппен шегерімге жатқызылады.

5.3 Қосымша құн салығының шаруашылық субъектілердің экономикалықәрекетіне әсері

ҚҚС-ғы іскерлік белсенділікке әсер етпейді және өндіріс шығындарын арттырмайды деген кең тараған пікірдің негізінде нарық шартында бағаның шексіз өсуі туралы теріс мәлімет жатыр. Өндірістің құлдырауы, кәсіпорынның және халықтың төлем қабілеттілігінің төмендеуі сұранысқа қатаң шектеулер қояды. Бағаны өсіру мүмкінділігі болмағандықтан өндіруші ҚҚС өз пайдасынан төлеуге мәжбүр, ал бұл өндірісті тоқырауға әкелетін қосымша фактор болып табылады. Бұл жағдайда мемлекетте, ҚҚС салынатын тауарларды өндіруші кәсіпорында өз табысын кемітеді: керісінше, қандайда бір өнімнің ҚҚС төмендету нәтижесінде арзандуы, әдетте, тұтынуды күшейтеді. Міне соның нәтижесінде, ҚҚС жоғары ставкасы тұтынудың қысқаруына және кәсіпорындардың шығындар болуына әкеледі, ал бұл біздің экономикамыз үшін теріс әсер етеді.

Жанама салықтар жүйесін құрауда елдің экономикалық даму ерекшеліктермен салық жүйесінің ерекшелігін еске алу қажет, атап айтқанда келесілер:

өнеркәсіпке салынатын салымдардың өтелу мерзімінен өндірістің циклдің ұзаққа созылуына саяси және инфляциялық факторлар көз қарасынан алғанда үлкен қатер тудырады. Соның нәтижесінде бос ақша қаражаттары бар қаржы және сауда құрылымдарының өндіріске ақша салғысы келмейді және өнекәсіптегі қаржының сауда-қаржы саласына құйылады;

өнеркәсіптік салаға бос қаржы ресурстарының жетіспеушілігі кәсіпорындардың өзара төлемсіздік күйреуіне әкеледі;

өнеркәсіп орындардың кірісі төмен деңгейде болғандықтан жалақысы да төмен болып мамандандырылған кадрлердің жұмыстан кетуіне әкеледі.

Қазіргі кезде қосымша құн салығын есептеу механизмі кәсіпкерлердің шаруашылық қызметіне әсер етуі мүмкін. Өнімнің немесе тауардың тауар өндіруші мен сатушылар арқылы өтуде оның қосылған құны да өсіп отырады, ал бұл өндіріс цикілінің әр-бір мүшесін салық төлеуге мәжбүрлейді. ҚҚС өтеу механизмі айналым қаражаттарының айналымының жалдамдығына тиімді қызмет ете бастайды, сондықтан қосылған құнға төленген салыққа кеткен қаражаттың қайтымын қамтамасыз етеді. Дегенмен, кәсіпкерлердің қызмет етіп отырған қалыптасқан шарттарды аталған айналым принципін толық мүмкіндігін қолдануға мүмкіндік бермей отыр. Сондықтан ҚҚС басқа әдістерін қолдану жиі кездеседі. Кәсіпорынның қаржы шаруашылық қызметінің басқа да негізгі көрсеткіштері мен ҚҚС өзара әрекеттесуінің бірнеше жай мысалдарын қарастырып өтелік.

Қосылған құн салығы тауарларға, жұмыстарға және қызметтерге белгіленетін жанама салықтар түрлерінің бірі болып табылады. Салық базасы болып тауардың өндірісі мен өткізудің әрбір кезеңінде қосылған құн табылады. Қосылған құн өзіне есептелінген еңбек ақыны, амортизацияны, несие үшін пайда пайызын, пайданы, жарнама шығындарды, транспортты және т.б. қосады. Бағаға тауардың тұтынушыларға қарай жылжу кезінде барлық кезеңдерінде кәсіпкерлермен енгізілген қосылған құн салығының жалпы сомасы енгізіледі. Сонымен тұтынушы осы салықтың жалғыз да, соңғы төлеушісі болып табылады.

Бюджетке үнемі түсудің нәтижесінде және қосылған құн салықтың универсалдығы бірден бір тиімді фискалдық аспап ретінде қатысады.

Сонымен қатар қосылған құн салығы елдің экономикасын реттеумен экономикалық интеграция құралы ретінде пайдаланылады. Мемлекет қосылған құн салығын алу мәселесі бүгінгі күні өзекті болып табылып, қызуғышылықты тұғызады.

Нарықтық қатынастарға өту салық заңдылығында радикалды өзгерістер мен мемлекеттік бюджетке төленетін салықтар және басқа міндетті төлемдерді дұрыс анықтауға толық және уақытылы нақты бақылау жүргізуге мүмкіндік беретін салық жүйесі үлгісін құруды талап етті. Оны ұйымдастырудың принциптері болып біртұтастылық, жергілікті билік органдырна тәуелсіздік пен қатаң орталықтандыру жатады. Қазақстанның салық органдары қызметінің құқықтық негізі болып Қазақстан Республикасы Конституциясы,

Жоғары билік органдары шығаған нормативті құқықтық актілер, Қазақстан Республикасы Президентінің Жарғылықтары мен ұйғарымдары, Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулылары мен ұйғымдары және т.б. салық салу мен салық органдары жұмысын ұйымдастыруға байланысты заңды актілер табылады.

Жаңа Салық кодексін қабылдаумен байланысты қосылған құн салығын төлеушілерге қойылым арқылы салықтық бақылау жүргізу, оларды жекелеген есепке алу салық бақылауының өте маңызды нысаны болып табылады. Қосылған құн салығын төлеушілерді есепке алу бойынша маңызды ереже болып тауарларды өткізумен байланысты айналым мөлшерін енгізу болып табылады.

Салық кодексіне сәйкес қосылған құн салығын төлеушілердің қатарынан тауарларды өткізу жылдық тауар айналымы салық салынатын айналымнан бекітілген төменгі шегі 30000 АЕК-ке жетпейтін кәсіпкерлер шығарылып тасталады. Ең алдымен осы норма тауарларды өткізетін кәсіпкерлерге қатысты. Сонымен қатар, көрсетілген кәсіпкерлерде қосылған құн салығы бойынша есепке ерікті тұру құқығы сақталады. Сонымен қосылған құн салығы бойынша есепке алу тауарларды өткізу бойынша айналым мөлшері нәтижесінде салық салынатын төменгі шектен артқан кез келген кезең аяқталған күннен кейін 15 күнтізбелік күннен кешіктермей жүзеге асырылады. Осыған байланысты көрсетілген салық төлеушілерге қатаң есеп беру бланкісі болап табылатын қосылған құн салығы бойынша куәлік, яғни қосылған құн салығы бойынша төлеушіні есепке алуды білдіретін құжат беріледі.

Қосылған құн салығын төлеушіні тіркеу мен есепке алу орталықтандырылған тәртіппен жүргізіліп, қосылған құн салығын төлеушілердің ел бойынша ортақ мәліметтер базасы жасалады. Мәліметтер базасын жасау жалған шот-фактура бойынша мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасы «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексінің бабына сәйкес жалған шот-фактура болып қосылған құн салығы бойынша есепте тұрмайтын салық төлеушімен толтырылған қосылған құн салығын қосатын шот-фактура табылады. Салық бақылауын жүзеге асыру салық қызметі органдарына қосылған құн салығын төлеушілердің мәліметтері базасы арқылы осындай төлеушілерді анықтауға мүмкіндік береді.

Қосылған құн салығы бойынша есепке тұрмаған төлеушіні анықтаған жағдайда салық қызметі органдары анықталған күннен бастап 5 жұмыс күні ішінде салық заңдарын бұзғанын жою туралы ескертпе жібереді. Сонымен қосылған құн салығы бойынша есепте тұрмаған төлеуші салық қызметі органынан ескертпе алғаннан кейін тауардың осы түрі бойынша есепке тұру жөнінде шаралар қабылдауы қажет.

Салық қызметі органы көрсетілген төлеушіге салықтық тексеріс жататын салықтық бақылаудың басқа да шараларын қолданады. ҚР Салық кодексінің іске қосылуымен байланысты салық жүйесін жетілдірумен салық әкімшілігін жақсартуға бағытталған перспективалар ерекшелінеді.

Негізгі бағыттарының бірі болып қосылған құн салығы бойынша салық төлеушілердің тіркелу, қосылған құн салығымен толтырылған шот-фактураларды қабылдау мен тізімін қайта өңдеу жүйелерін мәліметтер базасын құру табылады. Бұл жүйе қосылған құн салығы бойынша әкімшіледіруді еләуір жақсартады, яғни әлде қайда тиімді салық бақылауына жағдай жасайды. әрбір шот-фактура бойынша сатып алушының аты-жөні, оның салық төлеушінің нөмері, өнім түрі, қосылған құн салығын салудың есептеуден кейінгі өткізу көлемі анықталынады. Барлық реестр электронды және қағаздық нұсқаларда қабылданады. Шот-фактура реестрлі компьютерге енгізіліп электрондық қайта өңдеу жүргізіліп сәйкес кемеушіліктерді анықтайды. Мысалы, бір салық төлеушінің өнімнің белгіленген түрлерінің өткізу көлемі салық төлеушінің тіркеу нөмері шот-фактурада көрсетілген басқа салық төлеушінің осы өнімді сатып алу көлемінен ерекшелінеді. Сондықтан шот-фактуралар реестрлерін қабылдау және өңдеу жүйесі қосылған құн салығын экспорттаушы кәсіпорындарға өтеу бақылауын жеңілдетеді.

Салық қызметі органдары қосылған құн салығының дұрыс есептелуіне бақылау жүргізе отырып салық төлеуші қосылған құн салығын тіркеуші түрінде тіркелгенін және

оған салық төлеушінің тіркеу нөмері берілгенін анықтауы қажет. Филиалдары бар кәсіпорындары үшін салық салатын айналымды анықтағанда, осы айналым филиалдары да ескеріледі. Тексеріс кезінде тауарларды тиеу жұмыстарды орындау және қызмет көрсетуді жүзеге асыраушы салық төлеуші қосылған құн салығы бойынша есепке алығанын ескерту қажет. Сондай-ақ салық төлеуші есепке қай жұмысы арқылы жұмыс жасайтынын анықтау керек. Өткізулерді есепке алу әдісімен есепке алған кезде тиелген тауарлардың орындалған жұмыстар мен көрстелген қызметтердің өткізілу құнынан анықталады. Кассалық әдіс кезінде өткізу тиелген тауарлар мен орындалған жұмыстар немесе көрсетілген қызметтер құнынан анықталады. Салық салынатын айналым мөлшерін дұрыс анықтауға айырықша көңіл бөлу қажет. Қазақстан Республикасы шекарасында тауарлар, жұмыстар мен қызметтерді өткізу бойынша айналым салық салынатын айналым мен салық салынатын импорт болып танылады. Тауарларға қатысты «өткізу» термині салық ұстаушының меншігіне кепілдендірілген тауарларды сату, айырбастау, қайтарымсыз беру немесе беруді, жеке мақсатта тауарларды қолдану, жоғалту жұмыс мен қызметті өткізу білдіреді.

Тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді айырбастау немесе оларды қайтарымсыз беру, сондай-ақ сатып алу құнынан төмендетіп сату кезіндегі салық салынатын айналым айырбастау немесе беру сәтінде қалыптасқан, бірақ нақты қалыптасқан шығындардан төмен емес баға деңгейімен анықталады. Акцизделетін тауарларға салық салынатын айналым мөлшеріне акциз сомасы қосылатынын ұмытпау керек.

Тауарлар, жұмыстар немесе қызметтерге қоюшы қосылған құн салығын төлегенде есепке алуға жатқызудың негізділігін тексеру келесі кезең болып табылады. Сонымен салық төлеушіде әрбір қоюға шот-фактура немесе қойылым құнында қосылған құн салығының бар болуын растайтын басқа құжаттың бар немесе жоқтығына тексеріс жасау керек. Алыс шетелден шығарылған импорттық тауарлар бойынша тек кедендік құжат толтыру екізінде Қазақстан Республикасы бюджетіне төленген қосылған құн салығы ғана есепке алынады.

Қосылған құн салығын төлеуден босатылған қызметтер бойынша, ғимараттар мен жеңіл автокөліктерін сатып алу, кәсіпкерлік қызметке емес басқа мақсатқа алынған тауарлар қосылған құн салығы бойынша есепке алынбайды.

Салық кодексіне сәйкес, тауарлар бүлінген немесе жоғалған кезде осы тауарлар бойынша есепке алынған қосылған құн салығы бюджетке қайтаруға жатқызылады. Егер де салық төлеушілерде салық салынатын және салық салынбайтын айналым болса, онда қосылған құн салығы бойынша есепке айналымның жалпы сомасынан салық салынатын айналымның үлес салмағымен анықталған салық сомасы қабылданады.

Есепке алуға жатқызылған есеп сомасы есптік кезеңде есептелген сомада артқан жағдайда салық органдары қосылған құн салығы бойынша дебеттік сальдоны немен байланысты туындағанына мұқият талдау жасаған жөн. Егер де ол нөлдік ставканы қолданумен байланысты болса, онда барлық растаушы құжаттардың (алыс шетелдің шекарасын өткендігін растайтын жүктердің кеденді декларациясы бір реттік халықаралық тасымалдау құжаттары және т.б. құжаттар) бар болуы міндетті түрде тексеріледі.

Бюджетке аударылатын қосылған құн салығы сомасының толықтық және уақытылы аударылуына тексеріс жасауда салық және оның мөлшері бойынша ағымдық төлемдер жарнасы мезгілінің сақталуына аса көңіл аудару қажет. Салық төлеушіге салықты төлеу бойынша мерзімін кейінге қалдыру өтеулердің уақыттылығы мен өсім ақының төлемі ұсыналады, әлде жоқ па соны тексеру керек. Осы кезде Салық кодексі бойынша ұсынылған мерзімді кейінге қалдыруды ескере отырып өсімшені есептеуге, өтеудің уақыттылығына тексерім жасау керек. Салық кодексі бойынша ұсынылған кейінге қалдыруды ескеру қажет. Салық кодексімен ұсынылған бюджеттік мекемелер үшін кейінге қалдыруларға өсімше есептелінбейді. Қосылған құн салығы бойынша декларацияларда көрсетілген мәліметтердің шынайлығына, сондай-ақ салық органына дер кезінде ұсынылуына дер кезінде тексеріс жасау керек. Сондай-ақ салықтардың толық келіп түспеулерді жою керек. Қосылған құн салығының дұрыс есептелуімен уақытылы төлену тәртібін қарастырып, салықтық бақылау салықтарды толық және дұрыс төлеуді бақылау емес екенін атап өту керек.

Салықтық бақылаудың кең мәні — бұл мемлекеттің маңызды қызметтерінің біріне жатқызылған салық заңдарының орындалуын бақылау. Оның маңыздылығы осы бақылау мемлекеттің мүлдіктік табысы болып табылатын алымдар мен салықтарды қамтамасыз етуші құрал ретінде қатысуында.

Нәтижесінде, әдетте, салықтық бақылау мемлекеттік бақылаудың жақсы ұйымдастырылған түрлерінің бірі. Салықтық бақылаудың барлығын қамтыған мемлекеттің материалдық мүддесі салық төленбеген жағдайда экономикалық және әлеуметтік тәртіпте мәселе тұғызады.

Салықтық бақылаудың мамандырылуы оның материалдылығымен анықталады. Ол салық қызметі органдарының оның шегінен шығуына қақысыз екендігінен көрінеді. Бұл жағдай Салық кодексінде салық төлеушінің құқығы түрінде “салық салуға қатысы жоқ ақпараттар мен құжаттарды ұсынбауы керек” деген тұжырым жазылған. Салықтық бақылаудың қызметтілігінің объектісі ретінде меншік нысанына ұйымдық құқықтық нысанына және қызмет түріне тәуелсіз заңды және жеке тұлғалардың салықтық міндеттемелері қатысады. Біздің елімізде салықтық бақылау сәйкесінше билік құзырлығымен қамтылған, «билік пен бағыну» үлгісіндегі салықтық қатынастарда бақылаушы субъектісі болып табылатын мемлекеттік органмен жүзеге асырылады. Сондықтан не бір азамат, не бір еңбек ұжымы, не бір кәсіодақ салықтық бақылау субъектісі ретінде қатыса алмайды. Осы себептерге байланысты кең таралғанымен де аудиторлық тексерістер салықтық тексеруші бола алмайды. Бақылаудың мәні «тексеру», тексеру мақсатындағы «барлауды» білдіреді. Бақылаудың мақсатымен міндеттің толықтығы, уақыттылығы және тиімділігі, сондай-ақ операция әрекеттің және салық төлеушінің жауапкершілікке тартудың, заңдылығы мәліметтерінің шынайлығы белгіленеді. Сондықтан бақылау салық төлеушілердің салық заңдарын сақталуына бағытталған. Салықтық тексерістерді жүргізудің тиімділігіне қол жеткізу үшін салықтық қызмет органдары атқарушы билік органдарымен құқық қорғау, қаржы және басқада бақылаушы органдармен өзара әрекет етіп, біріккен бақылауды жүргізудің шараларын қабылдап, сәйкесінше, салық қызметінің, өз қызметтік міндеттерін орындау кезінде алған ақпараттардың құпиялығын сақтай отырып, ақпараттардың өзара айырбасын қамтамасыз етеді.

Өзін өзі бақылау сұрақтары

1. Тікелей салық дегеніміз не, ҚҚС тікелей салық болып есептеле ме?
2. Жанама салық дегеніміз не, ҚҚС жанама салық болып есептеле ме?
3. Жанама салығының қолайлы жақтарын тізіп беріңіз.
4. ҚҚС салығының салық негізі не болып есептеледі?
5. ҚҚС салығының аясына не айналым түрлері жатпайды?
6. ҚҚС салығы бойынша не салықтық декларация толтырылады?
7. ҚҚС салықтық мөлшері Қазақстан Республикасы тарихында қалай өзгерді?
8. Жабдықтаушыдан сатып алған тауар үшін, ҚҚСын қоса шот фактура алынды.

Жалпы шот бойынша кәсіпорын 540 000 теңге төлеп, борышын жапты. Төленген сомада неше теңге ҚҚС отыр?

9. Тұтынушыға сатып алған тауарлар үшін, ҚҚСын қоса шот фактура берілді. Жалпы шот бойынша тұтынушы 540 000 теңге төлеп, борышын жапты. Қабылданған сомада неше теңге ҚҚС отыр?

10. Кәсіпорынның 3130 шотында бірінші тоқсан аяғында 1 000 000 теңге сальдосы бар, ал 1420 шотында 700 000 теңге сальдо болыпты. Кәсіпорын мемлекеттік бюджетке бірінші тоқсан қорытындысымен неше теңге ҚҚС салығын төлеу керек?

VI. ТАРАУ. ЖЕКЕ ТАБЫС САЛЫҒЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК САЛЫҚ БОЙЫНША САЛЫҚ ЕСЕБІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТӘРТІБІН САЛЫҚТЫҰ ЕСЕП САЯСАТЫНДА КӨРСЕТУ

6.1 Жеке табыс салығын салықтық есеп саясатында көрсету негіздері

Жеке табыс салығы - бұл ең танымал және кең тараған салық түрі.

Ең алғаш рет Англияда 1798 пайда болған бұл салық түрі Наполеонға қарсы соғыста қаржыландыру мақсатында енгізіліп, 1842 жылдан бастап ағылшынның салық жүйесінде тұрақты түрде орын алды. 1965 жылға дейін табыс салығын заңды және жеке тұлғалардың барлығы төледі. Корпорация пайдасына салынатын салық енгізілгеннен кейін, табыс салығын тек жеке тұлғалар ғана төлейтін болды.

Салық реформалары жеке табыс салығының төменгі ставкасын 20 пайызға дейін төмендету болды. Жеке табыс салығы көптеген елдердің мемлекеттік бюджеттерінде қомақты үлесі бар, ол дегеніміз барлық салықтан алынған табыстың 12 пайызын (Франция) 41 пайызы (Канада) дейін. Бұл ең танымал және көп тараған салықтың түрі. Ол кез-келген мемлекеттің тұрғындарының көп бөлігін қамтиды. Дамыған елдердегі салықтан түсетін табыстар оның қомақты үлесінің негізгі себебі бұл елдердегі халықтың табыс деңгейінің өсіу болып табылады. Жеке табыс салығының дамыған елдердегі рөлі мен даму тенденциясына әр түрлі теориялық мектептер ұстанымдары үлкен әсер етеді.

Осы салықтың өндіріс және де әлеуметтік құралына әсеріне келгенде теоретикалық мектептердің көз қарастыры әр түрлі. Мысалға, экономикалық іс-әрекеттің маңызды ынталандырушы ретіндегі төлем мүмкіндігі бар сұраныстың ұлғаюын қарастыратын кейсіандықтар жеке табысқа прогрессивті шкала бойынша салық салу қажет дейді. Себебі төменгі табыс бірдестен тұтынуға кетіп, тұтынушылық сұранысты ұлғайта отырып, өндірістің өсуін ынталандырады.

Ал табыстың жоғары болуы, оның көп бөлігін жинақтауға айналдырады, сонымен қатар бұл құбылыс өндірісті аса қатты ынталандырмайды. Сондықтанда жеке табысқа салынатын салықты жоғарылату өндірістің өсіуін ынталандыруға еш кедергі әкелмейді.

Осылайша кейсіандықтар байларға прогрессивті салық салу мен қатар аз қамтылған халық бөлігін салықтан босату тұжырымдамаларын қорғай отырып, бұл шаралардың рөлінің тек ынталандырушы ғана емес, сонымен қатар оның әлеуметтік — әділдік сипатында негіздейді.

Монетаристер мен «Ұсыныс экономикасы» теориясының жақтаушылығының ұстанымдары мен көз-қарастары басқа. Олардың айтуынша, жоғарғы табыстан құралатын жинақтау инвестицияның көбеюі.

Соған сәйкес өндіріс үшін қаржы ресурстарын қалаптастырады. Осыған байланысты өндірістің өсуіне әкелетін төмен және пропорционалды табыс салығын ұсынып отыр.

Монитарстер мен «Ұсыныс экономикасы» теоретиктері бай таптарға жеке табыс салығын төмендетуін әлеуметтік әділдік пен бай таптардың ынталандырушы сипатына жүгіне отырып өз пікірлерін негіздейді. Өз шараларының әлеуметтік әділдігін олар қоғамда маңыздырақ, соған сәйкес жоғарғы табысты қызмет атқара алатын мүмкіндігі бар адамдарға жоғары жеке табыс салығын салу арқылы жазалауға болмайды деп түсіндіреді.

Сонымен, бүгінде теоретикалық мектептер жеке табыс салығын реформалау кезінде аз қамтылған халық мүддесін қорғау үшін ғана емес, сонымен қатар осыған қарама-қарсы бай таптарын да қорғау үшін әлеуметтік-әділдікке жүгінеді.

Жоғарыда көрсетілген теоретика мектептерінің пікірлері жеке табыс салығын салу тәжірбиесінде көптеген дамыған елдерде қолданыс тапты. «Ұсыныс экономикасы» теоретиктер пікірлерінің әсерінен көптеген елдерде жеке табыс салығының ставкалары төмендетілді. Мысалыға Америка Құрама Штатында ең үлкен ставка 70 пайыздан 30 пайызға дейін төмендетілді. Егер жеке табыс салығы ставкасының төмендеуі жоғарғы табыс алатын

халық бөлігіне тиімді болса, осы уақыттағы дамыған елдердегі аз қамтылған халық бөлігіне салықтан толықтай немесе бөліктеп босату тәжірбиесі соңғысының жағдайын біршама жақсартты.

Негізінен жеке табыс салығы дамыған елдерде прогрессивті шкаламен есептелінеді. Шкала саны екеуден (Ұлыбритания және Америка Құрама Штатты) он төртке (Франция). Ал ең төменгі салық ставкасының мөлшері 10-25 пайызға дейін, ең үлкен ставка мөлшері 33 пайыздан (Америка Құрама Штатты) 60 пайызыға (Ұлыбритания) дейін.

Дамыған елдердегі жеке табыс салығының прогрессивті шкаласын енгізу тәжірбиесі макроэкономикалық жоспарда мемлекеттегі табыстардың теңсіздігін теңдестірумен де байланысты. Бұл жағдай американдық танымал Лоренц қисығына келетін болсақ, жеке табыс салығының прогрессивті шкаласын енгізу салық төленгенге дейінгі мемлекеттегі табыстың бөлу сызығын бірқалыпты бөлу сызығына жақындатады.

Жеке табыс салығының экономикалық рөлін бағалай келе, Батыс сараптаушылары оны «енгізілген автоматикалық ынталандырушы» ретіндегі рөлі мен қызметін айқындайды. Себебі. Шаруашылық конъюктураның жағымсыз жағдайлары болғанда, салық салғанға дейінге қарағанда салық салғаннан кейін жеке табыс азырық қысқару керек.

Жеке табыс салық жүйесі соққының белгілі бөлігін өзіне ала тұрып амортизациялық рөлді атқаруы мүмкін. Сонымен, талдауданкөріп отырғанымыздай, жеке табыс салығы бүкіл экономикаға және де жеке азаматтар үшін де үлкен мағынаға ие. Басқа елдерде 19 ғасырдың аяғы 20 ғасырдың басында осы салық түрі енгізілді. Ресейде жеке табыс салығы 1916 жылдың 6 сәуірінде енгізілді.

Ал ең алғаш рет Қазақстан Республикасында жеке табыс салығының заңдылығы 1991 жылдың 24-і желтоқсанында енгізілді.

Жеке табыс салығы басқа да салықтар сияқты көптеген сипаттамасы бар:

1) Мемлекеттен басқа, салықты еш кім алалмайды. Салықты енгізуде мемлекет саяси орган ретіндегі субъектісі. Салықты бекіту Парламентке жүктелген.

2) Салық – ол ақшалай төлем, мемлекет алдындағы борышы. Жеке табыс салығы басқа салықтардан қарағанда айырмашылығы, мемлекеттің ерікті зайымдары, яғни салық төлеуші ақшасын мемлекетке беруі.

3) Жеке табыс салығы эквивалентсіз төлем болып табылады. Экономикалық тілмен айтқанда, салық ақшалай түрдегі форма, бірақ қарама-қарсы тауарлы фолмасы жоқ айналыс.

Салық-Е.В.Пороховтың айтуы бойынша «салық тек құқықтық форма түрінде»- дейді, яғни салықты қабылдау үшін мемлекет заң шығару арқылы құқықтық актіні қабылдауы.

Салық – ол заңмен бекітілген төлем: Қазақстан Республикасының конституциясына сәйкес; «Заңмен бекітілген салық төлемдері және де бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер әр кімнің мемлекет алдындағы міндеті».

Салық салудың альтернативті және перспективті даму бағытын талдай отырып, мынаны анықтау қажет:

салық жүйесімен мемлекеттің ұлттық табысын құрудағы қағидалар арасында байланыс (тікелей және кері) бар ма?

салықтар адам өмірі сүру жағдайының деңгейіне қалай әсер етеді?

Ұлттық табыс пен әр субъектінің қажетті тұтыну көлемі арасында байланыс бар ма?

Осы тұрғыда Дж.М.Кейнстің тұжырымдамаларында көрсетілген салық салу теориясы бар.

Жеке табыс салығы мемлекеттік бюджеттің кірістерінің басты көздерінің бірі және де басқа салықтарға қарағанда халықтың өміріне тікелей әсер ететін салықтың бір түрі болып табылады.

Салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы Салық Кодексі бойынша жеке табыс салығын төлеушілер болып салық салу объектілірі бар жеке тұлғалар

жеке табыс салығын төлеушілер (бұдан әрі салық төлеушілер) болып табылады. Республикасының азаматтары, шетел азаматтары және азаматтығы жоқ тұлғалар. Әрбір салық төлеушілер табыс салығын өздері тұрған жері бойынша төлеуді жүзеге асырады.

Салық Кодексі бойынша салық салу объектілері болып ондағы көрсетілген табыстарды қоспағанда, жеке табыс салығы салынатын объектілері мыналар:

- төлем көзінен салық салынатын табыстар;
- төлем көзінен салық салынбайтын табыстар.

Кесте 6.1 – Шаруашылық субъект бойынша жеке табыс салығын еңбек ақы сомасынан шегеру жолын кәсіпорынның салықтық есеп саясатында көрсету үлгісі («ААА» ЖШС—гі, 2020 жыл, қаңтар айы), теңге

Тегі, аты жөні	Есептелген еңбек ақы	Шегерімдер		Қолға берілетін еңбек ақы
		ЗАҚ, 10%	ЖТС, 10%	
1	2	3	4	5
Абдулов А.Ө.	300 000	30000	22750	247 250
Бисекенов Т.И.	200000	20000	13750	166 250
Ескараев Е.Ж.	150000	15000	9250	125 750
Ишанғалиев А.Ы.	150000	15000	9250	125 750
Барлығы	800 000	80 000	55 000	665 000

Салық Кодексіне сәйкес салық салынуға жатпайтын табыстарға мыналар жатады:

(еңбекақы төлеуге байланысты төлемдерді қоспағанда, — алып тасталды) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген мөлшерде мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен төленетін атаулы әлеуметтік көмек, жәрдемақылар мен өтемдер;

балаларға және асырауындағы адамдарға алынған алименттер;

жеке тұлғаның өмірі мен денсаулығына келтірілген зиянды Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес өтеу (жоғалтқан жалақысына қатысты өтеуден басқа);

жеке тұлғалардың қаржы рыногы мен қаржылық ұйымдарды реттеу және қадағалау жөніндегі уәкілетті мемлекеттік органның лицензиялары бар банктер мен банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардағы салымдары бойынша оларға төленетін сыйақылар және борыштық бағалы қағаздар бойынша сыйақы;

мемлекеттік бағалы қағаздармен және агенттік облигациялармен жасалған операциялардан түскен табыстар;

әскери қызмет міндеттерін атқарған кезде әскери қызметшілерге, белгіленген тәртіппен арнайы атақ берілген, оны қызметтік міндеттерін атқаруына байланысты алған ішкі істер органдарының, қылмыстық – атқару жүйесі органдары мен мекемелерін және мемлекеттік өртке қарсы қызметтің қызметкерлеріне берілетін төлемдердің барлық түрі.

— тиісті жылға арналған республикалық бюджет туралы Қазақстан Республикасының заң актісінде белгіленген ең төменгі жалақы мөлшерінде мемлекеттік бюджет және гранттар қаражаты есебінен жүзеге асырылатын қоғамдық жұмыстарды орындауға және кәсіби оқуларға байланысты төлемдер;

гранттар қаражаты есебінен төленетін төлемдер (еңбекақы түріндегі төлемдерден басқа);

тұрақты жұмысы жолда өтетін немесе жүріп-тұру сипатында болатын не қызмет көрсететін учаскелер шегінде қызмет бабындағы сапарлармен байланысты жағдайларда Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген мөлшерде төленетін төлемдер;

экологиялық апат немесе ядролық сынақ полигонындағы ядролық сынақтар салдарынан зардап шеккен азаматтарды әлеуметтік қорғау туралы Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес төленетін төлемдер;

1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысына қатысушылардың және оларға теңестірілетін адамдардың, I-ші және II-ші топтағы мүгедектердің , сондай-ақ бала кезінен мүгедек адамның ата-аналарының біреуінің салық жылы ішіндегі айлық есептік көрсеткіштің 480 еселенген шегіндегі табыстары;

III-ші топтағы мүгедектердің бір жыл ішіндегі – айлық есептік көрсеткіштің 240 еселенген шегіндегі табысы;

өткізілер күні қор биржасының “А” және “В” ресми тізімінде тұратын акциялар мен облигацияларды өткізу кезіндегі құн өсімінен алынатын табысы;

мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен төленетін біржолғы төлемдер (еңбекақы түріндегі төлемдерден басқа) ;

салық жылы ішінде медициналық қызмет көрсетулердің (косметологиялық қызмет көрсетулерден басқа) ақысын төлеу үшін, бала туған кезде, жерлеу үшін берілетін, құжатпен расталған, айлық есептік көрсеткіштің 50 еселенген шегіндегі төлемдер;

қызметтік іс-сапарлар кезінде Салық Кодексінде белгіленген мөлшерде төленетін өтемдер;

қызметкер ұйымымен бірге басқа жерге жұмысқа ауысқан не көшкен кездегі жол жүру, мүлкін көшіру, үй-жай жалдауы бойынша құжатпен расталған шығындардың өтемдері;

Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын дипломатиялық немесе консулдық қызметкерлердің ресми табыстары;

шет мемлекеттің мемлекеттік қызметінде жүрген шетелдік жеке тұлғалардың сол елде салынуға тиіс ресми табыстары;

Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын және Қазақстан Республикасының шет елдердегі дипломатиялық және оларға теңестірілген өкілдіктерінде қызметте жүрген жеке тұлғалардың мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен шетелдік валютамен төленетін ресми табыстары;

зейнетақы төлеу жөніндегі мемлекеттік орталықтан берілетін зейнетақы төлемдері;

жұмыс берушінің жылдық жиынтық табысты алуға байланысты емес және шегерімдерге жатқызылмайтын, нақты жеке тұлғалардың табысы болып табылмайтын шығыстары;

Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген мөлшерде дала жағдайында геологиялық-барлау, топографиялық-геодезиялық және іздестіру жұмыстары мен шұғылданатын қызметкерлердің далалық жабдықталым ақшасы;

Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген мөлшерде республикалық бюджет қаражаты есебінен төленетін тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасындағы салымдық сыйақылар;

Жұмыс берушілер қызметкерлерін мамандық бойынша оқуға және біліктіліген артыруға бағытталған шығындар;

Жұмыс беруші вахталық әдіспен жұмыс істейтін адамдарға демалыс беру, тұрғын үй жалдауына, тәулікақы шегенде тамақтануға арналған шығыстары және қызметкерлерді жұмыс орындарына жеткізу шаралары;

Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан төленетін әлеуметтік төлемдер;

Жүкті немесе босанған әйелдерге, ұл немесе қыз баланы асырап алған адамдарға берілетін әлеуметтік жәрдемақылар;

Білім беру ұйымдарында оқитындарға заңға сәйкес берілетін степендиялар;

Берілген арнаулы киімдер, аяқкиімдер, алғашқы медициналық көмек құралдары, сүт немесе құндылығы оған тең басқа да емдеу-профилактикаға арналған азық-түлік өнімдерінің құны;

Адвокаттар мен жеке нотариустардың- заңдық көмек, нотариалдақ іс-әрекеттер ақысын қоса алғанда. Адвокаттық және нотариалдық қызметті жүзеге асырудан түскен табыстарының барлық түрлері, сондай-ақ қорғау мен өкілдікке байланысты шығыстардың орнын толтырудан алынған табысы;

Ізгілік, қайырымдылық көмек түрінде алынған мүліктің құны;

Он алты жасқа толмаған балалар үшін балалар лагеріне жолдамалардың құны;
Заңға сәйкес қызметкерлерге еңбек міндеттерін орындау кезінде мертігуінен немесе денсаулығының өзге де зақымдануына байланысты келтірілген зиянның орнын толтыру ;

Еңбек міндеттерін орындау кезінде қызметкердің өміріне зиян келтіргені үшін жұмыс берушінің жауапкершілігі міндетті сақтандыру бойынша сақтандыру төлемдері;

Шартың қолданылуы кезеңіндегі сақтандырылғандың кез-келген түрінде, өз қызметкерлерін міндетті сақтандыру шарттары бойынша жұмыс беруші төлейтін сақтандыру сыйақыларының сомалары;

Төлем көзінен салық ұсталғандығын растайтын құжат болған жағдайда, бұрын төлем көзінен салық ұсталған дивиденттер, сыйақылар, ұтыстар сомалары;

Материалдық нұсқаның орнын толтырудың сот шешімі бойынша тағайындалған сомалары;

Жинақтаушы зейнетақы қорлары салымшыларының жинақтаушы сақтандыру шарты бойынша жасасқан сақтандыру жөнінде сақтандыру ұйымдарына жіберген зейнетақы жинағының сомалары тәрізді табыстарына салық салынбайды, сондай-ақ заңда көзделген тәртіппен сақтандыру ұйымдарына бағытталған, зейнетақы аннуитетінің шарттары бойынша сатып алу сомалары;

Сақтандырылушы қайтыс болған жағдайда жинақтаушы сақтандыру шарты бойынша жүзеге асырылатын сақтандыру төлемдері;

Дивиденттер, сыйақылар мен түрінде табыстарға 15 проценттік ставка бойынша салық салынады.

Басқалай табыс көздері, соның ішінде адвокаттардың және нотариустардың табыстарына 10 проценттік ставка бойынша салық салынады.

Жеке табыс салығы бойынша салық салу объектісі болып, төлем көзінен салық салынатын табыстарға мыналарды жатқызуымызға болады;

қызметкердің табысы қызметкердің жұмыс беруші есептеген салық шегерімдері сомасына азайтылған табыстары төлем көзінен салық салынатын

органына салық жылынан кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірмей табыс етіледі.

6.2. Қазақстан Республикасындағы жеке табыс салығы бойынша салықтық есептілік тапсыру

Қазіргі экономикалық жағдайда жеке табыс салығы және оның прогрессиясының қойылымының өсіруіне бағытталуы ақталмайды. Салық салу жүйесіндегі болжамдалып жатқан өзгерістерге сүйенсек жеке табыс салығы 40%-ке дейін төмендетіледі. Соның өзінде тағыда өзіндік салыну механизмі енгізіледі және бұл рационалды, себебі инфляцияның қарқынды даму процессінде нақты жалақы номиналды жалақыдан айырмасы бірдестен өседі, сондықтан да қойылымның өсуі халықтың абсолютті көпшілігінің жағдайын қиындатады. Салық қойылымының өсіп отыратын жағдайында табыс табуды көбейтудің мағынасы жоғалады, адамдар салық төлеуден жалтара бастайды және өз табыстарының көлемін жасырады. Осылайша квалификациясын көтеруге, жұмыс уақыт диапазонының көбейуіне, өзін-өзі жетілдіруде қызығушылық жоғалады.

Салық ставкасының жоғары болуы салық төленгеннен кейінгі еңбек ақысын елеулі түрде төмендетеді. Жоғарғы маргиналды салықта табыстың өсімшесіне салынатын салықтар жеке табыс тұрғыдан қосымша еңбек ету және нормадан тыс жұмыс істеу пайдасыз жағдайды тудырады.

Әсіресе жоғарғы табыс кейбір әлеуметтік жәрдем ақылардан айырады. Сонымен материалдық ынталандырушыға қарағанда (ақшалай сый ақы, жалақы айырмасы т.б.) жоғарғы маргиналды салық, жалпы өндіріспен еңбек ынталандыруына жағымсыз салдар тудыруы мүмкін.

Салықты реттеудің теориясы мен тәжірбесі көрсеткендей белгілі – бір жағдайлардағы салық ставкасының төмендеуі өндірістің ұлғаюына, пайданың өсуіне және оның салдары болатын бюджеттің салық түсімінің көбеюіне әкеледі.

Салық ставкасының төмендетілуі көленкелі экономикамен күресудің өзіндік — бір шарасы болып табылады. Керісінше ставканың өсуі, көленкелі бизнестің дамуына әкеледі.

Мемлекеттің бюджетті ұлғайту жобаларын салық есебіне қаржыландыру және салықты төмендету ұсыныстары күтіліп жатқан жағымды әсермен жанама шығындарды қоса алғандағы шығындарды салыстыруға негізделуі керек. Олай болмаса

жеке салымдармен сый ақылар арасындағы байланыс үзіледі, ал жалпы шаруашылық жүйе тиімділігі азайып, нарықтық механизм сыр бере бастайды.

Халықтың жеке табыстарына салық салу мәселесін шешу қиыншылығы оппоненттердің теориялық көз-қарастарымен анықталатын әр түрлі әдістерде көрініс табуда.

Жоғарыда көрсетілгендей экономикалық іс-әрекеттің маңызы ынталандырушы ретіндегі төлеуге қабілтті сұранысты ұлғайтуды қарастыратын кейсияндық модель жеке табысқа прогрессивті салық салуды қолдаушылардың теориялық базасы болып саналады. Мұны былай түсіндіруге болады: төмен табыс бірден тұтынуға кетеді де, тұтыну сұранысын ұлғайтады және өндірістің өсуін ынталандырады. Жоғарғы табыс болса көбінесе жинақтауға жұмсалады, сондықтан бұл табыс жоғары салық салу өндірісінің өсу ынталандырушысына кері әсер етпейді. «Ұсыныс экономикасы» теориясын қолданушылар және монетаристер қарама-қарсы шараларды ұсынады. Олардың ойынша, жоғарғы табысты жинақтау инвестицияны көбейтуді және өндіріс үшін сәйкес қаржы ресурстарын қалптастырады. Сондықтан бұл теорияны қолданушылар салық салу практикасында пропорционалды төмендеу (немесе ең болмаса аз прогрессивті шкала бойынша алынатын) жеке табыс салығы қажет деп санайды.

Жеке табыс салығына қатысты салық жүйесінің тиімді және әсерлі қызмет етуі үшін тікелей салық органдарының жұмысына тиімді әсер ететін мәселелерді шешу қажет. Себебі салық салу аясы мемлекеттегі экономикалық қатынастардың кең көлемін алып отыр.

Демократиялық шаруашылық құрылымында жеке табыс салығының қандай болатыны тек қана салық төлеушілерге тәуелді. Кейбір экономистердің ойынша бюджеттің кірісін көбейту және салық жиналуын жақсарту үшін, салық деңгейін және олардың түрлерін күрт азайту қажет дейді.

Қазақстандағы жеке кәсіпкерлерден салық алу жағынан салық әкімшілігін күшейту қажет, бұл дегеніміз салық ставкаларының көбеюін білдірмейді, бұл жоғардағы төлеушілердің салық ауыртпашылығын төмендету болып табылады.

Республикамыздағы салық жүйесін одан әрі жетілдірудің маңызды мәселесі болып заңды тұлғаларға салық салуды этаппен әлсірету, салық ауыртпашылығын жеке тұлғаларға бір қалыпты ауыстыру болып саналады.

Халықтың көп бөлігінің жалпы деңгейінің төмендеуіне қарамастан салық ауыртпашылығының қомақты бөлігін көтеретін жеке тұлғалар көбейуде. Бірақта, жеке тұлғаларға негізгі салық ауыртпашылығын аудару қазіргі кезде мемлекеттің салық саясатының переспективті мақсаты ретінде қарастырылуы тиіс және бұл жеке тұлғалардың көп бөлігіндегі табыстың өсумен ғана жасалынуы қажет.

Дамыған елдер арасындағы ең жоғарғы жеке табыс салығын Скандинавия елдерінде – бұл салықтың жоғарғы деңгейі 60-69%-ке тең, бірақ мұнда өмір сүру деңгейі де ең жоғарғы, айырмашылықтар реттеледі, ең жоғарғы табыс орташадан бес еседен жоғары асады. Скандинав елдерінде халықты әлеуметтік қорғау дәрежесі ең жоғарғы, бұл дегеніміз балаларға, бала тәрбиелеп жүрген аналарға дотациялар, жұмыссыздарға арналған жәрдем ақы, тұрмыс жағдайы төмендерге және аз қамтамасыз етілгендерге жәрдем ақының жоғарғы деңгейімен түсіндіріледі, яғни жеке табыс салығының жоғарғы қойылымдарын төлеудің орын толтыратын өзіндік бір рөл атқарады. Бірақ бұл елдердің өзінде 1993 жылы жеке табыс салығының қойылымдары төмендетілді, себебі табыс табуда және еңбекке деген қызығушылық төмендей түсті.

Біздің тәжірбиеде үкімет халықты әлеуметтік қорғауда жоғары деңгеймен қамтамасыз ете алмайды, себебі халықтың шамамен 60%-тейі төмен немесе болмаған жағдайда минималды өмір сүру деңгейінде болып табылуда.

Біріккен Ұлттар Ұйымының анықтамасы бойынша минималды өмір сүру деңгейі адамның өз еңбек ақысына барлық керекті деңгейі бұл — азық-түлігіне, киім-кешегіне, отбасыны қамтамасыз етуіне, өз күшін қайтару мүмкіншілігіне, тағы басқа өмір сүру жағдайы қажеттіліктерін өтеуі. Ал біздің табыстың минималды өмір сүру деңгейі бұл талаптарға сай келмейді.

Кесте 6.2 – Жеке табыс салығы бойынша салық есебін ұйымдастыру барысында орын алатын операциялар

№ р/р	Операция мазмұны	Сома, теңге	Дт	Кт
1	2	3	4	
1	Әкімшілік аппараты қызметкерлеріне еңбек ақы сомасы есептелді	1 200 000	7210	3350
2	Әкімшілік аппараты қызметкерлеріне есептелген еңбек ақы сомасынан міндетті зейнет ақы жарна аударымдары шегерілді	120 000	3350	3220
3	Әкімшілік аппараты қызметкерлеріне есептелген еңбек ақы сомасынан жеке табыс салығы шегерілді	91 000	3350	3120
4	Міндетті зейнет ақы жарналары бойынша кредиторлық берешекке есеп айырысу шотынан мемлекеттік зейнет ақы қорына аударылды	120 000	3220	1030
5	Жеке табыс салығы бойынша кредиторлық берешекке есеп айырысу шотынан мемлекеттік бюджетке аударылды	91 000	3120	1030

Сондықтан да қазір біздің экономикамыздың тығырықшық жағдайында автоматикалық, басқаша айтатын балсақ жеке табыс салығын жинауды банктік қызмет көрсету арқылы мәжбүрлеп алуды енгізу өте маңызды.

Өтпелі кезеңдегі жағдайында жеке табыс салықты жалдамалы еңбекті пайдаланатын кәсіпорындар, ұйымдар және тағыда басқа шаруашылық жүргізуші субъектілерге жеке тұлғалардан ауыстыру мақсатқа сай болып саналады. Сондағасы осы жеке табыс салықты қазіргідей тұтыну қоры үлесінен емес, төлем сомасынан аудару керек. Бұл жағдайда қажет емес тәуелділік қалыптасады, ол былай көрінеді: азаматтың номиналды табысы өскен сайын мұның көп бөлігі объективті түрде мемлекетке, аз бөлігі- азаматқа түседі. Егер де жеке табыс салығының төлем сомасынан төленетін болса, онда азаматқа қолма-қол төленетін сома мөлшері көбейсе, осы жалақыға салықта жоғарылайды, яғни кәсіпорын өз жұмыскерлеріне жалақыны көбірек төлесе мемлекет қызығушылық танытады.

Ал жеке тұлғалардың өздері жеке табыс салығынан босатылатын еді. Салықты кәсіпорын төлейді, және де бұл шығындар өзіндік құнға жататын еді. Жеке табыс салығын алу механизімін жоғарыда айтып кеткендей автоматты түрде, банктік операциялар арқасында болу керек. Жұмысшылардың жалақысы түскеннен кейін кәсіпорын өз меншігінің қаражатынан бюджетке белгілі бір пайызын аударып отырады (немесе банк автоматты түрде шоттан алып отырады). Егер кәсіпорында керекті сома болмаса, онда банк бұл қаражатты кәсіпорынға бермейді.

Бұл жағдайда әлеуметтік сақтандыру салығы жойылады, себебі ол осы сомма ішіне кіріп кетеді.

Бұл салық қызметкерлерінің өздерінің жұмысын жеңілдетеді. Мемлекет жалақыны төлеу деңгейі төмендемей, керсінше өсу тенденциясы болу үшін қатаң бақылау жүргізуге

қызығушылық танытады. Сол уақытта кәсіпорындардың өздері де, өндірістік еңбектің өсуі мен өндіріс көлемінің артуында объективті қызығушылықтары болады. Себебі өз жұмысшыларына олардың жоғары жалақыларын өтеуге мүмкіншілік береді.

Қазақстандағы халық табысының қалыптасқан жағдайда коммерциялық аясында әрекет ететін халық бөлігі басқаларға қарағанда табыстары айтарлықтай жоғары. Бұл өз кезегінде қоғамда белгілі әлеуметтік теңсіздікті тудырады. Бұған қарсы шара ретінде мемлекет қысқа мерзімге оларға бөлек, жоғарылау прогрессивті салық қойылым шкаласын бекіту қажет. Бірақ бұл шара қысқа мерзімге қолданылуы керек.

Қазірдің өзінде декларация толтыру механизімі өзін-өзі ақтамай жатыр. Бұған объективті және субъективті факторлар әсер етеді. Объективтіге — декларацияның шынайлығын тексерудегі тиісті техникалық базасының болмауы. Ал субъективтіге — азаматтардың сана-сезімі, олардың менталитеті жатады.

Салықтық салада бақылау іс-шараларының нәтижелілігі ұйымдастырушылық әдістемелік факторларға тура тәуелді болады.

Салықтық бақылау алдында тұрған мәселелерді шешуін қамтамасыз ету үшін оын ұйымдастырудың негізін қалаушы қағидалардың орындалуы қажет, бірінші – құқықтылық. Салықтық органдарбақылау әрекеттерін өкілеттіліктерінің шеңберінде жүзеге асыруы қажет әне заңмен бекітілген компетенция деңгейіне сәйкес болуы қажет.

Екінші маңызды ұйымдастырушылық қағида – ол бақылаудың жалпылық толықтылығын қамтамасыз ету. Барлық салықтар(республикалық және жергілікті), сонымен қатар, барлық салық төлеушілер бақылау жүйесіне бағынуы керек және ол сәйкес салық бюджеттерінің түсім көлеміне байланыссыз болуы керек.

Үшінші қағида – салық төлеушіге қысым көрсетпеу. Салықтық бақылау салық жүйесінің фискалды және экономикалық бағыттармен оптималды өзара әрекетін қамтамасыз ету мүмкіндігі есебінен жүзеге асырылуы қажет. Төртінші қағида ретінде ескерту қағидасын айтуға болады. Салықтық органдар салықтық құқық бұзушылықтың пайда болу мүмкіндігін ескертетін профилактикалық жұмыстар жүргізеді. Мұнда маңызды орынды бесінші қағида алады – салық органдарының бақылау әрекеттері мен жұмыстарының үйлесімділігі.

Бақылау, салықтық органдарының басты мазмұны ретінде, олардың кез – келген қызмет бағытын қарастырады, ол салықтық бақылау мақсаттары мен міндеттерін көптілігін анықтайды, яғни:

салық заңдарын сақтау;

салықтар мен басқа міндетті төлемдердің дұрыс есптелуін тексеру;

салық салу объектісінің бухгалтерлік есеп жүргізуі мен оның сапасын тексеру;

төлемге қатысты салықтар сомасын бюджетке өз уақытылы және толық еңгізілуін қамтамасыз ету;

салықтық құқық бұзушылықтар профилактикасы.

Бұл мемлекеттік салық органдарының бақылау іс – шараларын жүзеге асыру мүмкіндіктері мен құқықтарының кең түрде ұйымдастырылатынын көрсетуі.

Бақылаудың теориясы мен тәжірибесі бақылау кезінде күрделі тексерулердің ережелері мен нормаларын қолданудың негізгі салаларын атайды:

тауарлар, жұмыс және қызмет өткізу;

айналым саласы мен баға құру;

есепті – төлемдік тәртіп;

мүлікті пайдалану, негізгі құралдар амортизациясы, материалды емес активтер, азқұнды заттар амортизациясы және неізгі құралдар жағдайы;

еңбекақы төлеуді құру және материалдық ынталандыру;

салық салынатын табысты анықтау.

Салықтық бақылаудың негізгі мақсаттырның бірі – салықтан кетуге кедергі болу. Салықтық теория мен тәжірибесі бойынша салықты төлемеудің төрт түрлі себебі бар:

моралды;
саяси;
экономикалық;
техникалық.

Көптеген азаматтардың түсінігінше қазынадан ұрлау – ұрлауға жатпайды. Сонымен қатар, кез – келген мемлекетте жоғарғы билік органдарында коррупция роын алады, мемлекеттік қаражатты өз қажетіне жарату. Сондықтан салық төлеушілер салық төлемеуде моралды жауапкершілікті сезінбейді. өтпелі уақытта экономикалық формация ауысуы кезінде заңдар ресми түрде қабылданады, ал салық заңдары тіпті.

Салық төлемеудің саяси себептері де бар. Мемлекетте экономикалық саясат бағыттарын анықтауда шығындардың тенденциясы тұрақты болғанда, салық төлеуші өз міндеті деп санайды. Егер мемлекеттік саясат жүргізуде жеке топтар көзқарасы басқа экономикалық себепсіз көзқарастарға қойылса, онда салық төлеуші салық мөлшерін төмендетудің әр түрлерін іздеуге тырысады.

Бірақ жеке төлеушілердің тек экономикалық жағдайы ғана салықтық жабу түсінігін таратуға әсер етпейді. Оған сонымен қатар, жалпы экономикалық конъюктура да әсер етеді. Бұл ең алдымен, белгілі бір дәрежеде тұтынуға деген салықты қоюды жеңілдетеді. Сәйкесінше, бұл жағдайларда салық төлеуден кету қажеттілігі қысқарады.

Экономикалық құлдырау кезеңінде , үкімет рынокты реттеуге мәжбүр болуы кезінде, салықтан қашу күшейеді. Бұл реттелетін рыноктың құрылуының параллельді, заңсыз және басқарылмайтын рынокпен жүреді. Ондағы келісім – шарттар әрине салықтан қашады. Қалай шешу керек?

Салықтан кету процесінің басқаруда оның мөлшерін анықтауға болады. Салықты төлемеуді қысқарту ықтималдылығын салықтық бремяларды азайту есебінен, отандық бәсекеқабілетті тауар өндірушілер үшін салықтық преференциялар құру.

Салықтан кетудің техникалық жағдайы ұлттық салық заңдарының күрделілігі мен қарама – қайшылығы жатады.

Салық салудың техникалық күрделілігі салық төлеушінің заң бұзбай төлемнен қашуына мүмкіндік береді.

Бұл салықтық бақылау тәжірибесін де қиындатады. Оның нәтижелері салық салу әдістемесінің анықтылығына , салықтық тексерулердің техникалық жабдықталуына, бухгалтерлік есептің анықтылығына тура тәуелді болады.

Салық салу базасын кеңейту әрі технологияларды пайдалана отырып, салықтық және кедендік әкімшілік жасау сапасын көтеру жолымен мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігін ұлғайту, сондай-ақ өндірістің дамуын және инвестициялардың өсуін ынталандыру үшін салық және кеден заңнамасын жетілдіру болып, салық саясатын құру болып табылады.

6.3 Әлеуметтік салықтың салықтық есеп саясатында белгілеу негіздері

Әлеуметтік салықтар – нысаналы мақсаттағы тікелей салық түрі.

Әлеуметтік салықтар әлеуметтік мақсаттағы бюджеттен тыс нысаналы қорлардың, зейнетақы қорларының, әлеуметтік сақтандыру, жұмыспен қамту қорларының негізгі көзі болып табылады.

Салық салу нысаны – еңбек міндеттерін орындағаны үшін төлемнің алуан түрлері. Әлеуметтік салықтар азаматтарды мемлекеттік әлеуметтік қорғау жүйесінің дамуымен байланысты дүниеге келді.

Заңды және жеке тұлғалар төлейтін әлеуметтік салықтар мөлшерлемесінің ара қатынасы нақты бір елдегі қалыптасқан экономикалық, әлеуметтік және саяси жағдайларға байланысты.

Мысалы, АҚШ-та жұмыс берушілер мен жалдамалы жұмыскерлер Зейнетақы қорына бірдей мөлшерде – 9%-дан төлейді, ал Қазақстанда 10%-дан аударлады.

Әлеуметтік салықты төлеушілер – елдің резидент-заңды тұлғалары, сондай-ақ елде қызметін тұрақты мекемелер арқылы жүзеге асыратын бейрезиденттер, жеке кәсіпкерлер, жеке нотариустар, адвокаттар.

Резидент-заңды тұлғалар мен бейрезиденттер үшін белгіленген төлемді қоспағанда, жұмыс берушінің қызметкерлерге белгіленетін кірістер түрінде төлейтін шығыны, ал жеке кәсіпкерлер, жеке нотариустар, адвокаттар үшін төлеушілердің өздерін қоса алғанда, қызметкерлер саны салық төлеу объектісі болып табылады.

Кесте 6.3 – Шаруашылық субъект бойынша әлеуметтік салық сомасын есептеу бағытын есеп саясатында көрсету үлгісі («ААА» ЖШС—гі, 2020 жыл, қаңтар айы), теңге

Шаруашылық буын	Есептелген еңбек ақы қоры	Есептелген әлеуметтік салық сомасы, 9,5%	Соның ішінде	
			Әлеуметтік аударымдар, 3,5%	Аударылатын әлеуметтік салық
1	2	3	4	5
Әкімшілік аппараты	1 200 000	114 000	42 000	72 000
Өткізу бөлімі	3 400 000	323 000	119 000	204 000
Негізгі өндіріс бөлімі	8 000 000	760 000	280 000	480 000
Қосымша өндіріс бөлімі	3 000 000	285 000	105 000	180 000
Құрылыс бөлімі	10 000 000	950 000	350 000	600 000
Барлығы	25 600 000	2 432 000	896 000	1 536 000

Әлеуметтік салық Қазақстан Республикасының Салық жүйесінде 1999 жылы пайда болғаннан бері елеулі өзгерістер әкелді. Оның ставкалары да және қолданылатын тәсілі де өзгеріске көп ұшырады.

Әлеуметтік салықты енгізген кезеннен бастап, оны басқару салық органдарының қолына өтті. Төлем төлеу жұмыс берушілердің 3 мемлекеттік бюджеттен тысқары фондысы қосылып, бір әлеуметтік салыққа айналуы мемлекеттік бақылаушылардың, санын азайтып, жұмыс берушілердің осыған байланысты төлемді есептеу және төлеу құжаттары кеміді.

Әлеуметтік салық өзінің қарапайымды болғанымен осы салықты есептеу кезінде көптеген қиыншылықтарға кез боламыз.

Осы қиыншылықтар әлеуметтік салық салу объектісін анықтаған кезде бухгалтерлер әр тоқсан сайын қай жерден болмасын қателіктерге ұшырайды. Іс жүзінде әр түрлі пікірге тап боламыз, яғни салық кодексіндегі әлеуметтік салық салу объектітері ережесінің негізінде әлеуметтік салық салу объектісіне жұмыс берушінің қызметкерлерге төлейтін шығындары жатады.

Бүгін Қазақстан Республикасы нарық жолында жүргенде, салықтың мәні өте зор. Салық төлемдерінің бюджетке толық көлемде түсуінің алуан әдістерін қолданып, қадағаланбайынша енді - енді құқықтық мемлекет болуға бағдар ұстап отырған еліміздің бұл бағытта табысты қадамын қамтамасыз ету мүмкін емес. Демек, әлеуметтік - экономикалық дамуға әр кез дем беріп, қан жүгіртіп отыратын бюджеттің тізілімінде ірілі – кішілігіне қарамастан, барлық салық төлеушілердің мән - маңызы мен рөлі өте үлкен.

Қазақстан Республикасының, Салық Кодексі: Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы, осы Кодекс салықты және бюджетке төленетін басқа да міндеттері төлемдерді белгілеу, енгізу және есептеу мен төлеу тәртібі жөніндегі билік қатынастарын, сондай-ақ мемлекет пен салық төлеуші арасындағы салық міндеттемелерін орындауға байланысты қатынастары реттейді.

Сонымен салық, дегеніміз ол - мемлекет бір жақты тәртіппен заң жүзінде белгіленген белгілі бір мөлшерде жүргізілетін қайтарымсыз және өтеусіз сипатта болатын бюджетке төленетін міндетті ақшалай төлемдер.

Әлеуметтік салық өзінің карапайымды болғанымен осы салықты есептеу кезінде көптеген қиыншылықтарға кез боламыз. Осы қиыншылықтар әлеуметтік салық салу объектісін анықтаған кезде іс жүзінде әр түрлі пікірге тап боламыз, яғни салық кодексіндегі әлеуметтік салық салу объектілері ережесінің негізінде әлеуметтік салық салу объектісіне жұмыс берушінің қызметкерлерге төлейтін шығындары жатады.

Осы ереженің негізінде әлеуметтік салық салу объектісіне жұмыс берушінің қызметкерлерге төлейтін шығындары жатады.

"Қазақстан Республикасындағы еңбек туралы" Заңға сәйкес "қызметкер - жұмыс берушімен еңбек қатынастарында тұратын және жеке еңбек шарты бойынша тікелей жұмыс атқаратын жеке тұлға".

Демек, жұмыс берушінің шығындарына әлеуметтік салық салуға арналған біріші белгі - олар сонымен еңбек қатынастарында тұрған және жеке еңбек шарты бойынша жұмыс атқаратын жеке тұлғаға, яғни қызметкерге төленуге, ал төлемдер қызметкер болып табылмайтын, осы салықты салу объектісіне жатпайтын жеке тұлғаларға төленуге тиіс.

Бұл орайда жұмыс берушінің қызметкерге жұмсалған кез келген шығындары "қызметкердің табысы" болып табылады: есептелген жалақы, әлеуметтік немесе материалдық игіліктер беру, материалдық пайда түрінде алынған сомалар, яғни қызметкер үшін тікелей немесе жанама еңбекке ақы төлеу түріндегі табыстар болып табылатын жұмыс берушінің барлық шығындары. Мұндай төлемдер немесе шығындар үшін негіз - салық агент - жұмыс беруші мен жеке тұлғаның, қызметкердің арасындағы еңбек шартының болуы.

Жеке еңбек шарты - бұл қызметкер мен жұмыс берушінің, арасында жазбаша түрде жасалатын екіжақты келісім, ол бойынша қызметкер белгілі бір мамандық, біліктілік немесе қызмет бойынша жұмысты орындауға, ал жұмыс беруші жалақыны және заңнама мен талаптардың келісінде көзделген өзге де ақшалай төлемдерді дер кезінде және толық, көлемінде төлеуге, еңбек туралы заңдарда және ұжымдық шартта көзделген еңбек жағдайларын қамтамасыз етуге міндеттенеді.

Еңбек келісімі нысанындағы жеке еңбек шарты еңбек келісімі бойынша төлемдер де "қызметкердің табысына" жататынын дәлелдейді.

Әлеуметтік салық, салу объектісін айқындаған кезде "қызметкердің табысы" және «Жеке тұлғалардың табысы» деген ұғымдардағы өзгеше-ліктерді есте сақтау қажет. "Жеке тұлғаның табысы" жеке тұлғаның әртүрлі көздерден алатын барлық табыстарының жалпы атауын айқындайды. Ал оның бер жағында "Қызметкердің табысы" - бұл жұмыс берушінің төлемдері түріндегі жеке тұлға табысының нақты түрі, жұмыс беруші үшін ол қызметкер болып табылады.

Демек, "біржолғы төлемдерден алынатын табыс" және т.б. "қызметкердің табысына" жата алмайды, өйткені бұл жеке тұлға табыстарының әртүрлі нысандары.

Сөйтіп, жеке тұлғаның табыстарын әлеуметтік салық салу объектісіне жатқызудың екінші белгісі анықталды: біржолғы төлемдер немесе табыстардың басқа түрлері емес, "қызметкердің табысы" ғана салық салу объектісі болуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының резидент заңды тұлғалары, сондай-ақ Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекемелер арқылы жүзеге асыратын резидент еместер, шетелдік заңды тұлғалардың, филиалдары мен өкілдіктері, қызметтің жекелеген түрлері үшін арнаулы салық режимінен басқа арнаулы салық режимінен қолданатындарды қоспағанда жеке кәсіпкерлер, жеке нотариустар, адвокаттар әлеуметтік салық, төлеушілер болып табылады.

Әлеуметтік салық төлеушілер салық төлеуді өздерінің тұрған жері бойынша жүзеге асырады. Заңды тұлғалар өздерінің филиалдары, өкілдіктері мен өзге де ерекшеленген құрылымдық бөлімшелері үшін әлеуметтік салық төлеуді олардың, орналасқан жері

бойынша тиісті бюджеттерге немесе облыстық бюджеттерге белгіленген тәртіп бойынша жүзеге асырады.

6.4 Әлеуметтік салықты есептеу, салық декларациясын тапсыру

Әлеуметтік салық 1999 жылдан бұған дейін қолданылып келген әлеуметтік қорларға: зейнетақы, мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру, міндетті медициналық сақтандыру, халықты жұмыспен қамту қорларына аударылатын сақтық жарналары аударымдарының орнына енгізілген.

Аударымдардың жиынтық мөлшерлемесі еңбекке ақы төлеу қорының 28% мөлшерінде белгіленді, ал төленетін жарналардың сомасы өндіріс шығындарына жатқызылды.

Әлеуметтік салықтан түсетін түсімдер мемлекеттік бюджетте 6,2%-ды (2008 ж.) құрады. Салық жұмыс істеген жылдары оның мөлшерлемелері өзгеріп отырды, әр түрлі салық төлеушілер үшін 26%-дан 6,5%-ға дейін сараланды, онан кейін оның мөлшерлемесі 21%-ға дейін төмендетілді; 2008 жылдан салық салу объектінің мөлшеріне қарай 13%-дан 5%-ға дейін жаңа салық мөлшерлемелері белгіленді.

Дара кәсіпкерлер, жекеше нотариустар, адвокаттар, Қазақстан Республикасының заңи тұлға-резиденттері, сондай-ақ Қазақстанда қызметін тұрақты мекемелер арқылы жүзеге асыратын бейрезиденттер әлеуметтік салық төлеушілер болып табылады.

Заңи тұлға-резиденттің шешімі бойынша оның құрылымдық бөлімшелері әлеуметтік салық төлеушілер ретінде қарастырылуы мүмкін.

Әлеуметтік салық бойынша салықтық есептемені есептеуді, төлеуді және табыс етуді: ауыл шаруашылығы өнімін өндіруші заңи тұлғалар мен селолық тұтыну кооперативтері үшін;

оңайлатылған мағлұмдама негізінде шағын бизнес субъектілері үшін;

патент негізінде шағын бизнес субъектілері үшін;

шаруа немесе фермер қожалықтары үшін салық заңнамасында белгіленген ерекшеліктерді ескере отырып арнаулы салық режимдерін қолданатын төлеушілер жүргізеді.

Жұмыс берушінің материалдық, әлеуметтік игіліктер немесе өзге де материалдық пайда түрінде жұмыскер-резиденттерге берген табыстарды қоса алғайда, жұмыс беруші төлейтін ақшалай немесе заттай нысандағы кез келген табыстар түріндегі оның, жұмыскер-бейрезиденттерге төлейтін шығыстары, сонымен бірге шетелдік персоналдың табыстары аталған төлеушілер үшін әлеуметтік салық салу объекті болып табылады.

Егер жұмыскерге күнтізбелік ай үшін есептелген табысының жалпы сомасы Республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және осындай күнтізбелік айдың соңғы күні қолданыста болған жалақының ең төмен мөлшерінен төмен әлеуметтік салық салу объекті жалақының ең төменгі мөлшері негізінде анықталады.

Мыналар:

Республикалық бюджет туралы заңда белгіленген ең төменгі жалақы мөлшерінде, қоғамдық жұмыстарды орындауға және кәсіпкерлік оқуға байланысты бюджет және (немесе) гранттар қаражаттары есебінен жүзеге асырылатын төлемдер;

Әлеуметтік сақтандырудың мемлекеттік қорынан төленетін әлеуметтік төлемдер; білім беру ұйымдарында оқитындарға Қазақстан Республикасы заңнамасында мемлекеттік стипендиялар үшін белгіленген мөлшерде төленетін стипендиялар; қайырымдылық және демеушілік көмек түрінде алынған мүліктің құны;

он алты жасқа толмаған балалар үшін балалар лагерлеріне жолдамалардың құны; жұмыс беруші өз жұмыскерлеріне міндетті және (немесе) жинақтаушы сақтандыру келісім-шарттары бойынша төлейтін сақтық сыйақылары;

әскери службаның міндеттерін атқарған кезде әскери қызметшілерге берілетін, ішкі істер органдарының, қаржы полициясының, қылмыстық-атқару жүйесінің және мемлекеттік

өртке қарсы службасының органдары мен мекемелерінің белгіленген тәртіппен арнаулы атақ берілген қызметкерлері службалық міндеттерін атқаруына байланысты алатын төлемақылардың барлық түрлері; экологиялық апат немесе ядролық сынақ полигонындағы ядролық сынақтар салдарынан за- рдап шеккен азаматтарды әлеуметтік қорғау туралы Қазақстан Республикасы заңнамасына сәйкес төленетін төлемақылар; бюджеттік қаражаттар есебінен төленетін біржолғы төлемдер (еңбекақы түріндегі төлемдерден басқа);

өз жұмыскерлеріне міндетті және(немесе) жинақтаушы сақтандыру келісімшарттары бойынша жұмыс беруші төлейтін сақтық сыйлықақылары;

Кесте 6.4 – Әлеуметтік салық бойынша салықтық есеп саясатында орын алатын операциялар

№ р/р	Операция мазмұны	Сомы, мың теңге	Дт	Кт
1	2	3	4	
1	Әкімшілік аппараты бойынша еңбек ақы қоры есептеліп көрсетілді	1 200	7210	3350
2	Өткізу бөлімі бойынша еңбек ақы қоры есептеліп көрсетілді	3 400	7110	3350
3	Негізгі өндіріс бөлімі бойынша еңбек ақы қоры есептеліп көрсетілді	8 000	8110	3350
4	Қосымша өндіріс бөлімі бойынша еңбек ақы қоры есептеліп көрсетілді	3 000	8310	3350
5	Құрылыс бөлімі бойынша еңбек ақы қоры есептеліп көрсетілді	10 000	2930	3350
6	Әкімшілік аппараты бойынша әлеуметтік салық есептелді	114	7210	3150
7	Өткізу бөлімі бойынша әлеуметтік салық есептелді	323	7110	3150
8	Негізгі өндіріс бөлімі бойынша әлеуметтік салық есептелді	760	8110	3150
9	Қосымша өндіріс бөлімі бойынша әлеуметтік салық есептелді	285	8310	3150
10	Құрылыс бөлімі бойынша әлеуметтік салық есептелді	950	2930	3150
11	Міндетті әлеуметтік аударылымдар бойынша есеп айырысу көрсетілді	896	3210	1030
12	Әлеуметтік салық сомасы бойынша кредиторлық берешек ағымдағы банкілік есеп шоттан аударылды	1 536	3150	1030

Жинақтаушы зейнетақы қорларына Қазақстан Республикасы заңнамасында белгіленген мөлшердегі ерікті және кәсіби зейнетақы жарналары және т.б. табыстар, сондай-ақ: мемлекеттер, мемлекеттердің үкіметтері және халықаралық ұйымдар желілері арқылы берілетін гранттар қаражаты есебінен жасалатын төлемдер; Қазақстан Республикасының Президенті, Қазақстан Республикасының Үкіметі тағайындайтын мемлекеттік сыйлықақылар, стипендиялар; спорт жарыстарында, байқауларда, конкурстарда жүлделі орындар үшін берілетін ақшалай марапаттар;

ұйым таратылған немесе жұмыс берушінің қызметі тоқтатылған, жұмыскерлердің штат саны қысқартылған немесе жұмыскер әскери қызметке шақырылған жағдайларда еңбек келісімшарты бұзылған кезде Қазақстан Республикасы заңнамасында белгіленген мөлшерлерде төленетін өтемдер;

жұмыс берушінің жұмыскерлерге пайдаланылмаған еңбек демалысы үшін төлейтін өтемдері; Қазақстан Республикасы заңнамасына сәйкес жинақтаушы зейнетақы қорларына жұмыскерлердің міндетті зейнетақы жарналары салықсалу объекті болып табылмайды.

2009 жылдан бастап әлеуметтік салық 11 пайыздық мөлшерлеме бойынша есептелді., бүгінгі таңда әлеуметтік салық ставкасы 9,5 пайызға тең.

Есептелген әлеуметтік салықтың 3,5 пайызы міндетті сақтандыру аударым ретінде аударылады.

Шаруа немесе фермер қожалықтарына арналған арнаулы салық режимдерін қолданатын дара кәсіпкерлер үшін патент немесе оңайлатылған мағлұмдама негізінде арнаулы салық режимін қолданатын салық төлеушілер үшін салық заңнамасында әлеуметтік салық мөлшерлемелері белгіленген.

Әлеуметтік салықты төлеу, егер Салық кодексінде өзгеше белгіленбесе, салық төлеушінің орналасқан жері бойынша есепті тоқсаннан кейінгі айдың 25- інен кешіктірілмей

жүргізіледі. Құрлымдық бөлімшелері бар әлеуметтік салық төлеушілер әлеуметтік салық төлеуді осы құрлымдық бөлімше жұмыскерлерінің табыстары бойынша есептелген әлеуметтік салықты негізге ала отырып жүзеге асырады.

Мемлекеттік мекемелердің есепті айға есептелген әлеуметтік салық сомасы Қазақстан Республикасы заңнамасына сәйкес еңбекке уақытша қабілетсіздігі бойынша төленген әлеуметтік жәрдемақы сомасына азайтылады. Есепті айда жоғарыда аталған әлеуметтік жәрдемақының төленген сомасы есептелген әлеуметтік салық сомасынан асып түскен жағдайда асып түскен сома келесі айға ауыстырылады.

Өзін өзі бақылау сұрақтары

1. Жеке табыс салығының экономикалық мәні не?
2. Жеке табыс салығының салық салу базасы не?
3. Жеке табыс салығы бойынша салықтық мөлшерлемелерді айтып беріңіз.
4. Жеке табысқа салынбайтын табыс көздерін айтып беріңіз.
5. Жеке табыс салығы бойынша мәліметтер не декларацияларда көруге болады?
6. Әлеуметтік салықтың экономикалық мәні не?
7. Әлеуметтік салықтың салық салу базасы не?
8. Әлеуметтік салықтың бойынша салықтық мөлшерлемелерді айтып беріңіз.
9. Әлеуметтік салықтың салынбайтын табыс көздерін айтып беріңіз.
10. Әлеуметтік салықтың бойынша мәліметтер не декларацияда көруге болады?

VII ТРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА АКЦИЗ САЛЫҒЫН КӨРСЕТУ ТӘРТІБІ

7.1 Акциздерді салықтық есеп саясатында көрсету қажеттілігі

Акциздер латынның «accidere» кесу деген сөзінен шыққан, тұтынуға арналған тауарлардың бір бөлігін кесіп алу деген ұғымды білдіреді. Акциздер тұз және басқа халық жаппай тұтынатын тауарлар бағасынан Ежелгі Римде алына бастаған. Акциздер Европалық мемлекеттердің салық жүйесінің дамуына ерекше орын алады. XVII ғ. соңы мен XVIII ғ. басында Европа елдерінде тікелей және жанама салықтан тұратын салық жүйесі қалыптасты. Акциз салығын бұрыннан бері көптеген мемлекеттер, бекітілген белгілі бір тауарлар түрлеріне салу арқылы қолданып келді.

Негізінен мұндай тауарларға халықтың пайдалануына арналған, өтімділігі жоғары және адамның немесе бүкіл қоғамның денсаулығына қауіп төндіретін тауарлар және мемлекеттің монополиясы болып табылатын екінші дәрежелі қажеттіліктегі тауарлар жатады.

Қазіргі кезде акциздер ұғымы тар және кең мағынада сипатталады. Тар мағынада алғанда бұл ұғымды жекелеген тауарлар түрлеріне тасылынған акциздер немесе жеке акциздер деп ұғынған жөн. Кең мағынада акциз ұғымы жеке және әмбебап акцизді біріктіреді. Оларды бөлу акциздерді алу тәсіліне қарай, олардың іс қимыл аясына байланысты. Тарихи тұрғыдан алғанда, жеке акциз бұрын пайда болып, сауданың өркендеген кезінде өмірге келген.

Әдетте жеке акциз жекеленген тауарлардан алынады. Мұндай акцизді салудың объектілері әр елде тауардың түріне қарай әр алуан. Ал әмбебап акциз кең ауқымды болып табылады. Әмбебап акциз кәсіпорынның өткізу бойынша жалпы айналымнан алынады.

Салық теориясында ғалымдар мен зерттеушілердің жанама салықтар туралы пікірі әр түрлі. Жанама салықтар соның ішінде акциздердің жетіспеушілігі ретінде, олардың тұтынушылардың салық ауыртпалығын күшейтетіні, олардың төлем қабілетін азайтатындығы, бұл салықты салудың белгілі бір шығындарды қажет ететіні көрсетілді. Ал акциздердің тікелей салықтардан артықшылығы олардың фискалдық ролі деген тұжырымдама туындаған.

Акциз салығының теориясын зерттеуші экономистер мен ғалымдардың пікірлерін сараптай келе, біз акциз салығы мемлекет бюджетінің кіріс көзін құраушы ретінде қолданылады және акцизделетін тауарларды сатып алушының, осы тауарларды сатып алса, яғни оның өзінің бұл тілегін, қажеттілігін қанағаттандыру үшін қаражаты бар екендігін көрсетеді. Ал, олай болса адам мемлекеттің пайдасына темекі акцизі түрінде табыс әкелуі керек.

Теориялық жағынан темекіге, алкоголь өнімдеріне және т.б. өнімдерінен салынатын акциз мөлшері салық төлеуші осы тауарларды немесе қызметтерді тұтыну салдарынан әкелген әлеуметтік және табиғи шығындарға шамамен тең болуы қажет.

Сонымен қатар акциздерді өтімділігі жоғары тауарларда оны өндірушілер тапқан жоғарғы пайдасының бір бөлігін мемлекеттік бюджетке алу мақсатында салынады деп айтуға болмайды, өйткені акциз салығы тек тауарларға ғана емес, қызметтерге де салынады және бүгінгі күні акцизделген тауарларға барлық жоғары рентабельдік тауарлар жатқызылмаған.

Акциздер жанама салықтың негізгі түрінде 1920-1930 жж. Кеңес Одағының мемлекеттік бюджетінің негізгі кіріс көздерінің бірі болып келді. 1922-1923 жж. акциздер Қазақстанда мынандай тауарлардан алынды: қант, шай, темекі, сыра, бал, сіріңке, шарап, спирт және мұнай өнімдері. Осы кездегі мемлекет бюджетінің кіріс көзінде акциздердің үлесі жалпы бюджет кірісінің 11-20 пайызын құраған.

Қазақстан Республикасында 1991 жылға дейін, яғни КСРО ыдырағанға дейін елде көбінесе экономиканы басқарудың әміршіл-әкімшіл жүйесіне, бағаларға қатаң мемлекеттік

реттеуге сәйкес келетін салық жүйесі қызмет етті. Бюджеттің басты көздерінің бірі болған айналым салығы тіркелген бөлшек сауда және көтерме сауда сатып алу бағаларын қолдануға және мемлекеттік реттеп отыруға бағытталған бірқатар заңдарға сәйкес республикада жаңа салық жүйесі қалыптасты.

1991 жылы желтоқсанның 25-інен бастап біздің елімізде тұңғыш салық жүйесі жұмыс істей бастады. Ол «Қазақстан Республикасындағы салық жүйесі туралы» Заңға негізделді. Бұл заң салық жүйесін құру қағидаттарын, салықтар мен алымдардың түрлерін, олардың бюджетке түсу тәртібін белгіленген алғашқы құжат еді.

Аталмыш Заңға сәйкес 1992 жылы 1 қаңтарынан бастап елімізде 43 салық түрі енгізілді.

Акциз салығы осы 43 салықтың ішіне еніп, 1992 жылдан бастап қызмет ете бастады. Бұл кезде акциз салығы спиртке, араққа, шарапқа, коньякқа, тағыда басқа алкоголь өнімдеріне, шоколадқа, бекіре және басқа да балықтардың уылдырығына, кілем және кілем өнімдеріне, былғарыдан жасалған киімдерге және тағы басқа тауарларға салынды.

Акциздер мемлекеттік қазынаны толтыратын маңызды әрі тиімді, тетіктердің бірі болып табылады. Яғни мұнда оның фискалдық функциясы сипатталады.

Бүгінгі күнде көптеген нарықтық елдерде акциз мемлекеттің маңызды кірісі болып табылады. Бұдан басқа акциз тағыда төмендегідей функция атқарады:

реттеуші – қоғамға зиян келтіретін кейбір тауарлар түрлерінің өндірісі мен тұтынушы шектеу және реттеу;

ынталандырушы – кейбір тауар түрлеріне сұранысты ынталандыру және импортталатын тауарларға акциз салу арқылы отандық өндірушілерді қолдау.

Сонымен нарық жағдайында акциз салығы біріншіден, мемлекеттік кірістердің тұрақты көзі болып табылады, екіншіден әлеуметтік әділеттік принципті ұстана отырып қоғам мүддесіне қарай тұтынуды реттейді. Акциздерге байланысты дәлелдер бойынша шынайы, нағыз әділеттік әрбір адамның өзінің нақты тұтыну деңгейіне байланысты салық төлеу керектігін талап етеді.

Сонымен бірге бұл салық ешкімге күшпен зорлықпен салынбайды және төлеуде оны жеңілдірек болып табылады. Акциз салығының салынуы арқылы әр кез мемлекеттің байлығы, халықтың әлеуметтік жағдайы, экономиканың дамуы туралы тұжырым жасауға болады.

Мемлекеттік салық салу шаралары бойынша азаматтардың табысымен мүліктік жағдайларының арасындағы айырмашылықтарды теңестіру қажеттілігін салық салу теориясының негізін қалаушы экономист және философ А. Смит дәлелдеген. Оның ойынша салық азаматтардың табыстарына және сол табыстарына сәйкес тұтынуына салынуы керек. Сондықтан да, акциз салығы фискалдық құрама ретінде көбінесе өтпелі экономикасы бар елдерде маңызды.

Өйткені бұл елдер тікелей салық салу үшін қажетті тұрақты әрі жергілікті базаның болмауы себебінен өндірістің әлсіз дамуы, халықтың табыс деңгейінің төменділігі жанама салық салу жүйесіне көбірек сүйенеді. Осылайша бүгінгі күнде Чехия, Венгрия, Польша сияқты елдерде салықтық түсімдердің 1/5 бөлігі акциздер есебінен қалыптасуда.

Қазіргі кезде Қазақстанда бұл салық көбінесе өзінің фискалдық тартымды болып келеді. Бірақ шетел тәжірибесі дәлелдегендей, акцизді реттеуші функциясы оның кең қолдануына тартымды болады.

Кез келген салық реформасының тартымдылығы мен тиімділігін бағалау критерийлерінің негізгі салық жүйесінің салық төлеушіге түсіретін салық ауыртпашылығының деңгейі болып табылады.

Акциздердің кәсіпорындардың салықтық ауыртпашылық мөлшеріне әсері айтарлықтай. Акциз өзінің маңызы бойынша тауардың бағасына қосылып, соңғы тұтынушымен төленуі керек, бірақ оның ауыртпашылығын шаруашылық субъектілері де көтереді. Акцизді төлеген кәсіпорын оны тауарлардың, қызметтердің бағасына қосып,

тұтынушыға аударады. Бірақ кәсіпорын тауардың бағасын белгілі бір деңгейде ғана дейін, яғни төлем қабілетті сұранысқа байланысты көтере алады.

Егер акциз өндірілген тауар бағасы өте жоғары болып кетсе, бұл тауарға сұраныс азаяды, төмендейді. Сондықтан тұтынушыларды ұстап қалу үшін кәсіпорын баға деңгейін сақтай отырып, өз пайдасын салық сомасына азайтуға мәжбүр болады. Яғни акциз салығының жоғарғы ставкасын қолдану халықтың сатып алу қабілеттілігін төмендетіп, өндірушілер үшін өткізу нарығын тарылтады.

Пайданың минималды мөлшерін жоспарлағанда да бағаның құрамындағы жоғары акциз салығының ставкалары өндірушілерге өз өнімдерін тез уақытта өткізуге мүмкіндік бермейді, оған сатып алушылардың шектеулі мүмкіндіктері себеп болады.

Осылайша акцизделетін тауарды өндіретін кәсіпорынның табысының бір бөлігін ала отырып, акциз кәсіпорын қызметін қаржының нәтижесіне кері әсер етеді. Өндірушілердің бұл тауарларды өндіруге деген қызығушылығы төмендейді.

Ал өндірістің қысқаруы баға өсуіне ықпал етіп сұраныстың яғни тұтыну деңгейінің төмендеуіне әкеледі. Бірақ бұл шектеу механизмінің жүзеге асырылуы тиімділігі акцизделетін тауарлар айналымы сферасының жүргізілетін мемлекеттік бақылауға және заңсыз айналым көлеміне тікелей байланысты.

Акциздер мемлекет қызметінің барлық бағыттарын қаржыландыру көзі және мемлекеттік мүдделерді іске асырудың экономикалық құралы болып табылады.

Нарықтық қатынастар жағдайында акциздердің келесідей артықшылықтарын атап өтуге болады:

акцизделетін тауарларды бағаның өсуімен тікелей байланыстырады және бюджеттік қаражаттардың инфляцияға ұшырамаудың тиімді тұтқасы болып табылады;

акциз салығы ставкасының дифференциациясы мемлекетке тұтыну сұранысын қамтамасыз етуге еркіндік береді;

фискалдық қызметі атқарады және мемлекеттің мүддесінен тыс инфляция мен бағаны ырықтандыруды ойдағыдай ұштастырады;

экономиканы мемлекеттік реттеу құралы, сондай-ақ артық өнімді импорттау дағдарысымен күрес тұтқасы болып табылады;

әлемдік тәжірибеде қосылған құн салығының ставкасы тек деңгейі бойынша емес, саны бойынша да ерекшеленеді;

халықаралық тәжірибеге сай әлсіз өндірушілерді нарықтан шығаруды жеделдетумен байланысты артық өнімді импорттау дағдарысы мақсатымен өткізілген өндірісті тежеу саясатының элементі болып табылады.

Жалпы, акциз салығы кез келген жанама салық сияқты тауардың бағасына қосылады, сондықтан да үстеме құн ретінде тағайындалып тұтынушыдан төленеді. Бұл салық, әрқашанда тауар бағасының өсуімен бірге өсіп отырады, сөйтіп бюджеттің тұрақты, әрі тиімді қаражат көзі болып табылады.

Акциз салығын бұл салық түрін төлемейтін шаруашылық субъект салықтық есеп саясатында көрсетпейді, ал акциз салығын төлеуші салық резиденттері аталмыш салық түрін салықтық есеп саясатына ендіріп, салықты есепке алу және төлеу тәртібін ашып көрсетеді.

7.2 Акцизді төлеуші салық резиденттері және акцизделетін тауарлар түрлері

Акциздер – бағаға қосылатын және сатып алушы төлейтін тауарларға салынатын салық болып табылады.

2020 жылдың 1-қазанындағы өзгерістер мен толықтырулар енігізілген «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес акциз салығын төлеушілер болып келесілер табылады:

Қазақстан Республикасының аумағында акцизделетін тауарлар шығаратын шаруашылық субъектілер;

акцизделетін тауарларды Қазақстан Республикасының аумағына импорттайтын шаруашылық субъектілер;

Қазақстан Республикасының аумағында бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынын көтерме, бөлшек саудада өткізуді жүзеге асыратын субъектілер;

Кодекстің 462-бабы бірінші бөлігінің 5) – 7) тармақшаларында көрсетілген және олар бойынша акциз Қазақстан Республикасының аумағында Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес бұрын төленбеген, Қазақстан Республикасының аумағында тәркіленген, иесіз, мұрагерлік құқығы бойынша мемлекетке өткен және мемлекет меншігіне өтеусіз берілген акцизделетін тауарларды өткізуді жүзеге асыратын;

Кодекстің 462-бабында көрсетілген және олар бойынша акциз Қазақстан Республикасының аумағында Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес бұрын төленбеген, акцизделетін тауарлардың мүліктік массасын өткізуді жүзеге асыратын;

Кодекстің 462-бабы бірінші бөлігінің 6) тармақшасында көзделген акцизделетін тауарларды жинауды (жинақтауды) жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалар акциз төлеушілер болып табылады.

Осы аталғандармен қатар, резидент емес заңды тұлғалар мен олардың құрылымдық бөлімшелері де акциз төлеушілер болып табылады.

Салық кодексіне сәйкес бензинді, дизель отынын, шикі мұнай мен газ конденсатын тәркілеген, иесіз, мұрагерлік құқығы бойынша мемлекетке өткен және Қазақстан Республикасының аумағында мемлекет меншігіне өтеусіз берілген акцизделетін тауарларды өткізуді жүзеге асыратын уәкілетті мемлекеттік органдар акциздерді төлеушілер болып табылмайды.

Жалпы, акцизделетін тауарлардың саны мен көлемі жыл өткен сайын ықшамдалып келеді.

Талдап көрсек, 1995 жылы 24 сәуірдегі «Салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығына сәйкес акцизделетін тауарлардың тізбесінде 21 түрлі құндылықтар орын алады.

2020 жылдың 1-қазанындағы өзгерістер мен толықтырулар енігізілген «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес акцизделетін тауарлар болып келесілер табылады:

спирттің барлық түрлері;

алкоголь өнімі;

темекі бұйымдары;

қыздырылатын темекісі бар өнімдер, электрондық сигареттерде пайдалануға арналған құрамында никотині бар сұйықтық;

бензин (авиациялық бензинді қоспағанда), дизель отыны;

шағын автобустарды, автобустар мен троллейбустарды қоспағанда, қозғалтқышының көлемі 3000 текше сантиметрден асатын, 10 және одан да көп адам тасымалдауға арналған моторлы көлік құралдары;

қозғалтқышының көлемі 3000 текше сантиметрден асатын, адамдар тасымалдауға арналған жеңіл автомобильдер және өзге де моторлы көлік құралдары (арнайы мүгедектерге арналған қолмен басқарылатын немесе қолмен басқару адаптері бар автомобильдерден басқа);

қозғалтқышының көлемі 3000 текше сантиметрден асатын, жүкке арналған платформасы және жүк бөлігінен қатты стационарлық қабырғамен бөлінген жүргізуші кабинасы бар жеңіл автомобиль шассиіндегі моторлы көлік құралдары (арнайы мүгедектерге арналған қолмен басқарылатын немесе қолмен басқару адаптері бар автомобильдерден басқа);

шикі мұнай, газ конденсаты;

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес дәрілік зат ретінде тіркелген, құрамында спиртті бар медициналық мақсаттағы өнім.

Сауда қызметін реттеу саласындағы уәкілетті орган шығарылған елі бойынша акциздер салуға жатқызылатын импортталатын тауарлардың қосымша тізбесін Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындаған тәртіппен айқындайды.

Осы баптың екінші бөлігіне сәйкес айқындалған импортталатын тауарлардың қосымша тізбесінде көрсетілген тауарларға акциздердің мөлшерлемелерін сауда қызметін реттеу саласындағы уәкілетті органның ұсыныстары негізінде Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейді.

Акциздердің мөлшерлемелері заттай түрдегі өлшем бірлігіне абсолюттік сомада белгіленеді.

Алкоголь өніміне акциздердің мөлшерлемелері осы баптың 1-тармағына сәйкес не оның құрамындағы сусыз (жүз пайыздық) спирттің көлемдік үлесіне қарай бекітіледі.

Спирттің барлық түріне және шарап материалына акциз мөлшерлемелері спиртті және шарап материалын одан әрі пайдалану мақсаттарына қарай сараланады.

Акциз сомаларын есептеу келескелес мөлшерлемелер жүргізіледі.

Құрылымдық бөлімшелері бар акциз төлеушілер құрылымдық бөлімшелерді олардың орналасқан жері бойынша салық органдарында тіркеу есебіне қоюға және өзінің құрылымдық бөлімшелерін тіркеу есебіне қойғаны туралы өзі тіркелген жері бойынша салық органына хабарлауға міндетті.

Құрылымдық бөлімше үшін төленуге тиіс акциз сомасы әр құрылымдық бөлімше бойынша жасалған құрылымдық бөлімше жөніндегі акциз есебі негізінде анықталады. Акциз есебін құрылымдық бөлімшелер бойынша жасаған кезде акциз салынған және салық кезеңі ішінде құрылымдық бөлімшелер жүргізген операциялар ескеріледі.

Акциз төлеушілер құрылымдық бөлімшелері үшін төлеуге тиіс акциз сомалары бойынша есепті құрылымдық бөлімшенің тіркелген жері бойынша салық органына төменде белгіленген мерзімдерде табыс етуге міндетті.

Ағымдағы төлемдерді қоса алғанда, құрылымдық бөлімшелер үшін акциз төлеуді акциз төлеуші заңды тұлға тікелей өзінің есеп шотынан төлейді немесе ол құрылымдық бөлімшеге жүктеледі.

Осы белгіленген тәртіп спирт және алкоголь өнімдері бойынша акцизделетін тауарларды өндіруді және оларды құюды және де бензинді (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынын көтерме, бөлшек саудада өткізуді жүзеге асыратын болса өзі тіркелген орнынан тыс жерде жүзеге асыратын жеке кәсіпкер акциз төлеген жағдайда да қолданылады. Жеке кәсіпкер, ағымдағы төлемдерді қоса алғанда, акциз төлеуді өзі қызметін жүзеге асыратын жері бойынша жүргізеді.

Акцизге қатысты күнтізбелік ай – салық кезеңі болып табылады.

Әрбір салық кезеңі аяқталған соң, акциз төлеушілер өзінің орналасқан жері бойынша салық органдарына акциз жөніндегі декларацияны есепті салық кезеңінен кейінгі екінші айдың 15-нен кешіктірмей табыс етуге міндетті. Сонымен қатар, акциз төлеушілер декларациямен бірге акциз бойынша есеп-қисапты да табыс етеді.

Акциз төлеушілер акциз жөніндегі декларацияны акциз бойынша салық есептілігін жасау ережесіне сәйкес жасайды.

Ал, Акциз бойынша салық есептілігін жасау ережесі «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасының Кодексіне (Салық кодексі) сәйкес әзірленеді және салық төлеушілердің құрылымдық бөлімшелері, салық салуға байланысты объектілері үшін акциз сомаларын есептеуге арналған Акциз бойынша салық есептілігін (декларация) жасау тәртібін айқындайды.

Акциз бойынша декларацияны акциз төлеушілер Салық кодексінің 39-тарауына және «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасының Кодексіне (Салық кодексі) қолданысқа енгізу туралы Қазақстан Республикасы Заңының 21-бабына сәйкес толтырады.

Орналасқан орны бойынша салық органында тіркелген салық салуға байланысты объектісі бар акциз төлеуші Акциз бойынша декларацияны Құрылымдық бөлімшелер немесе салық салуға байланысты объектілер үшін есепті қоса бермей-ақ табыс етеді.

Кесте 7.1 – Акциз сомаларын есептеу үшін қолданылатын мөлшерлемелер

P/c №	ЕАЭО СЭҚ ТН коды	Акцизделетін тауарлардың түрлері	Акциздердің мөлшерлемелері (өлшем бірлігі үшін теңгемен)
1	2	3	4
1	2207-ден	80 көлемдік пайыз немесе одан жоғары спирт концентрациясы бар денатуратталмаған этил спирті (алкоголь өнімін, емдік және фармацевтикалық препараттарды өндіру үшін өткізілетін немесе пайдаланылатын, белгіленген квоталар шегінде мемлекеттік медициналық мекемелерге берілетін денатуратталмаған этил спиртінен басқа), этил спирті және кез келген концентрациядағы денатуратталған өзге де спирттер (ішкі нарықта тұтыну үшін денатуратталған отындық этил спиртінен (этанолдан) басқа (түссіз емес, боялған))	600 теңге/литр
2	2207-ден	Денатуратталған отындық этил спирті (этанол) (түссіз емес, ішкі нарықта тұтыну үшін боялған)	1,0 теңге/литр
3	2208-ден	Денатуратталмаған этил спирті, спирт тұнбалары және 80 көлемдік пайыздан төмен спирт концентрациясы бар өзге де спиртті ішімдіктер (алкоголь өнімін, емдік және фармацевтикалық препараттарды өндіру үшін өткізілетін немесе пайдаланылатын, белгіленген квоталар шегінде мемлекеттік медициналық мекемелерге берілетін денатуратталмаған этил спиртінен басқа)	750 теңге/литр 100% спирт
4	2207-ден	Алкоголь өнімін өндіру үшін өткізілетін немесе пайдаланылатын 80 көлемдік пайыз немесе одан жоғары спирт концентрациясы бар денатуратталмаған этил спирті	0 теңге/литр
5	2208-ден	Денатуратталмаған этил спирті, алкоголь өнімін өндіру үшін өткізілетін немесе пайдаланылатын, спирт тұнбалары және 80 көлемдік пайыздан төмен спирт концентрациясы бар өзге де спиртті ішімдіктер	75 теңге/литр 100% спирт
6	3003, 3004-ден	Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес дәрілік зат ретінде тіркелген, құрамында спирті бар медициналық мақсаттағы өнім	500 теңге/литр 100% спирт
7	2208	Алкоголь өнімі (коньяктан, брендиден, шараптан, шарап материалынан, сырадан және сыра сусынынан басқа)	2550 теңге/литр 100 % спирт
8	2208	Коньяк, бренди	250 теңге/литр 100% спирт
9	2204, 2205, 2206 00	Шараптар	35 теңге/литр
10	2204, 2205, 2206 00-ден	Шарап материалы (этил спирті мен алкоголь өнімін өндіру үшін өткізілетіннен немесе пайдаланылатыннан басқа)	170 теңге/литр

10.1 Кестенің жалғасы			
1	2	3	4
11	2204, 2205, 2206 00-ден	Этил спирті мен алкоголь өнімін өндіру үшін өткізілетін немесе пайдаланылатын шарап материалы	0 теңге/литр
12	2203 00	Сыра және сыра сусыны	57 теңге/литр
13	2202 90 100 1	Құрамындағы этил спиртінің көлемі 0,5 пайыздан аспайтын сыра	0 теңге/литр
14	2402- ден	Фильтрлі сигареттер	9 900 теңге/ 1000 дана
15	2402- ден	Фильтрсіз сигареттер, папиростар	9 900 теңге/ 1000 дана
16	2402- ден	Сигариллалар	6 225 теңге/ 1 000 дана
17	2402- ден	Сигаралар	750 теңге/дана
18	2403- тен	Құрамында никотині бар фармацевтикалық өнімді қоспағанда, тұтыну ыдысына қапталған және түпкілікті тұтынуға арналған түтік, шегетін, шайнайтын, соратын, иіскейтін, қорқорлы және өзге де темекі	7345 теңге/ килограмм
19	2709 00-ден	Шикі мұнай, газ конденсаты	0 теңге/тонна
20	8702- ден	Микроавтобустарды, автобустар мен троллейбустарды қоспағанда, 10 және одан көп адамды тасымалдауға арналған, қозғалтқышының көлемі 3000 текше см.-ден асатын моторлы көлік құралдары	100 теңге/текше см
	8703- тен	Қозғалтқышының көлемі 3000 текше см.-ден асатын, негізінен адамдарды тасымалдауға арналған жеңіл автомобильдер және өзге де моторлы көлік құралдары (арнайы мүгедектерге арналған, қолмен басқарылатын немесе қолмен басқару адаптері бар автомобильдерден басқа)	
	8704- тен	Қозғалтқышының көлемі 3000 текше см.-ден асатын, жүкке арналған платформасы және жүк бөлігінен қатты стационарлық қабырғамен бөлінген жүргізуші кабинасы бар жеңіл автомобиль шассиіндегі моторлы көлік құралдары (арнайы мүгедектерге арналған, қолмен басқарылатын немесе қолмен басқару адаптері бар автомобильдерден басқа)	
21	2403	Қыздырылатын темекісі бар бұйымдар (қыздырылатын темекі таяқшасы, темекісі бар қыздырылатын капсула және өзгелер)	7345 теңге/1 кг темекі қоспасы
22	3824	Электрондық сигареттерде пайдалануға арналған картриждердегі, резервуарлардағы және басқа да контейнерлердегі құрамында никотин бар сұйықтық	5 теңге/ сұйықтық миллилитрі

Акциз салығын есептеу үлгісі ретінде кәсіпорынның салықтық есеп саясатында келесі мысал келтіруге болады.

Мысал:

Шаруашылық кәсіпорын лицензисына сәйкес келесі акциздік тауарлар өндіріді деләк:

Арақ «Экстра» - 1000 литор (қуаттылығы 40%);
 Арақ «Столичная» - 3000 литр қуаттылығы 40%);
 Арақ «Тальяка» - 5000 литр (қуаттылығы 40%);
 «Талас» шарабы – 10000 литр.
 «Қызыл құм» шарабы – 20000 литр.
 «Барбастау» шарабы – 30000 литр.

Осы мәліметтер негізінде және төменде қосымша берілітін мәліметтерді қолданып аталмыш кәсіпорын неше теңге акциз салығын төлеу керек екенін есептеп көрейік.

Есептеу барысында Қазақстан Республикасының Салық кодексінде алкогольі бар ішімдіктер бойынша келесі акциз мөлшерлері белгіленген ескереміз:

алкоголь өнімі (коньяктан, брендиден, шараптан, шарап материалынан, сырадан және сыра сусынынан басқа) бойынша, (ЕАЭО СЭҚ ТН коды 2208) – акциз мөлшерлемесі 2550 теңге/литр 100 % спиртке есептегенде;

шараптар бойынша, (ЕАЭО СЭҚ ТН коды 2204, 2205, 2206) – акциз мөлшерлемесі 35 теңге/литр.

Кесте 7.2 – Кәсіпорынның салықтық есеп саясатында акциз салығы бойынша есептеу тәртібін көрсететін үлгі

№ р/с	Акциз өнімінің атауы	Өндірілген өнімнің көлемі	Өнімнің көрсеткіштері	Өнімнің көлімін салық мүддесіне сай өзгерту	Акциз ставкалары	Есептеу тәртібі	Акциз салығы, теңге
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Арақ «Экстра» -	1000 литор	қуаттылығы 40%	400 литр 100%	2550 теңге/литр 100 % спиртке	= 2550 * 400 =	1020000
2	Арақ «Столичная»	3000 литр	қуаттылығы 40%	1200 литр 100% спирт	2550 теңге/литр 100 % спиртке	= 2550 * 1200 =	3060000
3	Арақ «Тальяка» -	5000 литр	қуаттылығы 40%	2000 литр 100% спирт	2550 теңге/литр 100 % спиртке	= 2550 * 2000 =	5100000
4	«Талас» шарабы	10 000 литр.	X	X	35 теңге/литр.	= 35*10000	350000
5	«Қызыл құм» шарабы	20 000 литр.	X	X	35 теңге/литр.	= 35*20000	700000
6	«Барбастау» шарабы	30 000 литр.	X	X	35 теңге/литр.	= 35*30001	1050000
	Барлығы	X	X	X	X	X	11280000

Салықтық есеп саясатында акциз өнімін өндіру барысында орын алатын бухгалтерлік операцияларда көрсетілуі қажет.

Кестеде көрсетілген өнім түрлерін шығару үшін кәсіпорын негізгі өндірісі бойынша келесі шығын тобын көрсетті делік:

арақ шарап зауыты бойынша босатылған шикізат пен материалдар;
 арақ шарап зауыты бойынша есептелген еңбек ақы сомасы;
 арақ шарап зауыты бойынша есептелген міндетті әлеуметтік аударымдар;
 арақ шарап зауыты бойынша есептелген әлеуметтік салық сомасы;

арақ шарап зауыты бойынша негізгі құралдарға есептелген тозупұл сомасы жазылды;

арақ шарап зауыты бойынша материалдық емес активтерге есептелген тозупұл сомасы жазылды.

Кесте 7.3 – Акциз салығы бойынша салықтық есеп саясатында орын алатын операциялар

№ р/р	Операция мазмұны	Сома, мың теңге	Дт	Кт
1	2	3	4	
1	Арақ шарап зауыты бойынша босатылған шикізат пен материалдар	20 000	8110	1310
2	Арақ шарап зауыты бойынша есептелген еңбек ақы сомасы	2 000	8110	3550
3	Арақ шарап зауыты бойынша есептелген міндетті әлеуметтік аударымдар	70	8110	3210
4	Арақ шарап зауыты бойынша есептелген әлеуметтік салық сомасы	120	8110	3150
5	Арақ шарап зауыты бойынша негізгі құралдарға есептелген тозупұл сомасы жазылды;	210	8110	2420
6	Арақ шарап зауыты бойынша материалдық емес активтерге есептелген тозупұл сомасы жазылды	100	8110	2740
7	Арақ шарап шығаратын зауыттан дайын өнім алынды	22 500	1320	8110
8	Арақ шарап өнімдері бойынша акциз салығы есептеліп жазылды	11 280	1320	3140
9	Акциз салығы есеп айырысу шотынан бюджетке аударылды	11280	3140	1030

Салықтық есеп саясатында мысал ретінде келтірілген арақ шарап зауытында акциз өнімінің өндірістік өзіндік құны 22 500 мың. теңге құрады, акциз салығы 11 280 мың. теңге.

Соныменғ өндірілген акциз өнімінің жалпы жалпы құны 33780 мың. теңге болады.

Өзін өзі тексеру тапсырмалары

1. Акциз салығының мәнін түсіндіріңіз.
2. Акциз салығы бойынша салық төлеушінің тапсыратын декларация үлгісіне сипаттама беріңіз.
3. Акцизделетін тауарлардың түрлеріне не жатады?
4. Акциз салығын төлеуші субъектілерге сипаттама беріңіз.
5. Акциз салығы бойынша есептілік кезең мерзімін көрсетіңіз.
6. Акциз салығы бойынша қолданылатын салық мөлшерлемерлеріне сипаттама беріңіз.
7. Акциз салығы бойынша оны төлейтін мерзімді көрсетіңіз.
8. Сыра және сыра сусындары үшін акциз салығын қалай есептейді?
9. Коньяк, бренди сусындары бойынша акциз салығын қалай есептейді?
10. Фильтрлі және фильтрсіз сигареттер бойынша акциз салығын қалай есептейді?

VIII ТАРАУ. КӨЛІК ҚҰРАЛДАРЫ САЛЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫ САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА КӨРСЕТУ ТӘРТІБІ

8.1 Көлік құралдары салығын есептеу ережелері, салықтық мөлшерлемелер

Көлік құралдарына салынатын салық – мемлекет пен көлік құралдары арасындағы экономикалық қатынасты реттейтін салық. Көлік құралдарын иелері көлік құралдарын иемдену барысында республиканың автокөлік жолдарын пайдаланады. Ал осы автокөлік жолдарын қаржыландыру мемлекеттік бюджеттен жүзеге асырылады. Сондықтан да көлік салығының экономикалық мәні зор.

Көлік құралдарына салынатын салық тікелей нақты салық болып табылады. Көлік салығын есептеу тәртібі, қолданылатын салықтық мөлшемелер ҚР Салық кодексінің 13 бөлімінде айқын көрсетілген.

Салық салу объектілері болып аталмыш мүлік түрі бар заңды және жеке тұлғалар болып есептеледі. Заңды тұлға өз шешімімен өзінің құрылымында немесе құрылым бөлімшесінде Қазақстан Республикасының көлік туралы заңнамасына сәйкес осындай нысана тіркелген болса, ол салық төлеуші болып белгіленеді.

Сонымен, көлік құралдарына салынатын салық – мемлекет пен көлік құралдары арасындағы экономикалық қатынасты реттейтін салық. Көлік құралдарын иелері көлік құралдарын иемдену барысында республиканың автокөлік жолдарын пайдаланады. Ал осы автокөлік жолдарын қаржыландыру мемлекеттік бюджеттен жүзеге асырылады. Сондықтан да көлік салығының экономикалық мәні зор.

Көлік құралдарына салынатын салық тікелей нақты салық болып табылады.

Көлік салығы объектілеріне келесі оның түрлері енбейді:

- 1) 40 тонна және одан жоғары жүк көтеретін карьерлік автосамосвалдар;
- 2) мамандандырылған медициналық көлік құралдары;
- 3) Қазақстан Республикасының халықаралық кеме тізілімінде тіркелген теңіз кемелері;
- 4) мүлік салығын салу объектісі болып табылатын арнайы автомобильдер.

Салық кодексінің 13 бөліміндегі 58 тарауында көлік салығы бойынша қолданылатын мөлшерлемелер бірінші кеседі келтірілген.

Салық төлеушілер салық салу объектілерін, әрбір көлік құралы бойынша салық ставкасын және түзету коэффициенттерін негізге ала отырып, салық кезеңі үшін салық сомасын дербес есептейді.

Көлік құралы меншік құқығында, шаруашылық жүргізу құқығында немесе оралымды басқару құқығында салық кезеңінен аз уақыт болған жағдайда салық сомасы көлік құралы меншік құқығында, шаруашылық жүргізу құқығында немесе оралымды басқару құқығында болған кезең үшін салықтың жылдық сомасын 12-ге бөліп, оны көлік құралы меншік құқығында, шаруашылық жүргізу құқығында немесе оралымды басқару құқығында іс жүзінде болғандардың санына көбейту арқылы есептеледі. Қазақстан Республикасында 2013 жылғы 31 желтоқсаннан кейін шығарылған (жасалған немесе құрастырылған) немесе Қазақстан Республикасының аумағына 2013 жылғы 31 желтоқсаннан кейін әкелінген, қозғалтқышының көлемі 3000 текше сантиметрден асатын жеңіл автомобильдер үшін салықты есептеу айлық есептік көрсеткіштермен белгіленген келесі мөлшерлемелер бойынша жүргізіледі.

Салықты есептеу үшін республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және тиісті қаржы жылының 1 қаңтарына қолданыста болатын айлық есептік көрсеткіш қолданылады.

Пайдаланылу мерзіміне қарай ұшу аппараттарына салықтық мөлшерлемелерге мынадай түзету коэффициенттері қолданылады:

1999 жылғы 1 сәуірден кейін Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлерде сатып алынған ұшу аппараттарына:

пайдаланылу мерзімі 5 жылдан жоғары 15 жылға дейін қоса алғанда – 2,0;

Кесте 8.1 – Салықтық есеп саясатында бейнеленетін көлік құралдары салығы бойынша салықтық мөлшерлемелер

Р/с №	Салық салу объектісі	Салықтық мөлшерлеме (АЕК)
1	2	3
1	Қозғалтқышының көлемі бойынша мынадай сараланған жеңіл автомобильдер (текше см.):	
	1 100-ге дейін қоса алғанда	1
	1 100-ден жоғары 1 500-ге дейін қоса алғанда	2
	1 500-ден жоғары 2 000-ға дейін қоса алғанда	3
	2 000-нан жоғары 2 500-ға дейін қоса алғанда	6
	2 500-ден жоғары 3000-ға дейін қоса алғанда	9
	3 000-нан жоғары 4 000-ға дейін қоса алғанда	15
	4 000-нан жоғары	117
2	Жүк көтергіштігі бойынша мынадай сараланған жүк, арнайы автомобильдер (тіркемелерді есептегенде):	
	1 тоннаға дейін қоса алғанда	3
	1 тоннадан жоғары 1,5 тоннаға дейін қоса алғанда	5
	1,5 тоннадан жоғары 5 тоннаға дейін қоса алғанда	7
	5 тоннадан жоғары	9
3	Тракторлар, өздігінен жүретін ауыл шаруашылығы, мелиоративтік және жол-құрылыс машиналары мен механизмдер, жүріп өту мүмкіндігі жоғары арнайы машиналар және жалпыға ортақ пайдаланылатын автомобиль жолдарында жүруге арналмаған басқа да автокөлік құралдары	3
4	Отыратын орындардың саны бойынша мынадай сараланған автобустар:	
	отыратын 12 орынға дейін қоса алғанда	9
	отыратын 12-ден жоғары 25 орынға дейін қоса алғанда	14
	отыратын 25 орыннан жоғары	20
5	Қозғалтқышының қуаты бойынша мынадай сараланған мотоциклдер, мотороллерлер, мотопаналар, шағын кемелер:	
	55 кВт-ға (75 ат күшіне) дейін қоса алғанда	1
	55 кВт-дан (75 ат күшінен) асатын	10
6	Қозғалтқышының қуаты бойынша мынадай сараланған катерлер, кемелер, буксирлер, баржалар, яхталар (ат күшімен);	
	160-қа дейін қоса алғанда	6
	160-тан жоғары 500-ге дейін қоса алғанда	18
	500-ден жоғары 1 000-ға дейін қоса алғанда	32
	1000-нан жоғары	55
7	Ұшу аппараттары	қуаттың әрбір киловаттынан айлық есептік көрсеткіштің 4 пайызы

8.1 Кестенің жалғасы		
1	2	3
8	Мыналар: кез келген санаттағы поездарды магистральдық жолдармен жүргізу үшін; магистральдық, станциялық және тар және (немесе) кең табанды кірме жолдарда маневр жұмыстарын жүргізу үшін; өнеркәсіптік теміржол көлігі жолдары мен магистральдық және станциялық жолдарға шықпайтын жолдарда пайдаланылатын теміржолдың жылжымалы тартқыш құрамы	көлік құралының жалпы қуатының әрбір киловатынан айлық есептік көрсеткіштің 1 пайызы
	Тар және кең табанды магистральдық және станциялық жолдармен жолаушылар тасымалдауды ұйымдастыру үшін пайдаланылатын моторлы-вагонды жылжымалы құрам, сондай-ақ қалалық рельстік көліктің көлік құралдары	көлік құралының жалпы қуатының әрбір киловатынан айлық есептік көрсеткіштің 1 пайызы

пайдаланылу мерзімі 15 жылдан жоғары – 3,0.

Көлік құралының пайдаланылу мерзімі көлік құралының паспортында (әуе кемесін ұшуда пайдалану жөніндегі нұсқамада) көрсетілген шығарылған жылы негізге алына отырып есептеледі.

Жүк және арнайы автомобильдер бойынша салықты есептеу үшін көлік құралын пайдалану жөніндегі нұсқаулықта және (немесе) нұсқамада көрсетілген көлік құралының жүк көтергіштігінің көрсеткіші пайдаланылады. Егер көлік құралын пайдалану жөніндегі нұсқаулықта (нұсқамада) жүк көтергіштігінің көрсеткіші көрсетілмесе, ол көлік құралының

Кесте 8.2 - Қазақстан Республикасында 2013 жылғы 31 желтоқсаннан кейін шығарылған немесе сатып алынған 3000 текше сантиметрден асатын жеңіл автомобильдер үшін арыналған салықтық мөлшерлемелер

Р/с №	Салық салу объектісі	Салықтық мөлшерлеме (АЕК)
1	2	3
1	Қозғалтқышының көлемі мынадай сараланған жеңіл автомобильдер (текше см):	
	3 000-нан жоғары 3 200-ді қоса алғанда	35
	3 200-ден жоғары 3 500-ді қоса алғанда	46
	3 500-ден жоғары 4 000-ды қоса алғанда	66
	4 000-нан жоғары 5 000-ды қоса алғанда	130
	5 000-нан жоғары	200

рұқсат етілген ең жоғарғы массасы мен көлік құралының жүктемесіз массасы (жабдықталған көлік құралының массасы) арасындағы айырма ретінде есептеледі.

Салық төлеуші Кодекстің 492-бабына сәйкес салық салу объектісіне салықтық мөлшерлемелерді қолдану арқылы салықтық кезең үшін салық сомасын өз бетінше есептейді.

Ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілер үшін арнаулы салық режимін қолданатын салық төлеушілер көлік құралы салығын есептеуді осы Кодекстің 490-бабы 3-тармағының 1) тармақшасында көрсетілген көлік құралдарын қоспай, Кодекстің 78-тарауының ережелерін ескере отырып жүргізеді.

Көлік құралы салық кезеңінен аз уақыт меншік құқығында, шаруашылық жүргізу құқығында немесе жедел басқару құқығында болған жағдайда, салық сомасы көлік құралы осындай құқықта іс жүзінде болған кезең үшін жылдық салық сомасын он екіге бөлу және көлік құралы осындай құқықта іс жүзінде болған айлардың санына көбейту арқылы есептеледі.

Салықтық кезең ішінде меншік, шаруашылық жүргізу немесе жедел басқару құқығын басқаға берген кезде салық салу объектілеріне салық сомасы мынадай тәртіппен есептеледі:

1) беруші тарап үшін:

салық кезеңінің басында болған көлік құралдары бойынша салық сомасы салық кезеңінің басынан бастап көлік құралына меншік құқығы, шаруашылық жүргізу құқығы немесе жедел басқару құқығы берілген айдың 1-күніне дейінгі кезең үшін есептеледі;

салық кезеңінің ішінде беруші тарап сатып алған көлік құралдары бойынша салық сомасы көлік құралына меншік құқығы, шаруашылық жүргізу құқығы немесе жедел басқару құқығы алынған айдың 1-күнінен бастап осындай құқық басқаға берілген айдың 1-күніне дейінгі кезең үшін есептеледі;

2) алушы тарап үшін – салық сомасы көлік құралына меншік құқығы, шаруашылық жүргізу құқығы немесе жедел басқару құқығы алынған айдың 1-күнінен бастап салық кезеңінің соңына дейін немесе алушы тарап кейіннен осындай құқықты басқаға берген айдың 1-күніне дейінгі кезең үшін есептеледі.

Жеке тұлғалар сатып алу кезінде Қазақстан Республикасында есепте тұрмаған көлік құралын сатып алған кезде салық сомасын көлік құралына меншік құқығы туындаған айдың 1-күнінен бастап салық кезеңінің соңына дейінгі немесе меншік құқығы тоқтатылған айдың 1-күніне дейінгі кезең үшін есептейді.

Көлік құралдарын тіркеу саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган салық органдарына беретін көлік құралын айдап әкету (ұрлау) туралы қылмыстық іс қозғау фактісін (күнін) растайтын мәліметтер иелерінен айдап әкетілген және (немесе) ұрланған деп саналған көлік құралын іздестіру кезеңінде салық төлеуден босату үшін негіз болып табылады.

Бұл ретте мұндай салықты есептеу (есепке жазу) көлік құралын айдап әкету (ұрлау) туралы қылмыстық іс қозғалған күннен бастап тоқтатылады.

Салықты есептеу (есепке жазу) көлік құралдарын тіркеу саласындағы уәкілетті мемлекеттік органның салық органдарына берген мәліметтер негізінде көлік құралын айдап әкету (ұрлау) және оны қайтару туралы қылмыстық істі тоқтатқан күннен бастап бастап қайта басталады.

Занды тұлғалар салықтық кезеңнің басында меншік құқығында, шаруашылық жүргізу құқығында немесе жедел басқару құқығында болған көлік құралдары бойынша, сондай-ақ салықтық кезеңнің басынан бастап салықтық кезеңнің 1 шілдесіне дейінгі кезеңде мұндай құқықтар туындаған және (немесе) тоқтатылған көлік құралдары бойынша ағымдағы төлемдерді:

егер көлік құралдарына меншік құқығы, шаруашылық жүргізу құқығы немесе жедел басқару құқығы салықтық кезеңнің басынан бастап салықтық кезеңнің 1 шілдесіне дейінгі кезеңде туындаған және салықтық кезеңнің 1 шілдесіне дейін тоқтатылмаған жағдайда – осындай құқық туындаған айдың 1-күнінен бастап салықтық кезеңнің соңына дейінгі кезең үшін есептелген салық сомасы мөлшерінде;

егер салықтық кезеңнің басынан бастап салықтық кезеңнің 1 шілдесіне дейінгі кезеңде көлік құралдарына меншік құқығы, шаруашылық жүргізу құқығы немесе жедел басқару құқығы:

тоқтатылған жағдайда – салықтық кезеңнің басынан бастап осындай құқық тоқтатылған айдың 1-күніне дейінгі кезең үшін есептелген салық сомасы мөлшерінде;

туындаған және тоқтатылған жағдайда – көлік құралдарына меншік құқығы, шаруашылық жүргізу құқығы немесе жедел басқару құқығы туындаған айдың 1-күнінен бастап осындай құқық тоқтатылған айдың 1-күніне дейінгі кезең үшін есептелген салық сомасы мөлшерінде;

қалған жағдайларда – жылдық салық сомасы мөлшерінде есептейді. Бұл ретте салықтық кезеңнің 1 шілдесінен бастап салықтық кезеңнің соңына дейінгі кезеңде көлік құралдарына меншік құқығы, шаруашылық жүргізу құқығы немесе жедел басқару құқығы тоқтатылған жағдайда, декларацияда салықтық кезеңнің басынан бастап осындай құқық тоқтатылған айдың 1-күніне дейінгі кезең үшін есептелген салық сомасы көрсетіледі.

Заңды тұлғалар салықтық кезеңнің 1 шілдесінен бастап салықтық кезеңнің соңына дейінгі кезеңде меншік құқығы, шаруашылық жүргізу құқығы немесе жедел басқару құқығы туындаған көлік құралдары бойынша ағымдағы төлемдерді есептемейді және ағымдағы төлемдердің есеп-қисабын ұсынбайды. Бұл ретте декларацияда осы баптың 4-тармағының 2) тармақшасында айқындалған тәртіппен есептелген салық сомасы көрсетіледі.

Есепті салықтық кезең үшін жеке тұлғалардың көлік құралдары салығы бойынша есеп-қисаптар сальдосын айқындау мақсатында салық органдары көлік құралдарын есепке алуды және тіркеуді жүзеге асыратын уәкілетті органдар автоматтандырылған режимде ұсынатын мәліметтердің негізінде есепті салықтық кезеңнен кейінгі жылдың 1 наурызынан кешіктірмейтін мерзімде салық есептеуді жүргізеді.

8.2 Көлік құралдары бойынша салықтық есеп саясатында бейнеленетін салық есептемелері

Заңды тұлғалар ағымдағы төлемдер сомасын төлеуді салық салу объектілерінің тіркелген жері бойынша ағымдағы төлемдерді салық кезеңінің 5 шілдесінен кешіктірмей енгізу арқылы жүргізеді.

Көлік құралына меншік құқығын, шаруашылық жүргізу құқығын немесе жедел басқару құқығын салықтық кезеңнің 1 шілдесінен кейін алған жағдайда, заңды тұлғалар көрсетілген көлік құралы бойынша салық төлеуді салықтық кезең үшін декларацияны ұсыну мерзімі басталғаннан кейінгі күнтізбелік он күннен кешіктірмей жүргізеді.

Егер осы бапта өзгеше белгіленбесе, салықтық кезеңнің 31 желтоқсанынан кешіктірмейтін күн жеке тұлғалар үшін бюджетке салық төлеу мерзімі болып табылады.

Салық салу объектісі болып табылатын көлік құралына қатысты Қазақстан Республикасының жол жүрісі туралы заңнамасына сәйкес тіркеу әрекеттері жүзеге асырылған жағдайда, меншік құқығын беретін тұлға осындай объектіні иеленген іс жүзіндегі кезең үшін төленуге жататын салық сомасы осы Кодексте айқындалған тәртіппен көрсетілген әрекеттер жасалғанға дейін бюджетке енгізілуге тиіс.

Жеке тұлғалар салық төлеуді тұрғылықты жері бойынша жүргізеді.

Көлік құралының меншік иесі атынан иеліктен шығару құқығымен көлік құралын басқаруға арналған сенімхат негізінде сенім білдірілген болып табылатын жеке тұлғаның салықтық кезең үшін көлік құралдарына салық төлеуі көлік құралы меншік иесінің осы салық кезеңі үшін салық міндеттемесін орындауы болып табылады.

1 қаңтар мен 31 желтоқсан аралығындағы күнтізбелік жыл көлік құралдары салығын есептеу үшін салық кезеңі болып табылады.

Төлеуші – заңды тұлғалар көлік құралдары салығы бойынша ағымдағы төлемдердің есеп-қисабын – ағымдағы салық кезеңінің 5 шілдесінен кешіктірмей, сондай-ақ декларацияны есепті жылдан кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірмей салық салу объектілерінің тіркелген жері бойынша салық органдарына ұсынады.

Бірыңғай жер салығын төлеу негізінде арнаулы салық режимін қолданатын салық төлеушілер көлік құралдары салығы бойынша салықтық есептілікті бірыңғай жер салығы бойынша декларацияға тиісті қосымша түрінде ұсынады.

Кесте 8.3 – Кәсіпорынның салықтық есеп саясатында көлік құралдары салығы бойынша есептеу тәртібін көрсететін үлгі

№ р/с	Салық салу нысаны	Мотор сыйымдылығы, текше см	Салықтық мөлшерлеме, АЕК	АЕК, қаңтар 2020	Есептеу тәртібі	Көлік құралдары салығы, теңге
1	2	3	4	5	6	8
1	Audi 100 avant	1800	3	2651	= 3*2651=	7 953
2	Toyota Camry (xv70)	2000	6	2651	= 6*2651=	15 906
3	Toyota land Cruiser Prado J150	2700	9	2651	= 9*2651=	23 859
4	Mercedes Benz G class(w463)	3000	15	2651	= 15*2651=	39 765
5	Lamborghini Aventador 2011	6500	117	2651	= 1173*2651=	310 167
	Барлығы	X	X	X	X	397 650

Көлік құралдары салығы – 700.02-нысанын жасау барысында Салық кодексінің 13-бөлімінде жазылған тәртіптерді қатаң сақтау қажет.

Шаруашылық субъект көлік салығын есептеу ережесін салықтық есеп саясатында көрсету барысында мысал келтіреді.

Кесте 8.4 – Акциз салығы бойынша салықтық есеп саясатында орын алатын операциялар

№ р/р	Операция мазмұны	Сома, мың теңге	Дт	Кт
1				
1	Audi 100 avant автокөлігі жабдықтаушыдан қабылданды	1 500	2410	3310
2	Toyota Camry (xv70) автокөлігі жабдықтаушыдан қабылданды	10 000	2410	3310
3	Toyota land Cruiser Prado J150 автокөлігі жабдықтаушыдан қабылданды	17 000	2410	3310
4	Mercedes Benz G class(w463) автокөлігі жабдықтаушыдан қабылданды	35 000	2410	3310
5	Lamborghini Aventador 2011 автокөлігі жабдықтаушыдан қабылданды	100 000	2410	3310
6	Сатып алынған жеңіл көліктер бойынша көлік салығы есептелді	398	7210	3170
7	Көлік құралдары салығы ағымдағы есеп шоттан төленді	398	3170	1030

Мысал:

«ААА» ЖШС-ік 2020 жылдың қаңтар айында келесі жеңіл автокөліктерін сатып алды деләк:

Audi 100 avant, жеңіл автокөлігі, мотор сыймдылығы, 1800 текше см, сатыа алу құны 1,5 млн.теңге;

Toyota Camry (xv70) жеңіл автокөлігі, мотор сыймдылығы, 2000 текше см, сатып алу құны 10,0 млн. теңге;

Toyota land Cruiser Prado J150 жеңіл автокөлігі, мотор сыймдылығы, 2700 текше см, сатып алу құны 17,0 млн. теңге;

Mercedes Benz G class(w463) жеңіл автокөлігі, мотор сыймдылығы, 3000 текше см, құны 35,0 млн. теңге;

Lamborghini Aventador 2011, жеңіл автокөлігі мотор сыймдылығы, 6500 текше см, сатып алу құны 100,0 млн. теңге;
Салықтық есеп саясатын дайындау барысында шаруашылық субъект бойынша көлік құралдары салығына қатысты операциялар тізімі де көрсетіледі, көлік бойынша ақпарат көздері ашылады.

Өзін өзі бақылау сұрақтары

1. Көлік салығының мәнін түсіндіріңіз.
2. Көлік салығы бойынша салық төлеушінің тапсыратын декларация үлгісіне сипаттама беріңіз.
3. Көлік салығы не көлік түрлері бойынша төленбейді?
4. Көлік салығын төлеуші субъектілерге сипаттама беріңіз.
5. Көлік салығы бойынша есептілік кезең мерзімін көрсетіңіз.
6. Көлік салығы бойынша оны төлейтін мерзімді көрсетіңіз.
7. Көлік салығы бойынша қолданылатын салықтық мөлшерлемелерге сипаттама беріңіз.
8. Көлік салығы мөлшерлемесі көліктің зауыттан шыққан уақытына байланысты ма?
9. Көлік салығын есептеу барысында оның сомасын есептеу үшін не құжаттар қолданылады?
10. Көлік салығын есепке алу үшін типтік шоттар шоттар жоспарынан қай шот қолданылады? Осы шотқа сипаттама беріңіз.

ІХ ТАРАУ. ЖЕР САЛЫҒЫ ЕСЕБІН САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАИЫНДА КӨРСЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

9.1 Жер салығының құрылу ерекшеліктері

ҚР-ның Жер кодексінің 14-ші бөлімнің бабтарына сәйкес Қазақстанда жерді иелену және жерді пайдалануға ақы төленеді; жер үшін ақы жер учаскесінің сапасына, орналасуына және сумен қамтамасыз етуіне байланысты анықталатын жер салығы нысанында алынады.

Жер салығы – меншікке салынатын салықтардың ішіндегі ең негізгі, ауқымды, маңызы жағынан ерекшесі. Жер салығы жер иеленушілер мен жер пайдаланушылар төлейтін тікелей, оның ішінде нақты салықтардың қатарына жатады. Ол жергілікті бюджеттің бекітілген салықтарының бірі. Нарықтық экономикасы дамыған елдерде жер салығы көбінесе дербес салық ретінде қарастырылмайды, тек жер құны (баланстық құны) мүлікке салынатын салықтың жалпы сомасына енеді.

Жер салығы Қазақстанда 1992 жылы 1 қаңтарда енгізілді.

Оның **мақсаты** – экономикалық әдістермен жерді ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету және жерді сақтау, құнарлылығын арттыру, аумақтардың әлеуметтік-мәдени дамуы үшін қажетті шараларды жүзеге асыру үшін бюджетке түсетін табыстарды құрау.

Жер салығы жер учаскесінің орналасқан жері бойынша төленеді, салық сомасы жергілікті өкімет органдарының құзырында қалады, яғни жер салығының сомасы толығымен жергілікті бюджетке түсіп, жергілікті өкімет органдарының салықты жинауға мүдделілігі арттырылады. Жер салығының негізгі базалық ставкаларын республика үкіметі, ал нақты төлем мөлшерін жергілікті мәслихат өз билігі шеңберінде белгілейді.

Салық салу мақсатында Қазақстанның барлық жерлері, олардың арналған нысанасы мен тиесілілігіне қарай мынадай санаттарға:

ауыл шаруашылық мақсатындағы жерлерге;

елді мекен жерлеріне;

өнеркәсіп, көлік, байланыс, қорғаныс және өзге ауыл шаруашылығы емес мақсаттағы жерлерге;

ерекше қорғалатын табиғи аумақтар жерлеріне сауықтыру, қалпына келтіру, тарихи-мәдени мақсаттағы жерлерге;

орман қорының жерлеріне;

су қорының жерлеріне;

запастағы жерлерге бөлінеді.

Жердің мынадай сипаттары:

ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жерлері;

орман қорының жерлері;

су қорының жерлері;

босалқы жерлер *салық салуға жатпайды*.

жерге салық салу жердің бонитет балына байланысты.

Бонитет балы - топырақтың табиғи құнарлылығы мен сапасын бағалау, ол жер учаскесінің орналасқан жеріне, сумен қамтамасыз етілуіне, кірме жолдарға қолайлығына байланысты.

Жер салығын есептеуге негіз болып:

меншік құқығын, тұрақты жер пайдалану құқығын, өтеусіз уақытына жер пайдалану құқығын куәландыратын құжаттар;

жер ресурстарын басқару жөніндегі уәкілетті орган әр жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша берген жерлердің мемлекеттік сандық және сапалық есебінің деректері;

жер учаскесін иелену және пайдалану бойынша құқықты іс жүзінде жүзеге асырылуы табылады;

Жеке меншік және тұрақты пайдалануында немесе бастапқы өтеусіз уақытша жер пайдалану құқығындағы салық салу объектілері бар жеке және заңды тұлғалар *жер салығын төлеушілер* болып табылады.

Жер салығын төлеушілер қатарына *жатпайтындар*: бірыңғай жер салығын төлеушілер; мемлекеттік бюджет есебінен ғана қамтылатын ұйымдар; уәкілетті органның қылмыстық жазаларды атқару саласындағы түзеу мекемелерінің мемлекеттік кәсіпорындары; тұрғын үй қоры, соның ішінде оның жанындағы құрылыстар мен ғимараттар алып жатқан жер учаскелері, үй маңындағы жер учаскелері, сол сияқты жеке үй (қосалқы) шаруашылығын, бағбандық және саяжай құрылысы, о.і. құрылысқа арналған жерлерді қоса, гараж алып жатқан жер учаскелері бойынша – Ұлы Отан соғысына қатысушылар және соларға теңестірілген адамдар, мүгедектер, сондай-ақ бала кезінен мүгедектің ата-анасының біреуі; діни бірлестіктер;

Жоғарыдағы аталған салық төлеушілер пайдалануға немесе жалға берілген жер учаскелері бойынша салық төлеуден босатылмайды.

Жер салығының мөлшері жер иеленушілер мен жер пайдаланушылардың шаруашылық қызметінің нәтижелеріне байланысты болмайды.

Жер учаскесі *салық салу объектісі* болып табылады.

Жер салығы бойынша *салық салу объектісіне мыналар енбейді*:

елді мекендердің ортақ пайдалануындағы жер учаскелері;

ортақ пайдаланудағы мемлекеттік автомобиль жолдары желісі алып жатқан жер учаскелері;

ҚР Үкіметінің шешімі бойынша консервацияланған объектілер орналасқан жер учаскелері.

Жер салығын анықтау үшін жер учаскесінің алаңы *салық базасы* болып табылады.

9.2 Әртүрлі жер санаттары бойынша жер салығын есептеу ерекшеліктері

Жер салығы бойынша бірнеше мөлшер жүйесі қолданылады.

Осы мөлшерердің ауыл шаруашылығына арналғандары бірінші және екінші кестеде көрсетілген ал басқалары үшінші және төртінші кестелерде көрсетілген.

Жер салығын есептеу әрбір жер учаскесі бойынша жеке салық базасына тиісті салық ставкасын қолдану арқылы жүргізіледі. Жер салығы салық төлеушіге жер учаскесі берілген айдан кейінгі айдан бастап есептеледі.

Ортақ үлестік меншіктегі салық салу объектілері бойынша салық олардың осы жер учаскесіндегі үлесіне сәйкес есептеледі.

Заңды тұлғалар жер салығы сомаларын салық базасына тиісті салық ставкасын қолдану арқылы дербес есептейді. Заңды тұлғалар салық кезеңі ішінде жер салығы бойынша ағымдағы төлемдерді есептеуге және төлеуге міндетті. Ағымдағы төлемдерді ағымдағы жылдың 20 ақпанынан, 20 мамырынан, 20 тамызынан және 20 қарашасынан кешіктірілмейтін мерзімдерде төленуге тиіс.

Жыл ішінде жер салығын есептеу мен төлеу бойынша міндеттемелер туындаған кезде салық төлеушілер салық міндеттемелері туындаған күннен бастап 30 күн ішінде салық органдарына табыс етуге тиіс.

Жеке тұлғалар төлеуге жататын жер салығын есептеуді салық органдары тиісті салық ставкалары мен салық базасын негізге ала отырып, 1 тамыздан кешіктірмей жүргізіледі.

Жеке тұлғалар бюджетке жер салығын ағымдағы жылдың 1 қазанынан кешіктірмей төлейді.

Жер салығын есептеу мен төлеу үшін салық кезеңі болып күнтізбелік жыл табылады.

Кесте 9.1 - Далалық және қуаң далалық аймақтардың жеріне бонитет балдарына пропорционалды түрде жер салығының мынадай базалық салықтық мөлшерлемелері белгіленеді:

Р/с №	Салықтық есеп саясатында көрсетілетін жердің бонитет балл аралығы	Салықтық есеп саясатында көрсетілетін базалық салықтық мөлшерлеме (теңге)
1	02 балл – 10 балл аралығы	3,00 – 12,05 теңге аралығы
2	11 балл – 20 балл аралығы	14,45- 24,10 теңге аралығы
3	21 балл – 30 балл аралығы	26,55 -48,25 теңге аралығы
4	31 балл – 40 балл аралығы	72,35 – 120,60 теңге аралығы
5	41 балл – 50 балл аралығы	144,75 – 193,00 теңге аралығы
6	51 балл - 60 балл аралығы	217,10 – 265,35 теңге аралығы
7	61балл – 70 балл аралығы	289,5 – 410,10 теңге аралығы
8	71 – 80 балл аралығы	434,25 – 554,85 теңге аралығы
9	81 – 90 балл аралығы	579 – 723,75 теңге аралығы
10	91 – 100 балл аралығы	747,85 – 965,00 теңге аралығы
11	100-ден жоғары аралығы	1 013,3 теңге

Кесте 9.2 - Шөлейтті, шөлді және тау бөктеріндегі шөлді аймақтардың жеріне бонитет балдарына пропорционалды түрде жер салығының мынадай базалық салықтық мөлшерлемелер белгіленеді:

№ Р/с	Салықтық есеп саясатында көрсетілетін жердің бонитет балл аралығы	Салықтық есеп саясатында көрсетілетін базалық салықтық мөлшерлеме (теңге)
1	02 балл – 10 балл аралығы	3,00 – 4,80 теңге аралығы
2	11 балл – 20 балл аралығы	7,25 – 24,10 теңге аралығы
3	21 балл – 30 балл аралығы	26,55 – 48,25 теңге аралығы
4	31 балл – 40 балл аралығы	50,65 -72,35 теңге аралығы
5	41 балл – 50 балл аралығы	74,80 -96,50 теңге аралығы
6	51 балл - 60 балл аралығы	98,90 -120,60 теңге аралығы
7	61балл – 70 балл аралығы	123,05 – 150,35 теңге аралығы
8	71 – 80 балл аралығы	153,45 – 180,75 теңге аралығы
9	81 – 90 балл аралығы	183,55 – 210,85 теңге аралығы
10	91 – 100 балл аралығы	210,90 -250,90 теңге аралығы
11	100-ден жоғары аралығы	250,90 теңге аралығы

Салық төлеуші салық кезеңінде декларация табыс ету мерзімі басталғаннан кейін 10 күн мерзімнен кешіктірмей біржолата есеп айырысуды жүргізіп, жер салығын төлейді.

Жер салығын төлеушілер осы салық бойынша декларацияны есеп берілетін жылдан кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірмей салық салу объектілері орналасқан жерлері бойынша салық органдарына табыс етеді.

Жер салығы - 700.02-нысанын толтыру бойынша түсіндірме

Бұл қосымша Салық кодексінің 14-бөліміне сәйкес салық төлеушілердің жер салығын есептеуіне арналған. 700.02-нысаны салық кезеңі ішінде меншік, тұрақты жер пайдалану, бастапқы тегін уақытша жер пайдалану құқығындағы жер учаскелері үшін жасалады.

Салық төлеушілер аудандық маңызы бар қалаларда, кенттерде, ауылдарда, ауылдық округтерде орналасқан елді мекендердің жерлері бойынша 700.02-нысанын жасаған кезде әрбір аудандық маңызы бар қала, кент, ауыл, ауылдық округ бойынша декларацияға жеке қосымша жасайды.

"Салық төлеуші туралы жалпы ақпарат" бөлімінде салық төлеуші мынадай деректерді көрсетеді:

жер салығын төлеушінің ЖСН (БСН);

құрылымдық бөлімшесі филиал, өкілдік болып табылатын заңды тұлғаның БСН.

Бұл жол егер құрылымдық бөлімше дербес төлеуші болып танылған жағдайда толтырылады;

салық кезеңі (жыл) – салық есептілігі табыс етілетін есепті салық кезеңі.

Кесте 9.3 - Елді мекендердің жеріне (үй жанындағы учаскелерді қоспағанда) арналған базалық салықтық мөлшерлемелер алаңның бір шаршы метріне есептегенде мынадай мөлшерде белгіленеді:

Р/с №	Елді мекеннің санаты	Тұрғын үй қоры, оның ішінде оның жанындағы құрылыстар мен құрылысжайлар алып жатқан жерді қоспағанда, елді мекендердің жеріне арналған базалық салықтық мөлшерлемелер (теңге)	Тұрғын үй қоры, оның ішінде оның жанындағы құрылыстар мен құрылысжайлар алып жатқан жерге арналған базалық салықтық мөлшерлемелер (теңге)
1	2	3	4
	Қалалар:		
1	Алматы	28,95	0,96
2	Шымкент	19,3	0,96
3	Нұр-Сұлтан	19,3	0,96
4	Ақтау	9,65	0,58
5	Ақтөбе	6,75	0,58
6	Атырау	8,2	0,58
7	Көкшетау	5,79	0,58
8	Қарағанды	9,65	0,58
9	Қостанай	6,27	0,58
10	Қызылорда	8,68	0,58
11	Орал	5,79	0,58
12	Өскемен	9,65	0,58
13	Павлодар	9,65	0,58
14	Петропавл	5,79	0,58
15	Талдықорған	9,17	0,58
16	Тараз	9,17	0,58
17	Түркістан	9,17	0,58
18	Алматы облысы:		
19	облыстық маңызы бар қалалар	6,75	0,39
20	аудандық маңызы бар қалалар	5,79	0,39
21	Ақмола облысы:		
22	облыстық маңызы бар қалалар	5,79	0,39
23	аудандық маңызы бар қалалар	5,02	0,39
24	Облыстық маңызы бар қалған қалалар	облыс орталығы үшін белгіленген мөлшерлеменің 85 пайызы	0,39
25	Аудандық маңызы бар қалған қалалар	облыс орталығы үшін белгіленген мөлшерлеменің 75 пайызы	0,19
26	Кенттер	0,96	0,13
27	Ауылдар	0,48	0,09

аудандық маңызы бар қаланың, ауылдың, кенттің, ауылдық округтің әкім аппаратының БСН-і. Жол аудандық маңызы бар қалаларда, кенттерде, ауылдарда, ауылдық округтерде орналасқан елді мекендердің жерлері бойынша 700.02-нысанын жасаған кезінде толтырылады.

"Жер салығын есептеу" бөлімі:

А бағанында 00000001-жолымен басталатын жолдың реттік нөмірі көрсетіледі;

В бағанында сәйкестендіру (құқық белгілеу) құжаттары негізінде жер учаскесінің кадастрлық нөмірі көрсетіледі

С бағанында жер учаскесі ауданының өлшем бірлігі (гектарда, шаршы метрде) көрсетіледі;

Д бағанында жер учаскесіне сәйкестендіру (құқық белгілеу) құжаттарына сәйкес жер учаскесінің жалпы ауданы көрсетіледі. Салық кодексінің 499-бабы 3-тармағында айқындалған салық төлеушілер нақты иелігіндегі және пайдалануындағы жер учаскесінің жалпы ауданын көрсетеді;

Е бағанында жерлердің санаттары көрсетіледі.

А – елді мекендердің (қалалардың, кенттер мен ауылдық елді мекендердің) жері;
В – ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер;
С – өнеркәсіп, көлік, байланыс, ғарыш қызметі, қорғаныс, ұлттық қауіпсіздік мұқтажына арналған жер және ауыл шаруашылығына арналмаған өзге де жер;

Д – орман қорының жері;

Е – су қорының жері;

Ғ – ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жері, сауықтыру мақсатындағы, рекреациялық және тарихи-мәдени мақсаттағы жер.

Ғ бағанында Салық кодексінің 510-бабының 1-тармағына сәйкес салық кезеңі үшін жергілікті өкілдік органның шешімімен белгіленген жер салығының мөлшерлемесін арттыру немесе төмендету мөлшері (пайызбен) көрсетіледі;

Г бағанында Салық кодексінің 509-бабына сәйкес салық кезеңіне жергілікті өкілдік органның шешімдеріне сәйкес автотұрақтар, автожанармай құю станциялары, казино орналасқан жер учаскелеріне белгіленген жер салығының мөлшерлемесін арттыру мөлшері көрсетіледі;

Н бағанында тиісті салық төлеушілер үшін Салық кодексінің 510-бабының 2, 3-тармақтарында белгіленген коэффициент көрсетіледі;

І бағанында арнайы экономикалық аймақ аумақтарында қызметін жүзеге асыратын салық төлеушілерге арналған Салық кодексінің 510-бабының 2-тармағының 2) тармақшасында белгіленген коэффициент көрсетіледі;

Ж бағанында Салық кодексінің 510-бабының 4 және 5 тармақтарына сәйкес базалық мөлшерлемелерге коэффициент көрсетіледі;

К бағанында жер салығының мөлшерлемесі көрсетіледі, оның ішінде Ғ, Г, Н, І және Ж бағандарында көзделген базалық салық мөлшерлемесін түзетулерді ескере отырып;

Л бағанында салық кезеңіндегі нақты жер учаскесіне иелік ету немесе пайдалану кезеңінің айлар саны көрсетіледі;

М бағанында инвестициялық салық преференцияларының сомасы көрсетіледі;

Н бағанында Д бағаны х К бағаны / 12 х Л бағаны формуласы бойынша айқындалатын салық кезеңі үшін есептелген жер салығының сомасы көрсетіледі;

О бағанының "Есептелген салық сомасы, Барлығы" жолында салық кезеңі үшін есептелген N бағанының жолдарын жиынтықтау арқылы айқындалатын жер салығының сомасы көрсетіледі;

О бағанының "Есептелген ағымдағы төлемдер сомасы" жолында жыл басында жер учаскесі бойынша салық төлеуші табыс еткен Жер салығы және мүлік салығы бойынша ағымдағы төлемдер есебі (701.01) Г бағанының 104302 жолының мәні қосу (алу) салық кезеңі ішінде бюджет сыныптамасының 104302 коды бойынша салық міндеттемелері өзгерген кезде табыс етілген Жер салығы және мүлік салығы бойынша ағымдағы төлемдер есебінің (701.01) барлық нысандары бойынша Г бағанының 104302 жолының мәні ретінде айқындалатын салық кезеңі үшін есептелген ағымдағы төлемдер сомасы көрсетіледі;

салық төлеушілер әрбір аудандық маңызы бар қала, кент, ауыл, ауылдық округ бойынша жеке толтырылатын, аудандық маңызы бар қалаларда, кенттерде, ауылдарда, ауылдық округтерде орналасқан елді мекендердің жерлері бойынша 700.02-нысанын жасаған кезде, О бағанының "Есептелген ағымдағы төлемдер сомасы" жолында жыл басына аудандық маңызы бар қалаларда, кенттерде, ауылдарда, ауылдық округтерде орналасқан елді мекендердің жерлері бойынша бойынша салық төлеуші табыс еткен Жер салығы және мүлік салығы бойынша ағымдағы төлемдер есебіне (701.01) 1-қосымшаның Г бағанының мәні қосу (алу) салық кезеңі ішінде бюджет сыныптамасының 104302 коды бойынша салық міндеттемелері өзгерген кезде табыс етілген Жер салығы және мүлік салығы бойынша ағымдағы төлемдер есебіне (701.01) 1-қосымшаның барлық нысандары бойынша Г бағанының мәні ретінде айқындалатын тиісті аудандық маңызы бар қаланың, кенттің, ауылдың, ауылдық округтің салық кезеңі үшін есептелген ағымдағы төлемдер сомасы көрсетіледі.

Жер салығы және мүлік салығы бойынша ағымдағы төлемдер есебіне (701.02) 1-қосымшаның G бағанындағы таңдалатын мән бойынша B бағанындағы аудандық маңызы бар қаланың, кенттің, ауылдың, ауылдық округтің әкім аппаратының БСН-і 700.02-нысанының 4-жолындағы аудандық маңызы бар қаланың, кенттің, ауылдың, ауылдық округтің әкім аппаратының БСН-не сәйкес келуі тиіс;

егер де, O бағанының "Есептелген жер салығы, Барлығы" жолында көрсетілген салық кезеңі үшін есептелген жер салығы сомасы осы бағанның "Есептелген ағымдағы төлемдер сомасы, Барлығы" жолында көрсетілген салық кезеңі үшін есептелген ағымдағы төлемдер сомасынан көп болған жағдайда, O бағанының "Есептелуге жер салығының сомасы, Барлығы" жолында, O бағанындағы "Есептелген жер салығы, Барлығы" және O бағанындағы "Есептелген ағымдағы төлемдер сомасы, Барлығы" жолдарында көрсетілген сомалардың айырмасы ретінде анықталған жер салығының сомасы есептелуге көрсетіледі.

егер де, O бағанының "Есептелген ағымдағы төлемдер сомасы, Барлығы" жолында көрсетілген салық кезеңі үшін есептелген ағымдағы төлемдер сомасы осы бағанның "Есептелген жер салығы, Барлығы" жолында көрсетілген салық кезеңі үшін есептелген жер салығы сомасынан көп болған жағдайда, O бағанының "Азаюына жер салығының сомасы, Барлығы" жолында O бағанының "Есептелген ағымдағы төлемдер сомасы, Барлығы" және "Есептелген жер салығы, Барлығы" жолдарының айырмасы ретінде анықталатын азайтуға жататын жер салығының сомасы көрсетіледі.

Салықтық есеп саясатында шаруашылық субъект міндетті түрде жер салығын есептеу жолын көрсетуі тиіс.

Мысалы:

шаруашылық субъект бизнесті жаңғырту үшін Алматы қаласында және Алматы облысында бірнеше кешенді монша орындарын салатын болып шешім қабылдады делік.

Монша салу үшін тұрғын үй қорына жатпайтын жер алды, соның ішінде:

Алматы қаласынан 50 м x 80 м жер тілімі;

Талдықорған қаласынан 70 м x 100 м жер тілімі;

Сарыөзек ауылынан (Алматы облысы) 100 м x 120 м жер тілімі;

Осы мәліметтер негізінде салықтық есеп саясатында компания жер салығын есептеу бағытын көрсетеді.

Кесте 9.4 – Кәсіпорынның салықтық есеп саясатында жер салығы бойынша есептеу тәртібін көрсететін үлгі

№ р/с	Жер тілімі тіркелген аймақ	Жер тілімі	Жер көлемі, ш.м.	Жер салығы мөлшері, теңге	Салық сомасын есептеу тәртібі	Есептелген жер салығы, теңге
1	2	3	4	5	6	7
1	Алматы қаласы	50 м X 80 м	4000	0,96	= 4000*0,96	3840
2	Талдықорған қаласы	70 м X 100 м	7000	0,39	= 7000*0,39	2730
3	Алматы облысы, Сарыөзек ауылы	100 м X 120 м	12000	0,39	= 12000*0,39	4680
	Барлығы	X	X	X	X	11 250

Салықтық есеп саясатында шаруашылық субъект жер салығын есептеу тәртібін ашумен қатар бухгалтерлік операцияларды да көрсетеді.

Келтірілген мысал бойынша келесі операциялар орын алады:

Алматы қаласынан алынған жер тілімі бойынша жер салығы есептелді;

Талдықорған қаласынан алынған жер тілімі бойынша жер салығы есептелді;

Алматы облысы, Сарыөзек ауылынан алынған жер тілімі бойынша жер салығы есептелді;

Алматы қаласындағы жер тілімі үшін ағымдағы есе шотынан жер салығы төленді;
Талдықорған қаласындағы жер тілімі үшін ағымдағы есе шотынан жер салығы төленді;

Кесте 9.5 – Жер салығы бойынша салықтық есеп саясатында орын алатын операциялар

№ р/р	Операция мазмұны	Сомасы ,теңге	Дт	Кт
1				
1	Алматы қаласынан алынған жер тілімі бойынша жер салығы есептелді	3840	7210	3160
2	Талдықорған қаласынан алынған жер тілімі бойынша жер салығы есептелді	2730	7210	3160
3	Алматы облысы, Сарыөзек ауылынан алынған жер тілімі бойынша жер салығы есептелді	4680	7210	3160
4	Алматы қаласындағы жер тілімі үшін ағымдағы есе шотынан жер салығы төленді	3840	3160	1030
5	Талдықорған қаласындағы жер тілімі үшін ағымдағы есе шотынан жер салығы төленді;	2730	3160	1030
6	Алматы облысы, Сарыөзек ауылындағы жер тілімі үшін ағымдағы есе шотынан жер салығы төленді.	4680	3160	1030

Алматы облысы, Сарыөзек ауылындағы жер тілімі үшін ағымдағы есе шотынан жер салығы төленді.

Салықтық есеп саясатында шаруашылық субъект сонымен қатар жер салығы бойынша қолданылатын № 3160 шотына қысқа сипаттама беріп өтеді.

Қазақстан Республикасында қолданылатын типтік шоттар жоспарындағы аталмыш шот пассивтік шот болып белгіленген.

Бұл шоттың кредитінде жер салығы бойынша кредиторлық берешектің көбейгенін көрсетеді, ал дебетінде жер салығының азайуын белгілейді.

Өзін өзі бақылау сұрақтары

1. Жер салығының мәнін түсіндіріңіз.
2. Жер салығы бойынша салық төлеушінің тапсыратын декларация үлгісіне сипаттама беріңіз.
3. Жер салығы не жер түрлері бойынша төленбейді?
4. Жер салығын төлеуші субъектілерге сипаттама беріңіз.
5. Жер салығы бойынша есептілік кезең мерзімін көрсетіңіз.
6. Жер салығы бойынша оны төлейтін мерзімді көрсетіңіз.
7. Жер салығы бойынша қолданылатын салықтық мөлшерлемелеріне сипаттама беріңіз.
8. Жер салығының мөлшерлемесі не жағдайларға байланысты?
9. Бонитет баллы, гектар деген ұғымдарға анықтама беріңіз.
10. Жер салығын есепке алу үшін типтік шоттар шоттар жоспарынан қай шот қолданылады? Осы шотқа сипаттама беріңіз.

Х ТАРАУ. САЛЫҚТЫҚ ЕСЕП САЯСАТЫНДА МҮЛІК САЛЫҒЫ ЕСЕБІН КӨРСЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

10.1 Мүлікке салық салудың экономикалық мәні

Мүлік салығы меншікке салынатын салықтар қатарына жатады.

Меншікке салынатын салықтар нарықтық экономика жағдайында мемлекет иелігінен алу үшін және жекешелендіру процесінің дамуына қарай меншік қатынастарындағы нақтылы өзгерістермен алдындағы байланысты едәуір орын алады. Меншікке салынатын салықтар негізінен жергілікті бюджеттерге есептеледі. Салықтардың мөлшерлемелері меншіктің табыстылығы бойынша емес, сыртқы нышандар – меншіктің мөлшері бойынша белгіленетіндіктен фискалдық мақсаттан басқа салықтардың меншікті пайдалаудың тиімділігін көтермелеу мақсаты бар.

Меншікке салынатын салықтар қоғам салықтық жауапкершілікті біркелкі етіп бөлуге мүмкіндік береді. Мұның әсіресе жер салығына, мүлікке салынатын салыққа қатысы бар.

Мүлікке салынатын салық тікелей нақты салыққа жатады, оның мөлшері мүліктің табыстылығына емес, төлеушілер мүлкінің құнына байланысты болады. Салық мүлік иелеріне оны тиімді иеленуге түрткі болады.

Кейбір елдерде мүлікке салық салу базасын анықтау оны мынадай санаттарға бөлумен байланысты:

жылжымайтын (жер және онымен тікелей байланысты құрылыстар);

дербес жылжымалы (жылжымайтын мүліктен басқа, меншіктің барлық түрлері).

Мүліктің бұл түрі өз кезегінде материалдық және материалдық емес (мүлік құны туралы ақпараттарды құрайтын шоттар, сертификаттар) болып бөлінеді.

Жалпы мүлік салығы жергілікті бюджетке түсетін маңызды кіріс көзі болып табылады.

Сондықтан жергілікті салық органдары жоғарыда аталған салық принциптеріне сүйеніп, мүлікке тән белгілер мен құнына байланысты салық салу базасы мен салық ставкасын объективті анықтайды.

Салық төлеуге байланысты салық төлеушілердің негізгі міндеті болып салық салу базасын оңтайлы айқындау мен мүлікті дұрыс өлшеу болып табылады.

Кесте 10.1 - Салықтық есеп саясатын дайындау үшін мүлік салығын жіктеу

№	Жіктеу белгілері	Қысқаша сипаттама
1	2	3
1	Салық объектілері бойынша	- жеке тұлғалардың мүлкіне салынатын салық; - заңды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің мүлкіне салынатын салық;
2	Қолданылу сипатына қарай	- жалпы–салық төлеушінің меншігіндегі мүліктің барлық түрлеріне қатысты қолданылады; - селективтік-мүлік түрлерінің әрбір түрі үшін салық режимін саралауға не салық салу базасынан кейбір меншік түрлерін шығарып тастауға негізделген.
3	Бағалау түрлеріне қарай	- негізінде жылжымайтын мүліктен алынуы мүмкін күтілетін (ожидаемый) ренталық табыс жататын әдіс; - мүлікті сатудың болжамды бағасына негізделген әдіс (күрделі не нарықтық); - салық салу базасы ретінде құрылыс салынғандарын қоса, жер учаскелері алаңы алынатын баламалы (альтернативный) әдіс.

10.2 Салықтық есеп саясатында мүлік салығын есептеу тәртібін бейнелеу

Мүлік салығын есептеу тәртібі Салық кодексінің 15-ші бөлімінде айқын көрсетілген. Заңды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің мүлкіне салықты есептеу мен төлеудің жалпы тәртібі төмендегіше.

Салық төлеушілер салықты есептеуді салық базасына тиісті салық ставкаларын қолдану арқылы дербес жүргізеді.

Кесте 10.2 - Заңды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің мүлік салығын төлеу тәртібі мен ережелері

№	Көрсеткіштер	Қысқаша сипаттама
1	2	3
1	Төлеушілері	Қазақстан Республикасының аумағында меншік, шаруашылық жүргізу немесе оралымды басқару құқығында салық объектісі бар заңды тұлғалар мен меншік құқығында салық салу объектісі бар жеке кәсіпкерлер. ҚР резиденті емес заңды тұлғалар ҚР аумағында орналасқан салық салу объектілері бойынша
2	Мүлік салығы төлеушілері қатарына жатпайтындар	<ul style="list-style-type: none"> - ҚР Үкіметі белгілейтін қажеттілік нормативтері шегінде салық салу объектілері бойынша бірыңғай жер салығын төлеушілер; - салық салу Салық кодексінің 283-бабында белгіленген салық режимінің екінші үлгісі бойынша жүзеге асырылатын жер қойнауын пайдаланушылар; - мемлекеттік мекемелер; - уәкілетті органның қылмыстық жазаларды атқару саласындағы түзеу мекемелерінің мемлекеттік кәсіпорындары; - діни бірлестіктер.
3	Салық объектісі	Негізгі құралдар (соның ішінде тұрғын үй қорының құрамында тұрған объектілер) мен материалдық емес активтер
4	Заңды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлер үшін салық базасы	Бухгалтерлік есептің деректері бойынша анықталатын салық салу объектілерінің орташа жылдық қалдық құны. Салық салу объектілерінің <i>орташа жылдық қалдық құны</i> ағымдағы салық кезеңінің әр айының бірінші күні мен есепті кезеңнен кейінгі кезең айының бірінші күніндегі салық салу объектілерінің қалдық құнын қосу кезінде алынған соманың он үштен бірі ретінде алынады.
5	Салық ставкалары	<ol style="list-style-type: none"> 1. Заңды тұлғалар үшін салық салу объектілерінің орташа жылдық құнына 1,5% ; 2. Жеке кәсіпкерлер үшін салық салу объектісінің орташа жылдық құнына 0,5%; 3. Коммерциялық емес ұйымдар, әлеуметтік салада қызметін жүзеге асыратын ұйымдар, негізгі қызмет түрі кітапханалық қызмет көрсету саласындағы жұмыстарды орындау болып табылатын ұйымдар, ғылыми кадрларды мемлекеттік аттестаттау саласындағы функцияларды жүзеге асыратын мемлекеттік кәсіпорындар, мемлекеттік уқоймаларының, су тораптарының және табиғат қорғау мақсатындағы басқа да су шаруашылығы құрылыстарының объектілері бойынша заңды тұлғалар, шаруа қожалықтары мен ауыл шаруашылығы тауарларын өндіруші-заңды тұлғалардың жерлерін суаруға пайдаланылатын су мелиорациялық құрылыстары бойынша салық салу объектілерінің орташа жылдық құнына 0,1%. Жеңілдетілген декларация негізінде арнаулы салық режимін қолданушы заңды тұлғалар салық салу объектілерінің орташа жылдық құнының 0,5%;
6	Салық төлеу мерзімі	Салық кезеңіндегі 20 ақпанынан, 20 мамырынан, 20 тамызынан және 20 қарашасынан кешіктірмей тең үлестермен енгізеді.

Ортақ үлестік меншіктегі салық салу объектілері бойынша мүлік салығы әрбір салық төлеушінің мүлік құнындағы оның үлесіне барабар есептеледі. Салық төлеушілер салық кезеңі ішінде мүліксалығы бойынша ағымдағы төлемдерді тқлеуге міндетті, олар салық

кезеңінің басында бухгалтерлік есеп деректері бойынша белгеленген салық салу объектілерінің қалдық құнына тиісті салық ставкасын қолдану арқылы анықталады.

Бюджетке салық төлеу салық салу объектілерінің орналасқан жері бойынша жүргізіледі.

Салық кезеңі ішінде сатып алынған салық салу объектілері бойынша мүлік салығының ағымдағы төлемдері салық салу объектісін сатып алу кезіндегі салық базасына салық ставкасын қолдану арқылы анықталады. Ағымдағы төлемдер сомасы тең үлестермен белгеленен мерзімде төленеді, бұ, бұл ретте салық салу объектілерін сатып аалған күннен кейінгі кезекті мерзім ағымдағы төлемдерді төлеудің бірінші мерзімі болып табылады.

Салық кезеңі ішінде шығып қалған салық салу объектілері бойынша ағымдағы төлемдер шығып қалған салық салу объектілерінің шығып қалған кездегі салық базасына салық ставкасын қолдану арқылы анықталатын салық сомасына азайтылады. Азайтылуға тиіс салық сомасы салық төлеудің қалған мерзімдеріне тең үлестермен бөлінеді.

Мүлік салығы бойынша ағымдағы төлемдер сомаларының есебі есепті салық кезеңінің 15 ақпанынан кешіктірілмей табыс етіледі.

Мүлік салығы бойынша декларация есепті жылдан кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірілмей табыс етіледі.

Салықтық есеп саясатында шаруашылық субъект міндетті түрде мүлік салығын есептеу жолын көрсетуі тиіс.

Мысалы:

Заңды тұлға өткен есептік жыл бойынша салық декларациясын тапсыру алдында қозғалмайтын мүлік жөнінде келесі мәлімет жинақтады:

Жыл басында кәсіпкерде 8 000 000 теңге құрайтын мүлкі болған.

Жыл ішінде, тек мамыр айында кіріс тіркелшен: 4 000 000 теңге құрайтын мүлік сатып алынған.

Жыл ішінде тек бір шығыс тіркелген, тамыз айында 8 000 000 теңге құрайтын мүлік есептен шығарылған.

Аталып кеткен мүлік қозғалыс кестеде көрсетілді.

Кесте 10.3 – Заңды тұлға бойынша салықтық есеп саясатын дайындау барысында мысал ретінде келтірілген мәлімет, теңге

№ р/с	Ай атауы	Есеп кезеңінің басындағы қалдық	Кіріс	Шығыс	Есеп кезеңінің соңындағы қалдық
1	Қаңтар	8 000 000			8 000 000
2	Ақпан	8 000 000			8 000 000
3	Наурыз	8 000 000			8 000 000
4	Сәуір	8 000 000			8 000 000
5	Мамыр	8 000 000	4 000 000		12 000 000
6	Маусым	12 000 000			12 000 000
7	Шілде	12 000 000			12 000 000
8	Тамыз	12 000 000		8 000 000	4 000 000
9	Қыркүйек	4 000 000			4 000 000
10	Қазан	4 000 000			4 000 000
11	Қараша	4 000 000			4 000 000
12	Желтоқсан	4 000 000			4 000 000

Кестеде белгіленген мәліметтерге сәйкес салық салу объектілерінің орташа жылдық құны табылады:

$(8 \text{ млн.тг}+8 \text{ млн.тг}+8 \text{ млн.тг}+8 \text{ млн.тг}+8 \text{ млн.тг}+12 \text{ млн.тг}+12 \text{ млн.тг}+12 \text{ млн.тг}+4 \text{ млн.тг}+4 \text{ млн.тг}+4 \text{ млн.тг}+4 \text{ млн.тг}+4 \text{ млн.тг})/13 = 7\,384\,615,38 \text{ теңге.}$

Келтірілген мысал заңды тұлғаға қатысты.

Ұзақстан Республикасының Салық Кодексіне сәйкес аталмыш серіктестік салық салу объектілерінің орташа жылдық құнынан 1,5% мүлік салығын төлеу міндетті.

Сондықтан келтірілген мысал бойынша есептелетін мүлік салығы 110 769,23 теңге құрайды: $7\,384\,615,38 \text{ теңге} \times 1,5\% = 110\,769,23 \text{ теңге}$.

Салықтық есеп саясатында шаруашылық субъект сонымен қатар мүлік салығы бойынша қолданылатын № 3180 шотына қысқа сипаттама беріп өтеді.

Қазақстан Республикасында қолданылатын типтік шоттар жоспарындағы аталмыш шот пассивтік шот болып белгіленген.

Бұл шоттың кредитінде мүлік салығы бойынша кредиторлық берешектің көбейгенін көрсетеді, ал дебетінде мүлік салығының азайуын белгілейді.

Кесте 10.4 – Мүлік салығы бойынша салықтық есеп саясатында орын алатын операциялар

№ р/р	Операция мазмұны	Сомасы, теңге	Дт	Кт
1	Кәсіпорын жыл басында мүлік салығы бойынша өз еркімен аванстық төлемді мемлекеттік бюджетке есеп айырысу шотынан аударды	50 000	1430	1030
1	Мүлік салығы бойынша тапсырылған декларацияға сәйкес мүлік салығы есептеліп жазылды	110 769	7210	3180
2	Мүлік салығы бойынша берешек алдын ала төленген аванстық аударым сомасына азайтылды	50 000	3180	1439
3	Мүлік салығы бойынша берешек есеп айырысу шотынан төленді	60 769	3180	1030

Салықтық есеп саясатында шаруашылық субъект мүлік салығын есептеу тәртібін ашумен қатар бухгалтерлік операцияларды да көрсетеді, соның ішінде:

кәсіпорынның өз еркімен мүлік салығы бойынша аванстық төлемді аударуы тапсырылған декларацияға сәйкес мүлік салығының есептеліп жазылуы; мүлік салығы бойынша берешектің аванстық аударым сомасына азайуы; мүлік салығы бойынша берешектің төленуі.

Өзін өзі бақылау сұрақтары

1. Мүлік салығының мәнін түсіндіріңіз.
2. Мүлік салығы бойынша салық төлеушінің тапсыратын декларация үлгісіне сипаттама беріңіз.
3. Мүлік салығы не мүлік түрлері бойынша төленбейді?
4. Мүлік салығын төлеуші субъектілерге сипаттама беріңіз.
5. Мүлік салығы бойынша есептілік кезең мерзімін көрсетіңіз.
6. Мүлік салығы бойынша оны төлейтін мерзімді көрсетіңіз.
7. Мүлік салығы бойынша қолданылатын салықтық мөлшерлемелерге сипаттама беріңіз.
8. Мүлік салығын есептеу барысында оның сомасын есептеу үшін не құжаттар қолданылады?
9. Мүлік салығын есепке алу үшін типтік шоттар шоттар жоспарынан қай шот қолданылады? Осы шотқа сипаттама беріңіз.
10. Заңды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің мүлік салығын төлеу тәртібі мен ережелерін ашып беріңіз.

Тест сұрақтары

1. Салық субъектісі - бұл:

ҚР-ың Салық кодексiне сәйкес, заңды түрде салық төлеуге мiндеттi жеке және заңды тұлға

Шаруа қожалығы

Табыс, мүлiк, шаруашылық түрi, қызмет көрсету

Мемлекетпен бекiтiлген салықтық ставкалар

Салық кодексiне сәйкес, жеке кәсiпкер

2. Салықтық жеңiлдiк дегенiмiз:

ҚР-ың Салық кодексiне сәйкес, салық төлеушiлер салықтан толық немесе жартылай босатылады

Ерекше орын алатын тұлғалар, мiндеттi салық төлеуден босатылады

Салық салудың бағалық, жеке немесе басқа да мiнездемесi

Мiндеттемелердi есептен шығарудан түсетiн табыстарға жататындар

Салық кодексiне сәйкес, белгiлi бiр кезеңдегi салықтық демалыс

3. Әр жыл сайын бюджеттi бекiту кезiнде жоғары органнан төменгi органға баланстау салықтары:

Өзара реттеушi салықтар

Мемлекетпен бекiтiлген салықтар

Функционалды салықтар

Жалпы шаруашылық салықтары

Ынталандырушы салықтар

4. Салық салудың негiзгi принциптерiн алғаш ұсынған кiм?

Ұлыбритан экономисi А.Смит

Саяси экономикның классигi Рикардо

АҚШ-ың тұңғыш президентi Вашингтон

Нобель жүлдесiнiң лауреаты Василий Леонтьев

Кеңес үкiметiнiң қайраткерi .И.Калинин.

5. Қандай төлем төленетiн қызмет тiзiмi заңды және жеке тұлғалар мүддесi үшiн жасалатын әрекеттердi iздеу арыздарын қамтиды?

ҚР-ың Салық кодексiмен бекiтiлген мемлекеттiк баж салығы;

Акциз салығы;

Салық кодексiнде бекiтiлген қосылған құн салығы;

Төлем

Тұтыну салығы.

6. Нарықты экономика мен мемлекеттiң салық саясатының негiзi мақсаты қандай?

Қазынаның (бюджеттiң) кiрiс бөлiгiн қаржы ресурстары мен қамтамасыз ету

Тиiстi норматив актiлерiн қабылдау

Мемлекеттiң қаржы ресурстарын қайта үйлестiру

Экономика реттегiшi ретiндегi салықты пайдалану

Экономикалық процестерге әсер ету

7. Олар қайтарымды сипатқа ие мемлекеттiң шартты және уақытша табыстары ретiнде қатысады

Қарыздар (заемдар)

Гранттар
Салықтар
Шығындар
Сыйлықтар

8. Салықтың материалдық белгісі болып табылады:

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес, салық төлеуші белгілі бір соманы мемлекетке міндетті түрде беруі

Жиынтық өнімді мемлекетке бөліп беру

Салық төлеу кезінде меншік формасы ауысады

Салық кодексінің бабына сәйкес, құқыққа сәйкестік мәні ақша айыру салық қаржы төлеуі

Салық төлеу қайтарымсыз ақшаны өндіріп алуді білдіреді

9. Салық- бұл кімнің белгіленімі болып саналады?

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес, ол мемлекеттік белгіленім

Салық төлеушінің;

Салық кодексіне сәйкес, оо салық комитетінің белгіленімі

Салық кодексіне сәйкес, ол салық агентінің белгіленімі

Ата Заңына сәйкес, ол уәкілетті түрлі органдардың белгіленімі

10. Занды іс-әрекетердегі жасау және уәкілетті мемлекеттік ұйымдардың құжаттарын беру үшін қандай төлем алынады?

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес, мемлекеттік баж алынады;

Салық кодексіне сәйкес, мемлекеттік алым алынады

Салық алынады

Төлем алынады;

Міндетті аударым алынады.

11. Анықталған құқықтық мәртебені бергені үшін қандай төлем алынады?

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес, бұл алым төлемі

Салық кодексіне сәйкес, бұл айыппұл төлемі

Салық кодексіне сәйкес, бұл салық төлемі

Салық кодексіне сәйкес, бұл баж төлемі

Азаматтық кодекске сәйкес, еш бір төлем алынбайды

12. Белгілі бір қызметті жүзеге асыру құқығын бергені үшін алынған төлем:

төлем;

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес, бұл алым төлемі.

Салық кодексінің бабтарына сәйкес, бұл салық төлемі

Салық кодексінің бабтарына сәйкес, бұл баж төлемі

Азаматтық кодекстің бабтарына сәйкес, еш бір төлем алынбайды

13. Ағымдағы салық кезені үшін ҚР-да тұрақты болатын жеке тұлға деп танылу үшін жеке тұлға кемінде ҚР-да неше күн болуы тиіс:

ҚР-да жеке тұлға 183 күн болуы тиіс

Салық кодексінің бабтарына сәйкес жеке тұлға ҚР-да 180 күн болуы тиіс

Салық кодексінің бабтарына сәйкес жеке тұлға ҚР-да 90 күн болуы тиіс

Азаматтық кодексінің бабтарына сәйкес жеке тұлға ҚР-да 30 күн болуы тиіс

Ата Заңы бабына сәйкес жеке тұлға ҚР-да кемінде бір жыл болуы тиіс

14. Салық масштабы қандай элемент?

ҚР-да заңмен бекітілген пәнінің өлшеу параметрі
Салық объектісінің материалды түрі
Заңды дәйек пайда болған заңмен салық міндеттері келіседі
Азаматтық кодекстің бабы бойынша, салық пәнінің сандық мәні
Салық кодексінің бабы бойынша, сандық пәнінің сапалық мәні.

15. Түрлі субъектілер табысының бір бөлігі мемлекет пайдасына өтеді. Бұл салықтардың қай пайдасы?

Реттеу
Қазыналық
Кері бөлу
Ынталандыру
Бақылау.

16. ҚР-да салық салу жалпыға бірдей және міндетті болуы салық салудың қай принципі?

Әділдік принципі
Жариялылық принципі
Айқындылық принципі
Біртұтастық принципі
Міндеттілік принципі

17. Салық салудың мәселелерін реттейтін нормативтік құқықтық актілер ресми басылымдарда міндетті жариялануға тиіс бұл қай принцип?

Қоғам үшін салық заңдарының жариялығы принципі
Салық жүйесінің біртұтастығы
Салық салудың әділдігі принципі
Салық салудың айқындылығы принципі
Салық салудың міндеттілігі принципі

18. Түзетілген жылдық жиынтық табыстан шегерімдерден асып түсуі, бұл:

Ұйым үшін - залал
Мекеме үшін - аванс
Шаруашылық субъект үшін - табыс
Кәсіпорын үшін - зиян
Акционерлік қоғам үшін - пайда

19. Негізгі өндіріс құралы жер болып табылатын салық төлеушілерге корпорациялық табыс салығы бойынша қанша пайыз көлемінде салық салынады?

Өнеркәсібі ауыл шаруашылық болып, жер негізгі құралы болса, бұл кәсіпорын корпорациялық табыс салығын 10% мөлшерлеменен төлейді
Жері негізгі құрал болып есептелетін кәсіпорын корпорациялық табыс салығын 12% мөлшерлеменен төлейді
Егер жер негізгі құрал болып есептелсе бұл кәсіпорын корпорациялық табыс салығын 20% мөлшерлеменен төлейді
Жер негізгі құрал болып есептелсе бұл субъект корпорациялық табыс салығын 15% мөлшерлеменен төлейді
Жер негізгі құрал болып есептелсе бұл кәсіпорын корпорациялық табыс салығын 30% мөлшерлеменен төлейді

20. Адвокаттар мен нотариустардың табыстарына қанша пайыз көлемінде салық салынады?

ҚР- ың Салық кодексіне сәйкес, адвокаттар мен нотариустардың табыстарына 10% көлемінде салық салынады

Салық кодексіне сәйкес, адвокаттар мен нотариустардың табыстарына 20% көлемінде салық салынады

Салық кодексінің бабына сәйкес, адвокаттар мен нотариустардың табыстарына 5% көлемінде салық салынады

Салық кодексі бойынша, адвокаттар мен нотариустардың табыстарына 3% көлемінде салық салынады

21. Зандық тұлғаның жылдық жиынтық табысына не кіреді?

Қарастырылған жауап баламаларының бәрі дұрыс

Дивиденттер

Бағамдық оң айырма

Күмәндк міндеттемелер бойынша түсетін табыстар

Мүлікті жалға беруден түскен табыстар.

22. ҚҚС-нан қандай айналымдар босатылады:

Қарастырылған жауап баламаларының бәрі дұрыс

Пошталық ақа төлеудің мемлекеттік белгілері

Уәкілетті органдар жүзеге асыратын қызметтер

Адвокаттық қызметтер

Нотариаттық қызметтер.

23. Барлық ҚҚС төлеушілер үшін міндетті құжат болып табылады.

Қаржы министрлігінің ұсынғын үлгісіне сәйкес толтырылған шот фактура

Орталық банк таратқан үлгісіне сәйкес толтырылған шот фактура

Салық департаменті ұсынғын үлгісіне сәйкес толтырылған сенімхат

Барлық жауап дұрыс емес

Барлық жауап дұрыс.

24. Өнімнен алынатын және тауар бағасына қосылатын қандай салық?

ҚР- ың Салық кодексіне сәйкес бұл - акциз салығы.

Салық кодексінің бабына сәйкес бұл - көлік салығы.жеке табыс салығы

Салық кодексінің бабтарына сәйкес бұл - мүлік салығы.

Салық кодексін түсіндіретін тіркелім мазмұнына сәйкес бұл – жеке табыс салығы.

Салық кодексі бойынша, бұл – әлеуметтік салық

25. Акциз ставкаларын Қазақстан Республикасында кім бекітеді?

Үкімет.

Орталық банкі

Сенат

Мәжіліс

26. Қай тауарлар түрлеріне акциз салығы салынады?

Қарастырылған жауап баламаларының бәрі дұрыс

Темекі бұйымдары

Алькоголь өнімдері

Спирттің барлық түрі

Бензин және дизель отыны.

27. ҚР-дағы салық жүйесі туралы заң қай жылы қабылданды?

ҚР-дағы дағы салық жүйесі туралы заң 1991 жылы 25 желтоқсанда қабылданды

Аталмыш заң ҚР-да 1990 жылы 10сәуірде қабылданды

Заң 1992 жылы 2 қарашада қабылданды
Бұл заң 1993 жылы 31 желтоқсанда қабылданды
Салық жүйесі туралы заң 1994 жылы 2 ақпанда қабылданды

28. Салықтарды және бюджетке төленетін басқа адам міндетті төлемдерді төлеу жөніндегі барлық салық міндеттемелерін есептеу кезінде салық төлеуші қолданатын салық заңдары нормаларының жиынтығын

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес салық режимі деп атайды
Салық кодексі ережелеріне сәйкес салық тұтқалары деп атайды
Салық кодексі баптарына сәйкес салық агенті деп атайды
Салық кодексі бабына сәйкес салық жүйесі деп атайды
Салық кодексі бойынша салық объектісі деп атайды

29. Пайдалы қазбаларды өндіру және техногендік құрылымды қайта өңдеу процесінде жер қойнауын пайдалану құқығы үшін төленетін төлем:

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес роялти деп атайды
Салық кодексі ережелеріне сәйкес акциз деп атайды
Салық кодексі баптарына сәйкес рента деп атайды
Салық кодексі бабына сәйкес бонусі деп атайды
Салық кодексі бойынша аренда деп атайды

30. Төлем көзінен салық салынатын табысқа жатпайды:

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес мүлiктiк табыс
Салық кодексі ережелеріне сәйкес дивидент
Салық кодексі баптарына сәйкес борыштық бағалы қағаздар
Салық кодексі бабына сәйкес ұтыстар салымдар бойынша сыйақы
Салық кодексі бойынша еңбек ақы

31. Төлем көзінен ұстелған салық сомаларын қанша күннен кешіктірмей аудару керек?

Қалыс болмай 5 күн аралығында төлеу міндеттеледі
Кешіктірмей 4 күн аралығында төлеу міндеттеледі
Тез арада 3 күн аралығында төлеу міндеттеледі
Он күн аралығында төлеу міндеттеледі
Жедел түрде 1 күн аралығында төлеу міндеттеледі

32. Салықтарды зерделі түрде ұйымдастырудың классикалық қағидалары кезінде қай ғалым ұсынған болатын

Ұлыбритандық ғалым А.Смит
Комунна идеясын қолдаушы К.Маркс
Ежелгі заман ғалымы Аристотель
Нобель жүлдесінің иегері Василий Леонтьев

33. Консулдық алымдардың ең төменгі және барынша жоғары базалық мөлшерлерін Қазақстан Республикасында кімдер белгілейді?

Үкімет
Сыртқы істер министрлігі
Дипломатиялық өкілдіктер
Президент
Парламент

34. Арнаулы салық режимін қолдануға құқықты растайтын және салық сомаларын бюджетке төлеу фактісін растайтын құжат

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес бұл құжат - патент
Салық кодексі ережелеріне сәйкес бұл бонитет
Салық кодексі баптарына сәйкес бұл құжат - бір жолғы талон
Салық кодексі бабына сәйкес бұл құжат - сертификат
Салық кодексі бойынша бұл құжат – салықтық шот фактура

35 Жеке табыс салығын төлеушілер

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес ЖТСын төлеушілер болып резидент, резидент емес жеке тұлғалар есептеледі

Салық кодексі ережелеріне сәйкес ЖТСын төлеушілер болып резидент емес заңды тұлғалар есептеледі

Салық кодексі баптарына сәйкес ЖТСын төлеушілер болып бейрезиденттер есептеледі

Салық кодексі бабына сәйкес ЖТСын төлеушілер болып бейрезидент емес жеке тұлғалар есептеледі

Салық кодексі бойынша ЖТСын төлеушілер болып тек резидент емес жеке тұлғалар есептеледі

36. Импортталатын жүктерге салынатын салық кеден аумағына тауар әкелу барысында кеден органдарының өндіріп алатын төлемі, бұл:

Қазақстан шекарасына жүктердің келу барысында алынатын кеден бажы

Импорттаушы заңды тұлғадан алынатын өтімді бажы

Экспорттаушы заңды тұлғадан алынатын мемлекеттік бажы

Импорттаушы және экспорттаушы тұлғалардан алынатын қорғаушы бажы

Импорттаушы және экспорттаушы тұлғалардан алынатын сыйақы бажы

37. Мүлік салығы бойынша салық салу объектілері

Ұйымның, басқадай заңды немесе жеке тұлғалардың жылжымайтын мүліктері

Жеке тұлғалардың табыс көзі

Заңды тұлғалардың табыс көзі

Кәсіпорындардың материалдық қорлары

Мекеменің ақша қаражат айналымы

38. Бұл салықтарда тек табысы ғана емес, сонымен қатар салық төлеушінің қаржылық күйі де ескеріледі:

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес бұл дербес салықтар;

Салық кодексі ережелеріне сәйкес бұл нақты салықтар

Салық кодексі баптарына сәйкес бұл жалпы салықтар

Салық кодексі бабына сәйкес бұл жанама салықтар

Салық кодексі бойынша бұл арнайы салықтар

39 Салық суверинитеті- бұл...

ҚР-ың Салық кодексінің белгілеуіне сай салықтарды бекітуге және енгізуге мемлекеттің айрықша құқығы;

Азаматтық кодексінің белгілеуіне сай, салық элементін бекіту туралы тиісті құқық актінің қабылдауы;

Ата Заңының белгілеуіне сай, мемлекеттің өзіне қажетті ақша қаржыларын алуын қамтамасыз ету;

Сенат шешімінің белгілеуіне сай, мемлекет бекіткен салық әрекетінің бағыты;

Мәжіліс шешімінің белгілеуіне сай, мемлекеттің пайдасына ақша қаржыларын қайта үлестіру құралы.

40. Қазақстан республикасының мемлекеттік бюджетіндегі салықтардың үлесі қандай?

Қазақстан республикасының мемлекеттік бюджетінде салықтардың үлесі 70% құрайды
Республиканың мемлекеттік бюджетінде салықтардың үлесі 50% құрайды
Республиканың мемлекеттік бюджетінде салықтардың үлесі 80% құрайды
Мемлекеттік бюджеттің тек 40% салықтар құрайды
Бюджеттің тек 30% салықтар құрайды

41. Бұл салықтар - тауарлар мен қызметтердің бағасы арқылы алынады:

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес бұл жанама салықтар
Заңнамаларға сәйкес бұл нақты салықтар
Нормативтік баптарға сәйкес бұл тікелей салықтар
Салық кодексі бойынша бұл жеке салықтар
Салық кодексінің негізі бойынша бұл жалпы салықтар

42. Бұл салықтарда тек табысы ғана емес, сонымен қатар салық төлеушінің қаржылық күйі де ескеріледі:

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес бұл дербес салықтар
Заңнамаларға сәйкес бұл нақты салықтар
Нормативтік баптарға сәйкес бұл жалпы салықтар
Салық кодексі бойынша бұл жанама салықтар
Салық кодексінің негізі бойынша бұл арнайы салықтар

43. Бұл салықтар мүмкіндіктерінен және сыртқы белгілеріне қарап алынады, яғни салық салуда салық объекті назарға алынады:

ҚР-ың Салық кодексіне сәйкес бұл нақты салықтар
Заңнамаларға сәйкес бұл жанама салықтар
Нормативтік баптарға сәйкес бұл жеке салықтар
Салық кодексі бойынша бұл жалпы салықтар
Салық кодексінің негізі бойынша бұл арнайы салықтар

44. Салық салудың келесі тәсілінде салық төлеуші табыс мөлшерін, қажетті жеңілдіктерді, шегерімдерді көрсетеді және салық сомасын есептейді:

Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес, салық төлеушінің декларациясы бойынша

Бекітілген салық ережелері бойынша патент негізінде
Кадастрлық әдіс арқылы
Заңнама талабына сәйкес, табыс алу көзінен
Куәлік негізінде.

45. Салықтарды алудың осы тәсілінде салық табыс орнында төлеуші жұмыс істейтін заңды тұлғаның есепшісі есептейді және төлейді:

ҚР Салық кодексіне сәйкес төлем көзінен салық ұстау
Салық кодексіне сәйкес, декларация бойынша
Кадастрлық тәсіл
Заңнамаларда анықталған куәлік негізінде
Нұсқауларда белгіленген патент негізінде

46. Салық қайсы тәсілмен кәсіпкерлік қызметтің түрлеріне рұқсат беру негізінде төленеді:

ҚР Салық кодексіне сәйкес, патент негізінде

Салық кодексіне сәйкес, төлем көзінен салық ұстау
Кадастрлық әдіс
Заңнамаларда анықталған декларация бойынша
Нұсқауларда белгіленген шегеруді анықтау көзінен

47. Салық алудан толығымен босатылатын салық объектісінің ең аз бөлігі қалай аталады?

ҚР Салық кодексіне сәйкес, салық алынбайтын минимум деп атайды
Салық кодексіне сәйкес, салықтық сынақ деп атайды
Заңнамаларда көрсетілген анықтамаларға сәйкес преференция деп атайды
Нұсқауларда белгіленгендей салық жеңілдік деп атайды
Парламент шешіміне сәйкес салық алынатын максимум деп атайды

48. Салық бойынша заңмен бекітілген жеңілдік жарайтын уақыт мерзімін

Қазақстан Республикасының Салық кодексімен бекітілген жеңілдік кезеңі деп атайды
Республика Сенатының шешімімен белгіленген салық алу кезеңі деп атайды
Республика Мәжілісінің шешімімен белгіленген салық кезеңі деп атайды
Мемлекет Үкіметінің қаулысымен белгіленген салық мерзімі деп атайды
Республика Мәжілісінің шешімімен белгіленген төлем мерзімі деп атайды

49. Алып келінген, сыртқа шығарылатын сондай-ақ транзитті тауарлар, бұйымдар мен қызметтерден алынатын салықтарды:

Қаржы Министрлігі мақұлдаған Салық кодексіне сәйкес баж салығы деп атайды
Салық кодексінің баптарына сәйкес, жеке табыс салығы деп атайды
Салық кодексінің ережелеріне сәйкес, мемлекеттік баж салығы деп атайды
Салық кодексіне арналған нұсқауға сәйкес қосылған құн салығы деп атайды
Салық кодексінің талабына сәйкес, акциз салығы деп атайды

50. Бағаға енетін және сатып төлейтін тауарлардың салықтары:

Қаржы Министрлігі мақұлдаған Салық кодексіне сәйкес акциздер деп атайды
Салық кодексінің баптарына сәйкес, мемлекеттік баж салығы деп атайды
Салық кодексінің ережелеріне сәйкес, жер салығы деп атайды
Салық кодексіне арналған нұсқауға сәйкес, мүлік салығы деп атайды
Салық кодексінің талабына сәйкес, әлеуметтік салық деп атайды

51. Салықтардан қашу себептері болуы мүмкін:

Қарастырылып көрсетілген жауап баламаларының бәрі дұрыс
Елеулі салық ауыртпалығы
Салық заңының айқынсыздығы
Субъектілерді саналы түрде алдын-ала салық мөлшерін төлемеуге ұмтылуы
Салық қызметін ұйымдастырудағы кемшіліктер

52. Нарықты экономика мен мемлекеттің салық саясатының негізі мақсаты қандай?

Қазынананың (бюджеттің) кіріс бөлігін қаржы ресурстарымен толық қамтамасыз ету
Тиісті норматив актілері мен заңнамаларды қабылдау
Мемлекеттің ақша қаражат ресурстарын қайта үйлестіру
Экономикалық процестерге әсер ету
Бизнес процестеріне әсер беру

53. Корпоративті табыс салығы бойынша төлем көзінен салық салынатын табыстардың түрлеріне жататындар;

Қарастырылып келтірілген жауап баламаларының бәрі дұрыс
Дивиденттер сомасы
Салымдар бойынша есептеген сыйақылар
Алынған ұтыстар
Резидент емес тұлғалардың ҚР-ғы көздерден алған кірістері мен табыстары

54. Анықталған құқықтық мәртебені бергені үшін қандай төлем алынады?

Қаржы Министрлігі мақұлдаған Салық кодексіне сәйкес алым төлемі лынады
Салық кодексінің баптарына сәйкес, айыппұл төлемі алынады
Салық кодексінің ережелеріне сәйкес, ҚҚС төлемі алынады
Салық кодексіне арналған нұсқауға сәйкес, баж төлемі алынады
Салық кодексінің талабына сәйкес, акциз төлемі алынады

55. Түрлі салық агенттері табысының бір бөлігі мемлекет пайдасына өтеді. бұл салықтардың не пайдасы?

Қазыналық қызметінің пайдасы
Реттеу қызметінің пайдасы
Кері бөлу қызметінің пайдасы
Ынталандыру қызметінің пайдасы
Бақылау қызметінің пайдасы

56. Салық- бұл кімнің белгіленімі болып саналады?

Қаржы Министрлігі мақұлдаған Салық кодексіне сәйкес бұл мемлекеттік белгіленімі
Салық кодексінің баптарына сәйкес, бұл салық төлеушінің белгіленімі
Салық кодексінің ережелеріне сәйкес, бұл салық комитетінің белгіленімі
Салық кодексіне арналған нұсқауға сәйкес, бұл салық агентінің белгіленімі
Салық кодексінің талабына сәйкес, бұл уәкілетті органдардың белгіленімі

57. Салықтардың қай белгісіне қарай салықтар тікелей және жанама болып бөлінеді?

Қаржы Министрлігі мақұлдаған Салық кодексіне сәйкес, салық салу объектісіне байланысты
Салық кодексінің баптарына сәйкес, эконмикалық ерекшелігіне байланысты
Салық кодексінің ережелеріне сәйкес, қолдануына қарай
Салық кодексіне арналған нұсқауға сәйкес, салық салу ортасына қарай
Салық кодексінің талабына сәйкес, салық салу объектісін бағалау дәрежесіне қарай

58. Салық салынатын табыстың өсуіне байланысты ұдайы өсіп отыратын салық ставкалары:

Үдемелі салық ставкалары деп атайды
Жанама салық ставкалары деп атайды
Пропорционалды салық ставкалары деп атайды
Кемімелі салық ставкалары деп атайды
Тікелей салық ставкалары деп атайды

59. Салық салудың мәселелерін реттейтін нормативтік құқықтық актілер ресми басылымдарада міндетті жариялануға тиіс. бұл қай салық жүйесінің қай қағидпсы?

Қаржы Министрлігі мақұлдаған Салық кодексіне сәйкес, салық заңдарының жариялығы қағидасы
Салық кодексінің баптарына сәйкес, салық жүйесінің біртұтастық қағидасы
Салық кодексінің ережелеріне сәйкес, салық салудың әділдігі қағидасы
Салық кодексіне арналған нұсқауға сәйкес, салық салудың айқындылығы қағидасы

Салық кодексінің талабына сәйкес, салық салыудың міндеттілігі қағидасы

60. Ұйда түзетілген жылдық жиынтық табыстан шегерімдердің асып түсуі бұл:

- Ұйымның залалы болып есептеледі
- Осы ұйымның табысы болып есептеледі
- Кәсіпорын пайдасы болып есептеледі
- Субъектінің үлесі болып есептеледі
- Акционерлердің жарнасы болып табылады

61. Зандық тұлғаның жылдық жиынтық табыстары мен кірістеріне не кіреді?

- Қарастырылған жауап баламаларының бәрі дұрыс
- Дивиденттер бойынша кірістер
- Бағамдық оң айырма бойынша табыстар
- Күмәндік міндеттемелер бойынша қабылданған кірістер
- Мүлікті жалға беруден алынған табыстар

62. Тауар өндіру, жұмыс орындау немесе қызмет көрсетумен олардың айналымы процесінде қосылған құн өсімінің бір бөлігінің бюджетке тиесілі болып есептеледі. Бұл не салық түрі?

- Қосылған құн салығы
- Акциз салығы
- Жеке табыс салығы
- Корпорациялық табыс салығы
- Көлік құралдарына салынатын салық

63. Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес бұл салық мөлшерлемесі 12%. Бұл не салық түрі?

- Қосылған құн салығы
- Жер салығы
- Мүлік салығы
- Акцизсалығы
- Көлік салығы

64. Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес бұл салық мөлшерлемесі 9,5%. Бұл не салық түрі?

- Әлеуметтік салық
- Жер салығы
- Мүлік салығы
- Акциз салығы
- Көлік салығы

65. Шаруашылықпен айналысу және шаруашылық жүргізу үшін ҚР-ың Салық кодексінде мемлекетке төленетін бір реттік төлем, бұл:

- ҚР-ың Салық кодексімен бекітілген алым
- Салық кодексімен бекітілген төлемақы
- Салық кодексімен бекітілген төлем
- Сенат шешімімен бекітілген тариф
- Мәжіліс шешімімен бекітілген салық

ГЛОССАРИЙ

Амортизация (лат. Amortisatio- орнын толтыру) – негізгі қорлардың құнын сол қорлар арқылы өндірілетін өнімдер мен қызметтерге бірте-бірте көшіру, ақша қаражаттарының мақсаты шоғырландыру және оларды тозған негізгі қорлардың орнын толтыру үшін пайдалану процесінде олар тозады, өзінің тұтыну құнын жоғалтады. Өндірілген өнім өткізілгеннен кейін алынған кірістің бір бөлігі негізгі қорларды қалпына келтіруге арналған анаулы амортизациялық қорға аударылады.

Амортизациялық мерзім- өндіріс құралдарының, жабдықтарының құндарын амортизациялық жарнамен толық өтеу мерзімі. Амортизациялық нормаларды есептеуге қолданылады. Көпшілік елдерде амортизациялық мерзімді мемлекет реттейді.

Арнаулы салық режимі – салықтардың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің жекелеген түрлерін есептеу мен төлеудің, сондай-ақ салық төлеушілердің жекелеген санаттары үшін олар бойынша салықтық есептілікті ұсынудың ерекше тәртібі.

Аяқталмаған өндіріс — тапсыруға жіберуге, нарыққа шығаруға, дайын өнім ретінде қоймаға жіберуге қажетті технологияда көрсетілген өндірістің толық циклінен өтпеген, қосымша өңдеуді қажет ететін жартылай дайын өнім.

Әлеуметтік төлемдер – Қазақстан Республикасының зейнетақымен қамсыздандыру туралы заңнамасына сәйкес төленетін міндетті зейнетақы жарналары, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары, "Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес төленетін әлеуметтік аударымдар, "Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес төленетін міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыруға аударымдар.

Бухгалтерлік баланс, бухгалтерлік теңгерім -кәсіпорындардың, фирмалардың, мекемелердің жалпы ақша қаражаттарын орналастыру, пайдалану жағдайларын, пайда болу көздерін көрсететін және белгілейтін бухгалтерлік есеп берудің түрі. Бухгалтерлік баланс - құрылым жағынан екі жақты кесте. Кестенің сол жағы — актив, кәсіпорын мен фирманың шаруашылық қаржыларының құрамы мен орналасуын, ал оң жағы пассив — бұл қаржылардың қайдан түсетінін көрсетеді. Баланстың актив жиынтығы оның пассивіне тең болуы қажет. Баланстағы қаржы мөлшері мен оның түсімі фирманың қаржылық және шаруашылық көрсеткіші ретінде есепті жылдың басында болмаса аяғында анықталып, сараланады.

Валюталық есеп шоттар - мемлекеттік кәсіпорындардың, мекемелердің, фирмалардың, кооперативтердің және жеке адамдардың сыртқы экономбанк мекемелерінде шетелдік валюталық есепшоты. Валюталық есепшоттарға шетелдік контрагенттердің төлемдері, несиеге алынған, не болмаса валюта аукционында белгіленген тәртіппен алынған валюта қорлары түседі. Бұл есепшоттар арқылы есептесу шетелдік валюталар арқылы жүргізіледі.

Еншілес кәсіпорын, қоғам - негізгі (аналық) кәсіпорын, фирманың құрамына кіретін заңды дербес кәсіпорын. Құрылтайшы бас кәсіпорынның, фирманың бөлімшесі ретінде жұмыс жүргізеді. "Аналық" кәсіпорын "еншілес" кәсіпорынның жарғысын бекітіп, кейбір басқару, бақылау функцияларын өзінде сақтайды.

Жалпыға бірдей белгіленген салық салу тәртібі – Қазақстан Республикасының Салық Кодексінде белгіленген салықтарды және бюджетке төленетін төлемдерді есептеу, төлеу, олар бойынша салықтық есептілікті ұсыну тәртібі.

Жеке практикамен айналысатын адам – жекеше нотариус, жеке сот орындаушысы, адвокат, кәсіпқой медиатор.

Жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарт – Қазақстан Республикасының жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы заңнамасында белгіленген құзыретке сәйкес құзыретті орган немесе жер қойнауын зерттеу мен пайдалану жөніндегі уәкілетті орган немесе облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың жергілікті атқарушы органы мен жеке және (немесе) заңды тұлға арасындағы пайдалы қазбаларды

барлауды, өндіруді, бірлескен барлау мен өндіруді жүргізуге не барлаумен және (немесе) өндірумен байланысты емес жерасты құрылысжайларын салуға және (немесе) пайдалануға арналған не жер қойнауын мемлекеттік геологиялық зерттеуге арналған шарт.

Занды тұлғаның құрылымдық бөлімшесі – филиал, өкілдік.

Есеп айырысу есепшоты — өз айналым қаржысы бар және бос ақша қаражатын сақтайтын, есеп айырысатын өзіндік балансы бар шаруашылық есептегі кәсіпорындар мен бірлестіктерге, ұйымдар мен мекемелерге есеп айырысуды қолма-қол ақша түрінде және қолма-қол ақшасыз нысанда жүргізу үшін банктердің ашатын есепшоты.

Калькуляция - (лат.calculatio) - шот,есеп-шығын түрлері бойынша өнім өлшемінің өзіндік құнын есептеу. Мақсатына қарай мына түрлерге бөлінеді: жоспарлық калькуляция – кезекті жоспарлы кезеңге арналған орташа өзіндік құнды айқындайды және көтерме сауда бағасын белгілеу үшін пайдаланылады, жұмыс уақыты, материалдар электр энергиясы шығынның және басқа шығындардың үдемелі нормаларына негізделеді; нормативтік калькуляция - өндіріс құралдарымен жұмыс уақытын пайдаланудың қолданылып жүрген технологиялық нормаларына негізделеді; есепті калькуляция өндірісті шығынның бухгалтерлік есебінің деректері бойынша жасалады және өзіндік құн жөніндегі жоспар болып табылады, өзіндік құнның орындалуын бақылау құралы серпінің зерттеу және шығынды кеміту резервтерін іздестіру үшін қолданылады. Өндірістік ерекшелітеріне қарай шығындар мынадай әдістермен калькуляцияланады:

а) нормативтік әдіс бұл әдетте өндіріске жұмсалатын қаржы шығынның қолданылып жүрген нормалары бойынша айқындалады;

б) бөлістік әдіс, ол шығынды өндірістік процесті қайта бөлу бойынша есептеуге негізделген.

в) заказдық әдіс бұл әдісте шығындар жекелеген заказдар бойынша есептелінеді.

Кәсіпорын — өнім шығарып, оны іске асырып, қызмет көрсетіп, әр түрлі экономикалық қызметтермен айналысатын, дербес шаруашылық жүргізетін занды құқығы бар субъект. Өндіріс құралдарының және басқадай мүліктерінің меншік түріне қарамастан кәсіпорын коммерциялық есеппен жұмыс атқарады. Кәсіпорынның негізгі мақсаты: өнімдері, атқарған жұмыстары, көрсеткен қызметтері тұтынуды қамтамасыз ету, өнімдерін өткізу, сол арқылы алынған кіріс пен мүлік иесінің әлеуметтік-экономикалық мүддесін қанағаттандыру.

Келісімшарттық қызмет – жер қойнауын пайдаланушының жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарттың ережелеріне сәйкес жүзеге асырылатын қызметі.

Коммерциялық емес мекеме - негізгі мақсаты кіріс кіргізіп, пайда табу болып саналмайтын мекемелер мен ұйымдар. Бұларға қоғамдық, діни, қайырымдылық мекемелер, ғылымға, мәдениетке, білімге, денсаулық сақтауға, спортқа көмектесетін, жәрдем беретін қорлар, одақтар мекемелер жатады. Коммерциялық емес мекемелер кәсіпкерлік қызметтермен тек жарғылық мақсаттарын орындау үшін ғана айналысуға құқықты.

Консультациялық көрсетілетін қызметтер – басқарушылық, экономикалық, қаржылық, инвестициялық мәселелерді, оның ішінде стратегиялық жоспарлау, кәсіпкерлік қызметті ұйымдастыру мен жүзеге асыру, персоналды басқару мәселелерін шешу мақсатында тұлғаның проблемаларын және (немесе) мүмкіндіктерін айқындауды және (немесе) бағалауды қоса алғанда, түсіндірмелер, ұсынымдар, кеңестер және өзге де нысандағы консультациялар беру бойынша көрсетілетін қызметтер.

Құпиялылық туралы келісім – геологиялық ақпаратты пайдалануға беруге негіз болған, жер қойнауын пайдаланушы мен жер қойнауын зерттеу мен пайдалану жөніндегі уәкілетті орган арасындағы шарт (келісім). Мұндай шартқа (келісімге), оның ішінде ақпаратты иемденіп алу туралы шарт (келісім) жатады.

Материалдық емес құндылықтар — кәсіпорынның, бірлестіктің меншігіндегі заттық объектерге жатпайтын, ақшалай бағасы көрсетілген құндылықтар. Бұған құнды қағаздар, патенттер, техникалық және технологиялық жаңалықтар, жобалар, ақыл-ойдың меншікті объектері, сонымен қатар жалға беру және басқа да құқықтар жатады.

Мемлекеттік кіріс органы – өз құзыреті шегінде салықтардың және бюджетке төленетін төлемдердің түсуін қамтамасыз етуді, Қазақстан Республикасында кедендік реттеуді, Қазақстан Республикасының заңнамасында осы органның қарауына жатқызылған әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу, анықтау, жолын кесу және ашу жөніндегі өкілеттіктерді жүзеге асыратын, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өзге де өкілеттіктерді орындайтын мемлекеттік орган.

Негізгі құрал жабдықтар - өндіріс процесінде ұзақ уақыт пайдаланылатын, тозба мерзімі көп уақытқа созылатын, өндіріс кезеңінің көптеген цикліне қатысатын өндіріс құрал-жабдықтары. Олар өз құнын өндірілген өнімге өзінің тозуына қарай бірте-бірте бөлшектеп енгізеді. Негізгі қорлар пайдалану процесінде табиғи және моральдық тозуға ұшырайды. Негізгі қорға жер, өндіріс ғимараттары, машиналар, құрал-жабдықтар, құрал-саймандар, яғни табиғи капитал жатады. Негізгі қордың сомасы олардың құны мен ақша түрінде есептеледі. Соның салдарынан кейде негізгі қаражатты өндірістің негізгі қорына жұмсалған ақша қаражаты ретінде бейнелейді.

Өзіндік құн калькуляциясы - өндірістегі өнімді өткізгендегі, жұмыс, қызмет атқарудағы жұмсалған қаражатты ақшадай есептеу. Өзіндік құнды калькуляциялау жоспарлаудың, есептеудің және өнімнің өзіндік құнын шығарудың негізгі ережесінде белгіленген. Өндірісте өзіндік құнды калькуляциялау жоспарлы, нормативті және нақтылы болып келеді.

Өндіру – минералды шикізатты бастапқы қайта өңдеу мен уақытша сақтауды қоса алғанда, пайдалы қазбаларды жер қойнауынан жер бетіне, оның ішінде жерасты суларын ала отырып, сондай-ақ техногендік минералды түзілімдерден шығарып алуға байланысты жұмыстардың (операциялардың) бүкіл кешені

Өткізу – сату, айырбастау, өтеусіз беру мақсатында тауарларды не өзге де мүлікті тиіп жіберу және (немесе) беру, жұмыстарды орындау, қызметтер көрсету, лизинг шарты бойынша мүлікті беру, сондай-ақ борышкер кепілмен қамтамасыз етілген міндеттемені орындамаған кезде, кепілге салынған тауарларды кепіл ұстаушыға беру.

Салық агенті – Қазақстан Республикасының Салық Кодексіне сәйкес төлем көзінен ұсталатын салықтарды есептеу, ұстап қалу және аудару жөніндегі міндет жүктелген дара кәсіпкер, жеке практикамен айналысатын адам, заңды тұлға, оның ішінде оның құрылымдық бөлімшелері, сондай-ақ бейрезидент-заңды тұлға.

Салық режимі – Қазақстан Республикасының Салық Кодексінде белгіленген салықтарды және бюджетке төленетін төлемдерді төлеу жөніндегі барлық салықтық міндеттемені есептеу кезінде салық төлеуші қолданатын Қазақстан Республикасының салық заңнамасы нормаларының жиынтығы.

Салықтар – Қазақстан Республикасының Салық Кодексінде көзделген жағдайларды қоспағанда, мемлекет біржақты тәртіппен заң жүзінде белгілеген, белгілі бір мөлшерде жүргізілетін, қайтарымсыз және өтеусіз сипатта болатын, бюджетке төленетін міндетті ақшалай төлемдер.

Салықтар бойынша аудит қорытындысы – Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес салықтар бойынша аудиттің нәтижелері бойынша жасалған қорытынды.

Салық төлеуші – салықтарды және бюджетке төленетін төлемдерді төлеуші болып табылатын тұлға және (немесе) заңды тұлғаның құрылымдық бөлімшесі.

Салық төлеушінің (салық агентінің) жеке шоты – салықтардың және бюджетке төленетін төлемдердің, әлеуметтік төлемдердің есептелген, есепке жазылған (азайтылған), аударылған және төленген (есепке жатқызылғандары және қайтарылғандары ескерілген) сомаларын, сондай-ақ өсімпұл мен айыппұлдардың сомаларын есепке алуға арналған құжат, оның ішінде электрондық нысандағы құжат.

Салық төлеушінің электрондық құжаты – белгіленген электрондық форматта берілген, қабылданғаннан және теңтүпнұсқалылығы расталғаннан кейін салық төлеушінің электрондық цифрлық қолтаңбасымен куәландырылған электрондық құжат.

Салық төлеушінің электрондық цифрлық қолтаңбасы – Қазақстан Республикасының электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы заңнамасына сәйкес алынған, электрондық цифрлық қолтаңба құралдарымен жасалған және электрондық құжаттың анықтығын, оның салық төлеушіге тиесілілігін және мазмұнының өзгермейтінін растайтын электрондық цифрлық символдардың жинағы.

Салықтық берешек – бересі сомасы, сондай-ақ өсімпұл мен айыппұлдардың төленбеген сомалары. Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалған тәртіппен шағым жасалу кезеңінде шағым жасалатын бөлігінде тексеру нәтижелері туралы хабарламада көрсетілген өсімпұл сомасы, сондай-ақ әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыда көрсетілген айыппұлдар сомасы салықтық берешекке қосылмайды.

Тауарларға арналған ілеспе жүкқұжат – Қазақстан Республикасының Салық Кодексінде белгіленген жағдайларда, тәртіппен, нысан бойынша және мерзімдерде электрондық нысанда ресімделетін құжат.

Тұлға – жеке тұлға және заңды тұлға; жеке тұлға – Қазақстан Республикасының азаматы, шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам; заңды тұлға – Қазақстан Республикасының немесе шет мемлекеттің заңнамасына сәйкес құрылған ұйым (бейрезидент-заңды тұлға). Шет мемлекеттің заңнамасына сәйкес құрылған компания, ұйым немесе басқа да корпоративтік құралым осы Кодекстің мақсаттары үшін олар өздері құрылған шет мемлекеттің заңды тұлғасы мәртебесіне ие ме, жоқ па осыған қарамастан дербес заңды тұлғалар ретінде қаралады.

Электрондық салық төлеуші – Қазақстан Республикасының электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы заңнамасына сәйкес салық органдарымен электрондық тәсілмен өзара іс-қимыл жасайтын салық төлеуші.

Электрондық сигареттер – акциз салығының нысаны, электрондық технологиялардың көмегімен құрамында никотин бар сұйықтықты (картридждердегі, резервуарлардағы және электрондық сигареттерде пайдалануға арналған басқа да контейнерлердегі) қыздыратын және ішке тартуға арналған аэрозольді түзетін темекісіз бұйымдар.

Электрондық шот-фактуралардың ақпараттық жүйесі – уәкілетті органның электрондық нысанда жазып берілген шот-фактураларды қабылдауды, өңдеуді, тіркеуді, беруді және сақтауды жүзеге асыратын ақпараттық жүйесі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Амерханова А.Х., Фахрутдинова Г.З. Салық және салық салу пәнінен экономика мамандықтарының студенттеріне арналған оқулық : Учебник .- Павлодар: Кереку.
2. Бухгалтерский и налоговый учет в Казахстане [Текст]: Учебное пособие.- Вып. 2.- Алматы: Изд.дом. "Бико", 2015.- 239 с.
3. Бұхарбаев, Ш.М., Ержанова, З.К. Салықтық бақылау : Дәрістер жинағы. . - Ақтобе: УМО АУ С. Баишева, 2016. - 48 б.
4. Жакипбеков С.Т., Абдибеков С.У. Налоговое прогнозирование и планирование [Текст]: Учебно-методическое пособие / Абдибеков С.У. Жакипбеков С.Т.- Алматы, 2014.- 192 с.
5. Жамалов, А.М. Налоговое администрирование. Трансфертное ценообразование: Учебное пособие .- Астана: Изд. ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, 2010.- 356 с.
6. Ермекбаева Б.Ж, Нурумов А.А, Бекболсынова А.С, Арзаева М.Ж. Салықтар және салық салу: Оқу құралы / Нурумов А.А, Бекболсынова А.С, Арзаева М.Ж. Ермекбаева Б.Ж.- Алматы: Қазақ университеті, 2014.- 598 б.
7. Кульжабаева М.Т., Шабурханова З.А. Основы налогового планирования: Учебное пособие / Шабурханова З.А. Кульжабаева М.Т.- Алматы: Экономика, 2017.- 133 с.
8. Кульжабаева, М. Салық және салу тәжірибесі: Оқу құралы / М. Кульжабаева.- Алматы: Экономика баспасы, 2018.- 146 б.
9. Налоги и налогообложение: Учебное пособие / Мустафина А.К. Ермекбаева Б.Ж.- Алматы: Қазақ университеті, 2019.- 300 с.
10. Налоговая система Республики Казахстан [Текст]: Учебное пособие / Мустафина А.К. Ермекбаева Б.Ж.- Алматы: Қазақ университеті, 2019.- 186 с.
11. Налоговое право Республики Казахстан (Общая часть) [Текст]: Учебное пособие / Бердибаева А.К. Алибеков С.Т.- 2-е изд.- Алматы: Қазақ университеті, 2017.- 152 с.
12. Налоговый менеджмент [Текст]: Учебное пособие / Мустафина А.К. Ермекбаева Б.Ж.- Алматы: Қазақ университеті, 2018.- 188 с.
13. Основы налогового планирования: Учебное пособие / Шабурханова З.А. Кульжабаева М.Т.- Алматы: Экономика, 2017.- 133 с.
14. Проскурина, В.П. Налоговая учетная политика на 2020 год [Текст]: Учебное пособие / В.П. Проскурина.- Алматы: ЛЕМ, 2020.- 204 с.
15. Салықтық әкімшіліктендіру. Оқулық / Мустафина А.К. Ермекбаева Б.Ж.- Алматы: Қазақ университеті, 2017.- 234 б.
16. Сейсенова, Н.Б. Салық саясаты: Қазақстандағы тәжірибе : Монография. . - Алматы, 2011. - 259 б. -12.- 67б.
17. Современный налоговый менеджмент Казахстана [Текст]: Учебное пособие / Калдияров Д.А., Бурнашева В.Р. Илимжанова З.А.- Алматы: Экономика, 2016.- 186 с.